

2

КОЛАБОРАЦИЈА СА ОКУПАТОРИМА

У Дивцима Михаиловић тражи муницију и оружје од Немаца

Четничка колаборација са Немцима и Италијанима почела је врло рано у 1941. години. Михаиловић је још у лето те године „похва-тао“ везе са београдским отвореним квислинзима Миланом Аћимовићем и Драгим Јовановићем, а ускоро и са Недићем. Нешто касније ти контакти су почели и са представницима немачке команде. То је довело до састанка „на врху“ између Михаиловића са најближим сарадницима и начелника оперативног одељења команданта Србије потпуковника Рудолфа Когарда. Састанак је одржан у селу Дивцима, недалеко од Ваљева, 11. новембра 1941. године. Тада је Михаиловић покушао да „лажира“, говорећи да није ничији представник, ни Лондона ни емиграције, него је „националиста“, али је тражио оружје (постоји читав лист неопходних потреба), а захтевао је да му се „одмах“ испоручи нужна количина муниције. Дакле, ту је отпочела сарадња са немачким окупаторима (управо, сарадње је било и раније: предаја Ужица 21. септембра 1941). А пошто оружје није добио, вукао је нови потез који је ишао у рачун окупатору: легализовао је део својих одреда код Недића (код Српске државне страже и тзв. Добровољачке команде, касније СДК), ставивши их у службу Немачке. Ти његови одреди, највећим делом у Западној Србији, добијали су оружје и храну од Недића и окупатора, у једном фронту са Немцима, борећи се против партизанских јединица, док су заробљене партизане предавали Немцима. Чак су и плате примали! Поједине четничке старешине биле су команданти места на окупираној територији (у Чачку, на пример, капетан Предраг Раковић). Како му кад одговарало, Михаиловић је сарађивао јавно или тајно. Као образовани обавештајац и војник, генералштабни пуковник покушавао је - да би „сачувао себе“ - да се, кад год је то могао, не потписује на споразумима и не састаје јавно са Немцима. Своје потчињене је упућивао да њега, „због јавности“ не увлаче у договоре са Немцима и Италијанима, а за писмене споразуме увек је тражио посебну клаузулу - да тајност буде загарантована! Веровао је превише у себе и своје способности, често полазио од народне изреке да ће сваког преговарача умети да насамари! Разумљиво, то није било

могућно. Понешто је привремено могао и сакрити, али не задуго. Ратним просторима кружили су обавештајци и шпијуни свих зараћених страна, а у Михаиловићевој команди све време рата били су и британски, односно амерички војни представници. Они су, путем разних канала, све видели или касније откривали, па о томе обавештавали своје команде и владе.

Бројна су и карактеристична документа немачког, британског, америчког или четничког порекла о колаборацији четника и окупаторских војски, као и појединих квислинских формација у Србији, Босни, Црној Гори, Хрватској. Људи који се нису бавили овом материјом, међу њима и бројни историчари, а да се не говори о другим професијама које, по природи послова, нису упућени у збивања у Југославији за време Народноослободилачког рата, а под условом да су објективни у приступу и закључивању - морају бити изненађени чињеницом колико много докумената о тој колаборацији постоји у разним историјским институтима и архивама. Ако се жели истина о тим документима до ње је веома лако доћи.

Своју „антифашистичку“ сарадњу Михаиловић је почео са српским квислинзима Аћимовићем, Драгим Јовановићем и, као највећим међу њима, генералом Миланом Недићем, председником квислиншке Владе у окупираној Србији. Један исказ Милана Недића, дат 9. јануара 1946. године, пред Државном комисијом за утврђивање злочина окупатора и његових помагача, сведочи о почетку његове врло ране сарадње са Михаиловићем. Недић говори о разговору и споразуму са делегацијом Михаиловића у Београду од 1. до 5. септембра 1941. године:

„ Писмени ујовор између мене и Ше делејације није прављен с обзиром на Шо да су сва Шројица били моји официри мени добро познаШи, па сам смаШрао да нема поШребе за писменим ујовором, а они Шо нису ни Шражили. Између нас је направљен споразум у следећем:

- 1. О сарадњи између мене, односно моје Владе, и Драже Михаиловића за борбу проШив комунисШа у циљу њиховоТ унишШења.*
- 2. Да одмах издам новчану помоћ да би моТли издаШи плаШе официрима и подофицирима, као и Шо да би моТли кутити животне намирнице за исхрану војске.*
- 3. Да одмах одредимо једноТ официра за везу који ће стално биШи при штабу Драже Михаиловића.*

4. Да преко Немаца аздејствујем леЈализацију Драже Михаиловића и његових четника у томе да их Немци не Тоне и да се могу слободно кретати.

5. Да после чишћења, односно уништења комуниста у Србији, моја Влада укаже потребну помоћ Дражи Михаиловићу ради смирења ТраћанскоГ рата у Босни и Црној Гори.

6. Да се после формирања владиних одреда, с чиме се било започело, донесе један операцијски план између мене и Драже за чишћење Србије од комуниста”.¹

По Недићевој изјави Дражина делегација је добила тражену новчану помоћ и однела је на Равну гору, а он је одмах обавестио генерала Хајриxa Данкелмана о договореном споразуму и затражио да овај одобри легализацију четника, што је прихваћено. Недић је одредио потпуковника Марка Олујевића за официра за везу у четничком штабу, који је, са Дражиним обавештајцем, поручником Славком Пипаном, кренуо на Равну гору. Међутим, партизани су их ухватили у селу Белановици и том приликом код Олујевића пронашли план (сакривен у његовој ципели) по коме је требало да жандарми и четници униште партизанае.²

Септембра и октобра 1941. године Михаиловић је водио преговоре и са представницима Главног штаба Србије и Врховног штаба народноослободилачких партизанских одреда (НОПО) Југославије. У Београду је иста ова делегација која је направила споразум са Недићем преговарала и са Благојем Нешковићем и Ђуром Стругаром, представницима Главног штаба Србије, односно Комунистичке партије, али без резултата. Делегација Врховног штаба са Титом на челу била је 19. септембра 1941. на разговорима са Дражом Михаиловићем у Струганику. Преговарачи су договорили само о лојалности Михаиловићевих четника према партизанским одредима. Михаиловић никако није пристајао на борбу, опредељујући се за чекање. После више од месец дана, 27. октобра састале су се у Брајићима опет делегације Врховног штаба НОПО Југославије и Врховне команде Михаиловића. У то време вођене су широке и успешне борбе против окупатора и на неколико фронтава. Партизани и четници, заправо више њихових одреда, били су у истом фронту и савезништву, истина лабавом, против окупатора. Међутим, ни преговори у Брајићима нису дали неке опипљивије резултате. Михаиловић је од Врховног штаба НОПО Југославије тражио и добио помоћ у муницији и пушкама (које је ускоро употребио у борбама против партизана), затим знатне количине жита, као и део новца затеченог у трезорима народне банке у Ужицу. По-

нуђену заједничку команду није прихватио, али је тобоже прихватио лојалност према партизанским одредима.

О тим разговорима у Брајићима Тито је више пута говорио. Посебно је занимљиво његово казивање у време писања мемоара са групом војних историчара:

„... Ту вече (27. октобра 1941, у Брајићима - прим. Р.В.) Дража је катеГорички рекао да није вријеме. 'НемојШе биШи несШрПљиви, каже, није вријеме. И ви не би Шребали, каже, да излажеШе и вашељуде и народ и куд Тод пролазиШе Шу крв Шече'. 'Е, рекох, без крви нема борбе ни ослобођења. На Шо морамо биШи спреми'. 'Би сШе заузели Ужице', вели ми он. 'Ту је фабрика оружја, банке сШе заузели'. 'Па добро, насШавља Дража, ја ћу да видим међу људима, ако неко хоће да се бори, али само као чеШник, али не као под мојом командом, неТо само да се бори, јер ми имамо Ша-као наређење од Владе. Али дајте нам пушке'. Добро, рекох, колико вам Шреба?' 'Па, боТами, једно 400-500', он ће онако са сШрахом, 'Добро, рекох, добићеШе'. 'Немамо ни средсШва, немамо ни пара, не можеш купиШи нишШа, морају људи да вам бадава дају, мени је Шо мука, каже, ја не волим узимаШи од људи. Немамо парра, ви сиТурно имаШе'. 'Добро, рекох, колико вам Шреба?' 'Па, каже, који милион'. 'ДобићеШе 5 милиона. Милион у сребру а друТо у папиру'. Када сам рекао да ће добити пеШмилиона, Павловић, који је крај мене сједео, каже: 'БоТаму, да купим барем кошуљу'. Па ми покаже своју масну, црну, не знаш да ли је била икада бијела ни какав је Шо маШеријал. 'ВидиШе, каже, какав сам. Морам кошуљу купиШи'. Добро, рекох, добићеШе Шо?...'

УјуШро, кад смо устали дали су нам досШа добар доручак. Дража нас је предсШавио оиши својим цивилима који су били Шу као влсШ. Ту је био ДраТиша Васић. На расШанку се ја сДражом изљубим. 'Ми смо добри пријаШељи, каже ми он, ја сам одмах видио да ми можемо с вама'. 'Како да нисмо, рекох. Не бих ја дошао к вама да мемам пуно повјерење у вас'.

Тако ми ситамо комплименШе један друТоме. Онда Дража каже: 'Ајде, Васићу, испраШи их'... Док нас је праШио Васић каже: 'Слушај, ја мислим да ми можемо и ми ћемо ШребаШи да заједнички идемо. Ако ја вид^и да ови нешто шурују и ишШа ја знам, будиШе сиТурни, оставићу све и доћу ћу к вама'... 'Па, рекох, ја вам вјерујем. Ви сте били у Русији 1927. Ви сте написали тамо у том...: Они су сви мислили да сам ја Рус. ЗбоТ тоТа су се, изГледа, са прилично решнекта односили према мени. ”³

Десетак дана после првог састанка Тита и Драже у Струганику, Александар Ранковић, члан Врховног штаба партизанских одреда и Милош Минић били су код Драже на разговорима на Равној гори. И Ранковић је забележио занимљиве и мало познате податке. Наводи да му је Драгиша Васић рекао на растанку:

„Иницијалштам за ове разговоре ви све много учинили и Шо вам неће заборавити овај напаћени народ... РециШе ТиШу да ћу ја у овој команди седеШи док видим да посШоји воља за сарадњом и заједничком командом

Михаиловић је преговарао са свим зараћеним странама, али је од окупатора, како ће се видети, тражио највише и једино њима обећавао - да се против њихових трупа неће борити. „чак и да буде нападнут“. Кад се темељитије процењују његови поступци о ширењу покрета, о савезницима, о стратегији, опет неодољиво избија на површину његова самоувераност - да ће све партнере и „партнере“ изиграти и надмудрити, како је волео да каже. Примера ради, Михаиловић се није хтео одазвати Титовим позивима да дође у Ужице или неки други ослобођени град 1941. године на преговоре. Веровао је да су он и његови сарадници војсковође, а сви други лаици! Правдао се заузетошћу, пословица, обавезама. Тако му је Тито двапут „ишао на ноге“: у Струганик и Брајиће под Равном гором, у циљу заједничке борбе против окупатора. Из овог неминовно следи оцена да се Тито више, чак и упорно залагао за заједничку борбу четника и партизана за ослобођење земље, иго је Михаиловић одбијао, тачније речено саботирао.

Доласком двојице мајора Мирка Лалатовића и Захарија Остојића (са британским мајором Хадсоном), октобра 1941. године, у четничку Врховну команду који су донели тајну усмену поруку потпредседника емигрантске Владе др Слободана Јовановића, мимо знања генерала Душана Симовића као преседника Владе, и без знања Хадсона, настаје преокрет у полтици Драже Михаиловића. Он усваја поруку Слободана Јовановића да се ослања на Недића, па и на Немце, а никако на партизанске одреде (јер „они су највећи непријатељи“). Михаиловић је и дотад већ увелико био развио тајне контакте са Недићем, Миланом Аћимовићем, Димитријем Љотићем и другим квинслизима који су били у директној служби окупатора. После доласка „двојице мајора“ Михаиловићеви обавештајци, по његовим упутствима, ступају у контакте и са Немцима у Београду. Занимљиво је да постоји документ који потврђује да су Дражини представници ступили у контакт са окупатором *сушрадан после разговора ТиШо - Михаиловић 27. окШобра 1941. у селу Брајићима, на Равној Јори*. Тај

документ је извештај официра Абвера (немачка обавештајна служба) професора славистике у Бечу капетана Јозефа Матла од 30. октобра - о понуди Драже Михаиловића да своје јединице стави на располагање за борбу против партизанских одреда у сарадњи са Немцима. Матл наводи „да се 28. октобра у 16 часова у мом приватном стану на Дедињу појавио од раније мој лични познаник српски капетан Ненад Митровић заједно са српским генералштабним пуковником Браниславом Пантићем”.⁵

Потом Матл наводи да је Пантић изјавио „да је од пуковника Михаиловића овлашћен да ступи у везу са председником Владе Недићем, као и са надлежним инстанцама у немачком Вермахту, како би се четнички одреди Југословенске војске, који се налазе под командом Драже Михаиловића ставили на располагање у циљу сузбијања комунизма у Србији. Изјава је пуноважна. Пуковник Пантић даје као гаранцију своју официрску част”⁶

Исто тако, како је записао Матл, Пантић је изјавио да Михаиловић „признаје чињеницу да је земља побеђена и да Немци поседују права окупације”. Вођени су разговори (који ће бити тајни) о захтеву опуномоћеног генерала (Франц Беме, пр. Ј.Р.) да пуковник Михаиловић дође у Београд на преговоре и да ће му бити загарантована лична сигурност и у доласку и у повратку, без обзира на исход преговора. Матл је „обојици госпде”, издао „одговарајуће легитимације како би их надлежни командири јединица Вермахта пропустили на путу до Драже Михаиловића”. Том приликом договорено је да Михаиловић дође у Београд. Матл лично преузима да га прати од Лајковца до Београда и натраг, а да ће дочекати „госпду у понедељак, 3.11.1941. по подне између 15-16 часова у Лајковцу”⁷

Тога истог дана, 30. октобра, упућен је писмени позив овлашћеног лица начелника штаба опуномоћеног команданта у Србији Дражи Михаиловићу за састанак ради преговора о сарадњи у борби против партизана. У позиву је поручено да су без Михаиловићевог „личног присуства беспредметни сви даљи преговори”.⁸

Сутрадан је Михаиловић упутио писмо - изјаву команданту 342. немачке дивизије у Ваљеву.

То је један од првих докумената са пута издаје, односно тражења путева за колаборацију са Немцима (та дивизија је у јесен 1941. године доведена из Француске у Србију да буде главна снага за гушење устанка). У том писму, поред осталог, стоји:

„1. На колубарском фронту нема комуниста. Уколико их има још неких биће онемоћућени.

2. Организација чешника је у сшању да у подручју Западне Србије одржи ред.

3. Комунистичка опасност ће престати да постоји од тренутка када се четничкој организацији пружи могућност да не сметано делује...

Услов једовољно оружја које недостаје...

б... подручје западне Србије нема никаквог војног значаја за немачке трупе и требало би да буде слободна зона у којој четничтво одржавати ред, уз претпоставку да у томе неће бити спречавано и даће бити у довољној мери наоружано".

У потпису: Генералштабни пуковник Дража Михаиловић.⁹

Писмо-захтев упућено је 1. новембра 1941. године, самотрида на после разговора Тито - Дража у Брајинима, тачно оног дана кад је Михаиловић фронтално напао партизанске одреде у западној Србији.

Већ 3. новембра Михаиловић одговара на позив начелника штаба немачког команданта у Србији и прихвата „у интересу добробити мога народа" да лично дође у Београд. Потом, с обзиром на „борбе великих размера које моје јединице воде против комунистичких елемената и које се вероватно претварају у опшгги сукоб", предлаже да „свој тачан дан доласка у Београд" јави преко свог преговарача. Тачност превода је оверио Јозеф Матл („као заклетни судски тумач"). Занимљиво је да је шеф Управног штаба опуномоћеног генерала у Србији, генерал Харолд Турнер био против преговора са Михаиловићем и о томе упутио своја два извештаја Бемеу, од 3. и од 6. новембра.

Ипак, до преговора је дошло.

Други документ се односи на преговоре Драже Михаиловића и његових најближих сарадника са начелником оперативног одељења немачког команданта Србије потпуковником Когардом и другима, 11. новембра у Дивцима, на коме је тражио оружје и муницију од окупатора. Дакле, Михаиловић није хтео да иде у Ужице на Титове позиве, а на позив окупатора дошао је у Дивце!

Као што ће се видети, Михаиловић је овде отишао Немцима право „на ноге", мада је првобитно било договорено да се састанак одржи у Београду, на га је Михаиловић отказао „због тајности". Документ о овом догађају је записник (наравно немачки) о том сусрету који због његове важности цитирам у целини:

Поверљиво

За одељ. 1 ц бр. 1514 41 пов.
Београд, 12.11.1941.

ЗАПИСНИК

са састанка са српским генералштабним пуковником Дражом
Михаиловићем 11. новембра 1941.

Састанак је одржан у гостионици преко пута станице Дивци
(код Ваљева), а почео је у 19,15 и завршио се 20,35 часова.

Присутни су са немачке стране:

Потпуковник Когард (Рудолф)
Војни управни саветник др Кисел (Георг)
Капетан Матл
СС-оберштурмфирер Винике
Штандартенфирер Матерн

Присутни са српске стране:

Пуковник Дража Михаиловић
Мајор Александар Мишић, обојица у униформи
Пуковник Пантић
Капетан Митровић, обојица у цивилу.

Скраћенице у тексту:

п.пуковник Когард = К.
пуковник Дража Михаиловић = Д.М.
мајор. Александар Мишић = А.М.
пуковник Пантић = П.

Потпук. Когард прочитао је следећу изјаву:

„Господине пуковниче! Од стране Главне команде у Србији
имам налог да изјавим:

Пре 2 недеље поручили сте нам преко Ваших повереника у Београду да је Ваша намера „да нећете више дозволити да се српска крв бескорисно пролива и српска имовина даље уништава“. Истовремено сте понудили да се заједно са немачким Вермахтом и органима Недићеве владе борите против комунизма. Понуда је од стране Главне команде ипак одбијена, јер:

1) немачки Вермахт ће сам у најкраћем времену окончати са комунизмом и

2) главни командант не може имати поверења према Вама као савезнику.

Недићева влада, полазећи од правилног сагледавања стања у Србији, од почетка се ставила у борбу против комунизма. Генерал Недић је тежио да за ову борбу придобије све расположиве борце у срп-

ском подручју, али му то, упркос многим настојањима, код Вас, господине пуковниче, није пошло за руком. Ви сте се ставили на страну оних који желе Немце да протерају из земље и који су већ крајем септембра склопили са комунистима чврст борбени савез. Борбу сте водили са оним официрима, подофицирима и војницима који су се својевремено сакрили у шумама и засеоцима и који нису на одговарајући начин одведени у ропство од стране немачког Вермахта. О Вашим борбеним методама мора се, на жалост, истаћи да се Ваши људи често служе лукавствима да би остварили успехе против мирних немачких трупа. Притом указујем на заробљавање немачких војника код Крупња, Лознице и Горњег Милановца. Ваши четници нанели су на тај начин штету немачком Вермахту, примењујући средства која нису у употреби регулисаних трупа.

И ако се Ви сада, после свега наведеног називате савезницима немачког Вермахта, онда се то не може сматрати као стварно уверење.

Немачки Вермахт је почео са уништавањем свих „устаника“ и у том постигао добре успехе. Вама је, такође, познато да су у покрету првокласне фронтоске дивизије и тенковски одреди, Ваш положај, господине пуковниче, погоршава се из дана у дан, док се наш положеј стално побољшава. Као генералштабни официр Ви свакако оцењујете исправно положај и знате да ће се зима и наставак немачких операција рђаво завршити по Ваше борбене групе.

Немачки Вермахт не може да се оптерети таквим савезницима који му се привремено прикључују из разлога опортунитета. Сем тога, став Ваших вођа и бораца не може се тако брзо променити као што је то потребно.

Да је Ваша понуда дошла из стварног уверења, господине пуковниче, то би се морало осетити у вођењу борби у последње време. Али, то није био случај, јер Ви сте допустили да Краљево буде 1. новембра нападнуто тенковима, иако сте 28. октобра упутили понуду немачком Вермахту.

Ви сте господине пуковниче, имали више прилика да се прикључите елементима реда у интересу српског народа, па ипак их нисте искористили. Коста Пећинац је правовремено кренуо исправним путем.

У односу на Вашу намеру да поштедите српску крв и имовину овлашћен сам да Вам означим једини пут, а то је:

„Обуставањање борбе и безусловна предаја“.

У то спада: Предаја свог оружја као и целокупне опреме и муниције. Ослобађање немачких затвореника који су ухваћени од стране Ваших група или се налазе у Вашем подручју. Познато вам је господине пуковниче, да настављање борби на Вас ставља кривицу за даље

проливање крви. То утолико више што за сваког мртваг Немца, стотину, а за сваког рањеног педесет Срба одговара својим животом. Ваши људи такође знају да немачки Вермахт мора да примењује мере одмазде у првој линији на породицама бораца који се налазе у шумама.

Вама, господине пуковниче, неће бити лако да донесете одлуку о капитулацији. Главна команда у Србији не види ни после зрелог размишљања никакав излаз из ситуације. Не би ни са немачког ни са српског становишта било одрживо да ваше борбене групе у погодном тренутку поново почну са илегалном борбом. А то је изгледа намера Ваших претпостављених, оних који вуку конце из Лондона.

У колико Ви, господине пуковниче, не прихватите услове које сам навео, борба против ваших четника наставиће се у истој форми као што је против комунистичких банди већ почела. Можете бити уверени да ће Србија по други пут, али овог пута од ваше стране, бити непотребно гурнута у несрећу, да ће у њој после најновије офанзиве немачког Вермахта за најкраће време бити заведени мир, ред и рад"

Пуковник Дража Михаиловић је одговорио (приложено сценотраму):

„Нисам представник ни Лондона ни било које друге земље. Не интересују ме зато ни Ваше досадашње ни будуће намере. Али, у Србији су у току мере на основу којих се неће проливати крв оних који нису криви. Комунисти ће и даље изазивати препаде да би убијали невинне. Недић се није могао пробити, јер се није могло деловати на отворени начин. Српски народ воли слободу, без обзира на то што је слободу изгубио, он се нада да ће је поново стећи. Недићева влада је потпуно отворено истурила и ставила се на страну окупатора, и то је била њена грешка. Није моја намера да ратујем против окупатора, јер као генералштабни официр познајем снаге обеју страна, Нисам комуниста, нити радим за њих. Али ја сам покушао да ублажим и спречим њихов терор. Сами Немци су предали Ужице, а тиме је почела трка између мене и комуниста. Пошто су Немци повукли свој слаби гарнизон, комунисти су напали Горњи Милановац, па сам стога и ја то морао да учиним. Они су кренули на Чачак, па сам морао и ја. Пошли су на Краљево, морао сам и ја.

Напад на Крупањ није моје дело, већ је то дело отпадника поручника Мартиновића. Али, моји људи су кренули на Лозницу зато да је комунисти не заузму. Напад на Шабац је дело непослушних елемената. Тамо сам наредио повлачење, јер је бесмислено нападати Шабац, ако се не може узети лева обала. Никад нисам склапао озбиљне споразуме са комунистима, јер они се не брину за народ. Њих воде странци, они који нису Срби: Бугарин Јанковић, Јеврејин Линдмајер,

Мађар Борота, два Муслимана чија ми имена нису позната, припадник усташа мајор Боганић. То је све што знам о комунистичком вођству. Они хоће да погине што више Срба како би доцније имали успеха. Моја једина намера је да спречим терор који је исто толико ужасан као и немачки. Народ је трнутно изложен двома терористичким акцијама, а невин је! Терористички акти комуниста се спроводе изазивањем инцидената, како би били стрељани они које су Немци похапсили.

Као војник не стидим се што сам националиста. У том својству желим једино да служим народу. Притом нисам се ставио на страну оних који желе да истерају Немце. Али, нећу да дозволим, узимајући у обзир слабе немачке снаге које су у земљи, да Србија постане комунистичка. Водила се борба са појединим официрима и подофицирима, али то је ипак био само мањи број. Наша дужност је као војника да се не предамо докле год можемо издржати. Стога нам се не може пребацити зашто се не предајемо. Никад нисам ни помишљао на то да се у вези с тим служим лукавствима.

Захтевам да ми се омогићи да наставим борбу против комунизма која је почела 31. октобра. Ми знамо како се води борба у шуми, нарочито против елемената који желе да се сакрију.

Неопходно је имати муницију! Рачунајући с Шим дошао сам овамо.

Комунизам у земљи представља опасност за српски народ и за немачки Вермахт који има други задатак него да га овде сузбија.

Надао сам се да ћу још ове ноћи добити једну *оТранинену* количину муниције и мислио сам да ће на првом месту ово питање бити разматрано!

Није ми познато да су се моји четници служили недозвољеним средствима. Борба против окупатора била је нужно зло како народне масе не би прешле на страну комуниста. Мени је као војнику ситуација више него јасна. Никад се не би упустио у препаде да није дошло до комунистичких препада и да Немци нису предавали градове и села. Комунисти располажу једном фабриком муниције у Ужицу и поседују складиште муниције. *Молим да ми се још ноћас у инШересу српској народа, као у немачком инШересу, ако јемојуће, испоручи муниција.*

У том случају не би дошло више ни до каквих препада на немачке трупе. У супротном случају, то јест, ако се муниција не испоручи, комунисти би поново завладали подручјем и успоставили везу са Црном Гором и Санџаком. Они насилно мобилишу људе, уз примену терора и са пиштољем у руци терају их у напад. У редовима комуниста нема нарочито много убеђених идеолога. У селима број њихових присталица износи једва 1%, у градовима нешто више. Моја потајна зами-

сао била је да српски народ, који је прожет националном свешћу, заштитим од комунизма. Стога сам морао да покушам да будем толико снажан да могу да заштитим националне елементе и да тиме избегнем непотребне жртве на свим странама. За напад од 1. новембра код Краљева нисам ја одговоран, јер сам управо наредно да се моје трупе повуку и да се сакупе ради борбе против комунизма. Али, око Краљева има још данас група партизана.

Са Костом Пећанцем нисам се могао сложити, јер је био склопљен један отворени споразум који народ не би могао да прихвати. Коста Пећанац је изгубио сваки углед у народу. Да сам следио његов пример, остао бих такође без угледа и утицаја. Не знам да ли ћете Ви као странац разумети моју изјаву, али помислите може ли човек да ступи отворено на страну окупатора, а жели отворено да се бори против оних који су преузели примамљиво име „бораца за слободу“. Коста Пећанац је добио ознаку издајника. Може се само потајно деловати на националној основи да се национална ствар не би компромитовала.

Претпостављам да би се после ове изјаве мени могло указати више поверења када је реч о мојој исправности и мојим намерама, као и да би ми се мојла пружиШши помоћ. Молим да се положај схвати онако како је то корисно за обе стране.

Молим још једном да ми се још ноћас испоручи одређена количина муниције!

Само по себи је разумљиво да ово са обе стране мора да се држи у највећој тајности. Молио бих, ако је мојућно, да ми се још ноћас да одТовор у вези са помоћи муницијом. Све моје снаге су окупљене за борбу против комунизма".

К.: Права окупатора су тачно утврђена у међународном праву. На основу тога, Ваша је борба, пуковнице Михаиловићу, илегална. Уосталом, Ви сте имали многе прилике за сарадњу. Немачки Вермахт није почео са проливањем крви. То је само по себи произишло из илегалног вођења борби. Притом, ми смо имали два непријатеља: пуковника Михаиловића и комунизам. Њихов терор изазвао је мере одмазде. Као на пример злоупотребе поверења наводим препад у Горњем Милановцу. Тамо су немачки војници, под изговором да су угрожени од комуниста били обманути и заробљени.

Д.М.: Овај случај ми није познат, по мом наређењу није испален ни један метак.

К.: Од главнокомандујућег у Србији ја немам никакав други налог сем да пуковника Михаиловића питам да ли он безусловно капитулира или не.

Д.М.: Не видим никаквог разлога зашто ми је упућен позив за овај сусрет ако се хтело да ми се ово саопшти. То ми се могло поручити и преко посредника.

К.: Морао бих одмах да добијем одговор.

Д.М.: Иако сам вођа, ипак нисам сам. Не могу ову одлуку да донесем, а да не чујем мишљење својих потчињених вођа.

К.: Када могу да рачунам са одговором?

Д.М.: Моји другови су у борби против комуниста на врло широком фронту, а ова борба је тешка и скопчана са многим губицима. Одговор за кратко време могу онда да дам када га добијем са фронта.

К.: Ако одговор не испадне позитиван, борба против Вас биће настављена.

Д.М.: *Нећемо се борити проШив Немаца, па ни онда ако нам ова борба буде намеШнуШа.*

К.: Ја сам у Чачку и сам доживео једну такву борбу.

А.М.: Ми смо једино хтели да држимо окупљене наше снаге, јер смо се бојали да ће се једног дана немачке трупе отуд евакуисати. Тада бисмо сви ми доспели, под крвави нож комуниста.

Д.М.: Знам да су долине Мораве и Дунава важне за Немце. Због тога сам ја претпоставио да предстоји са њихове стране напуштање појединих градова и села западне Србије и да је ово подручје за немачки Вермахт без интереса. Стога нисам могао допустити да комунисти овладају овим подручјем, у толико пре што је у Србији сасвим мало идеолошки привржених комуниста.

К.: Моја изјава је окончана. Када желите, господине пуковниче, да budete враћени на договорено место?

Д.М.: Одмах.

А.М.: Изјава пуковника Драже Михаиловића, са којом се у потпуности слажем, долази из најплеменитијег српског срца. Молио бих да се његовој речи поклони поверење. *Ми вам нећемо биШи неверни.* Оно што сте ви изразили одговара срцу сваког старог ратника. Молим вас да то испоручите господину генералу.

К.: Није у војничкој природи да се непотребно пролива крв, ми ударамо само против рђавих елемената.

А.М.: Ми идемо тако далеко да Вас молимо да до нас упуШиШе официре за везу, да би сШе се, уз пуну Таранцију, моТли увериШи у нашу борбу проШив комунисШа. (подвукао Ј.Р.)

К.: Известићу о томе генерала. Зашто, међутим, водите ту борбу тако касно?

Д.М.: Борба је увек вођена, али са тактиком да се придобије народ.

П.: Активна борба је почела тако касно јер смо ми тачно знали да је већина народа настројена русофилски. Комунисти су први почели борбу, док је Михаиловић стајао потпуно по страни и припремао се за борбу у правцу Босне и Санџака. Он је желео да изврши одмазду над усташама које су побиле стотине хиљада Срба. Комунисти су своје акције поставили на националну базу и тиме су привукли на своју страну широке народне масе. Народ је веровао да је почела ослободилачка борба, а није видео да је крајњи циљ комуниста био политички, а не национални. Требало је да прође три месеца да народне масе увиде куда их води комунизам и да то није била борба на националној основи. Када је то сазнање дошло заједно са казним експедицијама већина народа је видела да је заведена. У великом броју прилазили су од комуниста покрету пуковника Михаиловића који је био национални и који никада и ни у ком случају није намеравао да се бори против немачких оружаних снага.

Д.М.: Веома је тешко да се у овом моменту обустави борба, јер би комунисти побиле све моје присталице. Око Ужица, Чачка и Пожеге воде се борбе и сада се чисти тај крај изузев око Ваљева, а у војном и идеолошком погледу водим завршну фазу борбе са комунистима.

Потпуковник Когард је констатовао да су сувишни даљи разговори. После тога су се поздравили једни са другима.

пот. др Кисел
војноуправни саветник¹⁰

Боривоје М. Карапантић, публициста у емиграцији, у својој књизи „Сведочења“, наводи исказ пуковника Бранислава Пантића, члана Дражине делегације који каже - да су Немци показали Дражи Михаиловићу на преговорима у Дивцима (11. XI 1941) фотографије њихових убијених и масакрираних војника, октобра 1941. године - у Љуљацима и Барама - Горњи Милановац.

Кад је Когард показао те фотографије Михаиловићу, упитао га је:

„Да ли су вам познате те фотографије и одакле оне потичу?“

Дража је узео фотографије, разгледао их и кратко одговорио: „Не“.

На то је пуковник Когард опет приметно:

„Не, не! Ми имамо сигурна обавештења да су у тој борби учествовали и ваши људи под командом мајора Палошевића“ (Миодраг - Ј.Р).

Дража је одговорио:

„Могуће. Ја за то нисам знао, нити сам издао наређења да се та борба води“.

„То Вашу одговорност не умањује...”

Пуковник Бранислав Пантић наводи да је - „због тог невиђеног вандализма - била онако страшна и крвава одмазда у Крагијевцу...”¹¹

Против преговора противника, па и ратних, нема и не може имати приговора. Сви преговарају у рату, тактизирају, траже повољне околности за себе, захтевају признавање права заробљеницима да буду третирани по међународним конвенцијама итд. Међутим, овде није реч само о преговорима. Овде је Михаиловић тражио савезника у борби против народноослободилачких партизанских одреда, односно „против комунизма”. Тражио је помоћ у оружју, муницији у првом реду. Кад се пажљиво прочита цитирани документ види се да је Михаиловић *шест пуШа на шесШ месШа*, тражио да му се испоручи муниција, па чак и - одмах! На једном месту каже да је и дошао на преговоре - да тражи муницију. И даље, кад му Когард наглашава да ако његов одговор не буде позитиван да ће борба против четника бити настављена, Михаиловић понизно, готово као да се предаје, одговара *„Нећемо се борити проШив Немаца, па ни онда ако нам ова борба буде намешнуШа!”* Сем муниције Михаиловић је односно мајор Мишић тражио да *Немци уиуте официре за везу у њеТов иШаб*. Пантић, члан делегације каже да Дража Михаиловић никад и ни у ком случају није намеравао да се бори против немачких оружаних снага. То веома јасно говори како је схватао „борбу за слободу” тобожњи антифашиста и тзв. први герилац Европе. Мајор Мишић је ту Михаиловићеву верност према окупатору „зачинио” речима: *„Ми вам нећемо биши неверни!”*

Ради потпуније Михаиловићеве замисли о колаборацији са Немцима треба навести и део још једног документа са тих преговора. То је изјава коју је 1957. године, у емиграцији, записао пуковник Брана Пантић, један од чланова Дражине делегације на преговорима у Дивцима, из које наводим један део:

3. Како су за борбу прошив комунизма поШребна средсШва, Шо Шражим да ми се из немачкоТ раШноТ плена, за први моме-наШ, стави на располаТање:

- 20.000 пушака,
- 200 миШраљеза,
- 2.000 пушкомиШраљеза, -100 лаких бацача,
- 100.000 ручних бомби, ~ муниције: 500 меШака на пушку, по 2.000 меШака за миШраљез и пушкомиШраљез ипо 100 мина за сваки минобацач.

Целокупно наоружање, по врсшамма, да буде исШоТ модела и ка-либра.

- 20.000 јуТословенских војничких униформи,

- 20.000 пари војничких ципела...¹²

Очевидно, кад се све прочита, кристално је јасно: у селу Дивцима 11. новембра нису вођени само преговори између Немаца и Михаиловића, већ је вођа четника *Михаиловић тражио наоружање од Немаца!* И то још 1941. године, у првој години рата. Тражио је не само оружје и муницију, што јесте најглавније, већ и да му Немци, односно окупатор, наоружају и опреме војску од 20.000 људи. Тражи: и оружје, и опрему, и одећу, и обућу! *И то за борбу против партизана, бораца за ослобођење од окупатора.*

То је био потпуни „антифашистички потоп“ пуковника Драгољуба Михаиловића! Отад он „плива“, некад мање, некад дубље, у водама колаборације са окупатором, најпре са Немцима, па Италијанима. Тонуо је, дакле, Михаиловић у сарадњу са окупатором још на почетку устанка и наставиће да тоне дубље и дубље - до потпуног понора.

Овим документом Михаиловић, вероватно неопрезно, признаје још једну чињеницу да је напао партизана (он каже „комунисте“) 31. октобра 1941. године. Тада су његови одреди фронтално напали партизанске одреде код Ужица и Ужичке Пожеге, Ивањице, Косјерића, а потом код Краљева односно у Чачку, и у читавој западној Србији. То Михаиловићево признање - да је повео борбу против партизана, требало је, вероватно, да му послужи као врста легитимације да би добио оружје од окупатора. Али, на његово разочарење, није га добио! Немци му нису веровали. Сматрали су да је пробритански човек.

Једна од „карактеристика“ овог Михаиловићевог потеза на састанку у Дивцима огледа се у упорном инсистирању да се гарантује тајност не само његових захтева од окупатора, већ и самих контаката. Човек који се дуго бавио војном обавештајном службом (два мандата војног аташеа - у Софији и у Чехословачкој) сигурно је знао да се тајним пословима много шта може сакрити од јавности, од народа. Знао је и то да маса његових четника, и то не само војника, него и официра и подофицира, не би прихватила сарадњу са окупатором, посебно у борби са партизанским одредима, тј. против браће, односно синова истог народа. Знао је то и много шта друго, али је лоше процењивао, јер се и у овом његовом случају показало да се тајни договори и споразуми не могу дуго држати у тајности.

Темељитост у том погледу није му била јака страна. Као и у многим другим његовим потезима, и овде је био самоуверен и прецењивао је своје способности.

„Ненед Митровић добио задатак - од Матла...“

Дража Михаиловић наставља, разним каналима, контакте са Немцима. Управо то чине команданти по његовим упутствима и одобрењима. На једној страни Михаиловић је, као бајаги, желео да „чува српски народ“, и да не „изазива окупатора“ на репресалије, а на другој сгласно давао упутства - да четници најенергичније и без милости „уништавају комунисте“. Знао је добро, да народноослободилачке одреде не чине само комунисти, већ је у том саставу огромна већина народа, бораца, који нису били комунисти, али су као патриоти следили народноослободилачку, антифашистичку и антиокупаторску борбу којом су руководили комунисти. То је Михаиловић, нема сумње, добро знао. Али је једноставно био „инфициран“ појмом „комунисти“. Прихватио је не само терминологију о комунистима и о „комунизму“ којим су се служили: Гестапо, Недићева „Специјална полиција“ и њихова пропаганда, него је практично усмерио своје четничке јединице искључиво против народноослободилачких партизанских одреда, против свог сопственог народа. Није умео, или није могао да проникне у суштину проблема - шта значи његово приближавање окупатору, тежња да се од њега „ишчупа“, „извуче“, „добије“ опрема, муниција, оружје, како би водио успешну борбу против сопственог народа?! Право је чудо како није могао да схвати да окупатор жели да и у периоду окупације још више завади народе бивше Југославије, па и српски народ - да се међусобно туку и уништавају на своју штету, а у корист Немаца. Образован и школован војник, обавештајац, није могао да у ратним условима проникне у немачку па и италијанску и бугарску тежњу да у Југославији подгреју међусобне сукобе у духу старе римске крилатице „*Ситис ел тхрега*“ (завади, па владај)?! У својој антикомунистичкој заслепљености веровао је да он вешто „користи“ окупатора, а не да окупатор користи њега?! Та стална колаборација са Немцима, нарочито са Италијанима, делимично и са Бугарима и Мађарима, некад тајна, некад јавна, некад потиснута, па оживела, да би га на крају ставила „под свој скут“ и толико га компромитовала да га се одрекну и западни савезници па и сам Краљ Петар II.

Пошто је део својих одреда легализовао код Недића, а тим и код немачког окупатора, Михаиловић је, ипак у почетку 1942. године био у немилости код Немаца (уценили су га после операције „Подухват Михаиловић“ од децембра 1941), па су га повремено гонили (на пример после „бацања“ авио - пошиљки савезничких авиона у пролеће 1942. на падине Голије). То све њему није сметало, да поједини његови команданти, па и други сарадници (Предраг Раковић и Драгиша Ва-

сић, на пример) буду у „контактима“ са Немцима у појединим градовима. Тако „Херман“ (тајни назив за мајора Радосава Ђурића, Дражиног делегата за јужну Србију) 3. јула 1942. године извештава:

„Ненад Митровић (то је онај капетан који је са Михаиловићем, поред других био на преговорима са Немцима у Дивцима, 11. новембра 1941) добио од Матла задатак (подвукао Ј.Р.) да се преко погодног лица утврди да ли у Албанији постоји устанак против Талијана... Потребно је да Ви дате одговоре по предњим питањима која конвенирају нама, без обзира на стварно стање које ће се дати Матлу...“¹³

Како то звучи и шта значи?

Дражин официр „Ненад МитровићДобио задатак од Матла“? Добио задатак - од окупатора, од Матла, капетана Абвера, немачке обавештајне службе? Ко то даје задатке Дражином капетану? Окупатор! Другог нема!

Ускоро, 6. јула, опет „Херман“ јавља Михаиловићу да Ненад Митровић и Матл међусобно комуницирају. Најпре јавља да Ненад покушава да извуче жену и кћерку Драгише Васића из логора на Бањици, па закључује:

„Немац др Матл познаје Драгишу од пре и преко Ненада изјави жељу да би хтео он сам да се приватно састане са Васићем где он жели. Претходно да се састане са Ненадом“.¹⁴

Дакле, и Драгиша Васић и, тај „високи интелектуалац“ је занимљив за Матла и његову службу! Да ли је дошло до њиховог сусрета - не зна се.

У књизи депеша примљених у штабу Михаиловића, у лето 1942. године, много је оних који говоре о набавци оружја од окупатора. Тако „Јозеф“, тј. Александар Михаиловић Саша, командант Београда, 11. јуна, јавља Дражи:

„Имамо могућност да од Немаца купујемо муницију на вагоне. Садржина вагона: 240.000 пушчаних метака и 6.000 бомби. Цена 230.000 динара. Молим одобрење и задужење овде да од Вас добијем новац. Рок нам је 15. јуни“.¹⁵

У депеши од 15. јуна Валтер (Драгутин) јавља:

„У преговорима смо за набавку муниције из Смедерева... Један вагон 330.000 динара. Од кога да узмем новац? Јавите могуће истоварне станице, адресанте на прузи нормалног колосека...“¹⁶

И све то у Србији, у Београду и Смедереву! А понеко од историчара, ваљда су преобјективни, стално тврде - да Михаиловић и његови команданти нису сарађивали са Немцима. То су, као, чинили четни-

ци на своју руку са Италијанима?! По њима, Србија је „чиста“. Документа, разуме се, говоре друкчије.

Штаб Мајевичке четничке групе 18. јула обавештава потчињене јединице о преговорима које су „одређени делегати“ водили са представницима немачке војске у Тузли. Обавештење је потписао командант „војвода мајевички“ Радивоје Керовић. Керовић наводи да су „одређени делегати“, поред осталог изјавили:

„Признајемо њемачку окупацију Југославије. *Изјављујемо да смо спремни лојално сарађивати са њемачким власцима...*“

Нешто касније, 20 јула, одржана је седница команданата четничких делегата на којој је „делегат“ Мирко Ђукановић обавестио о разговорима са Немцима у Тузли, па је закључио да нико, „без одобрења штаба групе“ не сме водити посебне преговоре са представницима НДХ, немачке војске и муслимана. Ускоро, 10. августа, „војвода мајевички“ писмено је одговорио како су његови потчињени примили преговоре:

„Што се тиче хрватске војске, она је до данас према нама била коректна и у њих имамо повјерења.

У њемачку војну силу имамо потпуно повјерење и спремни смо с њом потпуно лојално сарађивати, само ако су наши животи и имовина обезбеђени.

До данас није забележен ниједан случај напада са наше стране на њемачку војску не само на Мајевци, него и у ијелој Босни. а Јарантујемо да се Шо ни у будуће неће десити“¹⁷

„Војвода Мајевички“, свакако по Михаиловићевим упутствима, „гарантује да у целој Босни“ четници неће нападати окупатора него да ће лојално сарађивати!

Из наређења команданта мајевичке четничке бригаде почетком августа 1942. упућеног команданту Дринског батаљона види се да мајевички четници „лепо сређују своје односе са Немцима“. Чак деле и путеве којима ће се кретати четници, које четници треба да ослободе за немачку моторизацију, па и да их поправе:

„...Мишлзена сам да би хитно требало, за сада ослободити пут, Бијел>ина-Зворник и оправити порушени мост, јер је тај пут потребан Немцима и који категорички траже да се то у интересу мира одмах мора учинити.

...Ради тога позивам Вас да ми најдаље до недеље. 9. о. м. поднете извештај о учињеном како би могли благовремено известити немачку команду.“¹⁸

Дража: „Фрике, одличан рад“ - за сарадњу са Немцима

Колаборација са окупатором, Немцима, у Србији се наставља. И то, према приликама - негде тајно, негде јавно. Она је имала више осцилација. После састанка делегације Михаиловићеве Врховне команде са делегацијом команданта Србије на челу са пуковником Когардом у Дивцима 11. новембра 1941. године, на коме је Дража (иако није добио оружје и муницију коју је тражио од Немаца) обећао Когарду да се „неће борити против Немаца, ни онда када буде нападнут“ и пао на испиту борбе против окупације, а положио „колоквијум“ из колаборације. Тада му Немци нису веровали, па су после заузимања слободне територије Ужичке републике, у децембру 1941. године, што је већ речено, извршили изненадни напад на подручје Равне горе и том приликом заробили неколико стотина четника, док се Михаиловић једва извукао. Тада су га немачке власти у Србији уцениле са 200 хиљада динара што је Михаиловић - жалећи се Влади у Лондону оценио „омаловажавајућом сумом“.¹⁹

Већ крајем 1941. године Немци „окрећу ћурак“, па почиње полујавна (Михаиловић такође „окреће ћурак“) или јавна сарадња са четницима. Долази до легализације великог броја његових одреда не само у селима него и у градовима, посебно у заједничком фронту против партизанских одреда у рејону Чачка, Ужица, Пожеге, Ивањице, Нове Вароши и северног дела Санџака.

Један кратак докуменат из тог времена веома добро осветљава стање докле је било дошло четничко служење Немцима. Самозвани војвода Милоје Мојсиловић, који је лично стрељао неколико заробљених партизанских бораца у Трнави, децембра 1941. године упутио је команди немачке јединице у Чачку писмо у коме каже:

„К-Шу Немачке оружане силе:

Молим пошаљиШе 2 камиона за превоз заробљених комуниста које Шреба одмах сШрељаШи без икаквоТ изТовора, односно даљеТ проверавања...“²⁰

Сам Дражин „војвода“ већ пресуђује. Изриче смртну казну „без икаквог проверавања“! Зна се, да ће за заробљене партизане, као трампу, од Немаца добити муницију. Овде се пало врло ниско: трампити браћу која су се борила против тог окупатора, а од њега добити муницију за нове жртве.

Легализација четничких јединица врло широко је спроведена у Србији (али и у Црној Гори и Босни). У Србији су, по Михаиловићевом наређењу, легализовани одреди: Љубићки - капетана Предрага

Раковића, Пожешки - капетана Милоша Глишића и Вучка Игњатовића, Ужичко-пожешки - мајора Манојла Кораћа, Црногорски - капетана Николе Младеновића, па одреди капетана Радована Стојановића и Војислава Пантелића у Лозници, Живана Лазовића у београдском округу, капетана Боривоја Рајковића у Косјерићу, Николе Калабића и бројних других четничких одреда. Командант Ваљеског четничког одреда, поручник Нешко Недић, издао је 13. децембра, пошто је легализован, наређење о сарадњи са одредима Недићеве владе, у коме, пред осталог, стоји:

„Ми зашо нећемо и не можемо са Немцима, али нећемо ни у отеорену борбу, коју сада не можемо издржати. Ми ћемо насШавиШи да се спремамо да се наоружавамо и почећемо борбу онда кад наши савезници вежу немачке снаТе на Балкану и буду у сШању да и нас поШпомоТну. ДоШле, док овајмоменаШ не дође ми морамо искорисШити расуло код комунисШа да их разоружамо Ше да нам на пролеће поново не омеШу наш плански рад

Легализација Михаиловићевих четника узела је велике размере. Мајор Миодраг Палосевић извештаво је о томе Михаиловића 5. новембра 1942. године:

*„ Сви наши команданШи у Шумадији, а делимично и они у западној и исШочној Србији, леТализовани су и служе Недића или Пећанца”.*²²

До краја 1941. године у Србији је било легализовано око 2.000 четника, наводи Никола Николић. Према извештају заповедника Србије генерала Бадера од 20. јануара 1942, и написаног податка Недићевог МУП жандармерија је снабдевала 72 официра, 7.963 војника са 77 пушкомитраљеза, 7.910 пушака, 196 пиштоља и 1.867 бомби. Током 1942. сви четнички одреди у Херцеговини били су легализовани и Италијани су их снабдевали, а било их је између 6 и 7 хиљада.²³

Мајор Милан Калабић, отац Николе Калабића, од почетка служи Недића. Он је под своје окриље примио више четничких легализованих одреда, па је тако служио и Михаиловића. Штитио је Михаиловића у западној Србији и Шумадији све до средине марта 1942. године, када је постављен за окружног начелника Крагујевачког округа, а касније за начелника Пожаревачког округа. Тамо се под његово окриље стављају Михаиловићева Рудничка и друге бригаде под командом Нешка Недића, Драгомира Топаловића, Драгише Нинковића и других. Под свој „штит” ставио је и Александра Ацу Аксентијевића, члана четничког Централног националног комитета, и овај је ускоро јављао Михаиловићу:

„Калабић је обезбедио сигурност вашу безбедност на овој територији, па моли да дођете овамо...”²⁴

Један од Дражиних команданата који се посебно „прославио” у сарадњи са Немцима свакако је Предраг Раковић. Он се „легалнизовао” по налогу Драже Михаиловића још у познатој првој немачкој офанзиви крајем новембра и у децембру 1941. године. Успео је да се „повеже” са Марисавом Петровићем, командантом 5. добровољачког одреда да би убрзо успоставио односе пуне и легалне сарадње са немачким командантом Чачка Фрикеом, па најзад легално увео своје четнике у сам Чачак, који су били запосели Немци. О том свом раду Раковић је известио команданта Михаиловића:

„На дан 1. маја 1942. Јодине примио сам команду места у Чачку са својим одредом, мада сам био илегалан. Фрике ме у почетку никако није трпео. И њега сам убеђивањем уверио да сам лојалан и да сам под командом Недићевом, чиме се задовољио... Наравно, у овој околности, морао сам крајем марта да одем у Београд и 7 дана сам сваког дана био приман код Цеке Ђорђевића, Масаловића и Недића...”²⁵

На полеђини тог извештаја Михаиловић је написао своју „оцену”:
„Фрике (надимак Раковићев, прим. Ј.Р.) - одличан рад”²⁶

„Одличан рад!” Који рад, побогу? Потпуно савезништво са окупатором. Бити командант Чачка - као четник Драже Михаиловића, тог Чачка кад га Немци држе под окупацијом, а Раковићу дарују звање команданта - то је део посла окупатора!

Тај исти Раковић, који је био командант места у Чачку када су тај град Немци држали под окупацијом, пошто га је Михаиловић оценио „одлично”, наставља своју колаборацију са Немцима и у следећим годинама. Ево неколико његових извештаја које је упућивао Михаиловићу о тој сарадњи. У извештају упућеном 23. марта 1943. године стоји:

„Бр. 2650, од Фрикеа број 110. Наставак 1: Хатије наших људи више неће бити у рејону немачке команде Г. Милановац. Ако поштине окупаторски војник на овом терену неће се палити редом куће, већ само по нашем списку и то партизанске и само ће се партизани убијати. На другом састанку био је присутан и поручник Маја. Уговорили смо све потребно и организовали се за уништење комунистичке Групе Лабуда Лабудовића (1. шумадијски одред, прим. Ј.Р.) који оперише у срезovima: таковском, качерском и орашачком. Обавештајну службу у Тоњењу ове Групе врши бивши председник општине са Рудника Коста Костић. Тако ћемо искористити Немце за уништење ове Гру-

не. УТоворили смо да Вучковић. (Звонко, прим. Ј.Р.) упошреби једну своју јединицу за чишћење среза качерскоГ, али одвојено од Немаца и илеГално. Она неће бити узнемиравана од Немаца и друТих..."²¹

Све је, дакле, јасно. Сарадња и то борбена је потпуна. И са знањем и одобравањем Михаиловића.

Други извештај је од 26. фебруара 1943. године:

„Немачки команданШ у Горњем Милановцу поручник КриТер писао ми је писмо и молио да се сасШанем с њим иод условом који ја посШавим у поТледу моТ обезбеђења. РазлоТ сасшанка није ми изнео. ОбавешШен сам да је у великој кризи. Ја бих се сасШао, ако ви одобриШе. Мислим да ми неће подвалиШи, а надам се да ћу неку корисШ од њеТа извући. Молим хиШан одТовор по овоме

Трећа депеша Раковићева за Михаиловића је од 29. марта те године:

„Не осећа се никакав комунисШички рад... Узети са заплењеном архивом од инж. ПошШића (заменик команданта Чачанског НОП одреда, прим. Ј.Р.) као њеТови сарадници у срезу љубићском сШрељане су 63 особе! Још има да се похваШају 84 у срезу Шаковском и љубићском, али решио сам да ове похваШа жандармерија и спроведе у БеоТрад у лаТер, Ше да се Шамо сШрељају када се деси да неки окупашорски војник поТине, као шШо је био случају ДраТачеву недавно".²⁹

Из овог четничког документа, веома је видљиво како су Михаиловић и његови сарадници „спасавали српски народ“: стрељали или слали у немачке логоре.

И опет се види - каква је била та сарадња са окупатором. Ти тобожњи „заштитници“ српског народа похапсиће људе, послати их у Београд „у лагер“ да их стрељају „кад погине неки немачки војник“. Директно хватају људе и шаљу их да их Немци стрељају!

„Дангић у Београду ради,.. тражио новчану помоћ и добио два милиона...”

Колаборација Михаиловићевих четника са окупаторима Немцима, Италијанима и Бугарима протеже се током свих ратних година у готово свим крајевима окупиране Југославије у Србији, Босни, Црној Гори, Далмацији. Значи - свуда, свуда. Иако је немачка команда у Србији, после завршетка тзв. прве офанзиве против народнослобо-

дилачких партизанских одреда у Србији, са једном својом јаком јединицом направила изненадан и брз препад на Равну гору Михаиловић је остао веран изјави коју је дао немачким преговарачима у Дивцима: наставио је, преко својих овлашћених команданата, даљу колаборацију. Ево о томе једног документа из источне Босне. Делегати Вишеградског четничког одреда водили су 15. јануара 1942. године у Вишеграду преговоре о борбеној сарадњи са Немцима и Италијанима и о томе послали телефонску депешу четничком штабу у Рогатици:

„Обавесшите све наше неШнике и командире чеШа> који се налазе на домаку РоТаШице, да су данас, 15, јануара 1942. Године, делегати Српских чеШника Босне водили преТоворе са Њемачком и ИаШлијанском командом у ВишеГраду. Резултати су повољни. ЧеШници и Нијемци неће имаШи никаквих сукоба ниШи сукоба сме биШи. Наши чеШници имају осШаШи на досадашњим месШи-ма и дужносШима, или Шамо Где се укаже поШреба. Наша борба проШив усШааша продужава се без икакве промене. НемојШе дозволиШи да се у вашој близини налазе комунисШи, проТонише их и показујШе их Нијемцима. Пред њемачком војском појавиШе се као српски национални чеШници. Нрема њемачкој војсци будиШе корекШни. НемојШе дозволиШи да се деси било какав инциденШ. са њемачком војском. Пролаз њемачких Шрупа је слободан и не иШеШи инШересима наше борбе. ДеШаљан извјешШај о Шоку преТовора о заједничким закључцима добићеШе убрзо. ДелеТаШи: поручник Булован, пошпоручници АнШонић и Јовановић.

Командант Вишеградског четничког одреда поручник Катић о овом договору са Немцима и Италијанима писмено је обавестио мајора Бошка Тодоровића, једног од команданата четника у источној Босни, а потчињеним јединицама достављена је депеша „на знање и строго придржавање“.

Четнички командант источне Босне, жандармеријски мајор Јездимир Дангић, јануара 1942. године је, са знањем и одобрењем Михаиловића, путовао у Београд где се састао са Миланом Недићем и немачким командантом Србије генералом Паулом Бадером. У извештају који је Бадер 9. јануара упутио команданту Југоистока, између осталог, стоји да му је Дангић непрестано јављао да не жели да се бори против Немаца. „Он је са три немачка војника, који су пали у руке његовим људима, добро поступио и вратио их здраве и читаве с њиховим оружјем и са једним мотоциклистом и његовим мотоциклом“. И даље, „да се не налази у положају устаника против немачких власти“, јер он жели, како је јављао, „само да уништи комунисте“.

Дангић је провео у Београду више дана и при том га је пратио капетан Јозеф Матл, онај исти који је „углавио“ и Дражин састанак са представницима немачке команде Србије у Дивцима, 11. новембра 1941. године. Од Недића и Бадера он је тражио помоћ у оружју и опреми како би се, заједно с Немцима, борио против комуниста. Бадер у наведеном извештају каже да се Дангић најпре састао са његовим начелником штаба пуковником Кевишом у Бајиној Башти, када је изјавио „да је спреман да се са свим својим људством безусловно стави под немачку команду за потпуно уништење комуниста у источној Босни...“. Затим, Бадер наводи резиме Дангићевих разговора са Недићем;

„Посттнута је начелна сагласносШ око задашака да се у ис-Шочној Босни, а Шиме и у Србији, обезбеди мир, да се оконча са масовним убијањем, а Шакође и око јасноТ сазнања да се све Шо може иосШићи једино у сарадњи са немачким ВермахШом. Дан-Тић је приШом изјавио да би се он са својим људима, чак и у случају једноТ опиШеТ балканскоТ усШанка и искрцавања ЕнТлеза, верно борио на сШрани Немаца

Михаиловић је пратио Дангићеве разговоре у Београду, па је о томе, једним телеграмом, јављао капетану Драгославу Рачићу, команданту Церског четничког одреда:

„ДанТић у БеоГраду ради. Помоћ у свему сиремна и ускоро сишиже...

Ускоро, Михаиловић је добио „конкретан“ извештај о Дангићевом „раду“ у Београду:

„ДанТић. Шражио новчану помоћ и добио два милиона. Помоћ у људсШву и оружју ради сузбијања парШизана обећана. Немци су сШавили до знања да ће сав Шерен очишћен од парШизана има-Ши у поШпуној власши. Ово је за наше равнање

Нема сумње, све је Михаиловић знао, пратио и оцењивао, све одобравао. Све је знао, нема недоумице. Документа говоре како је он „пливао“ колаборантским водама, тражећи помоћ у оружју и од „црног ђавола“. Пливао је он тим водама и кадгод му затреба, преко својих делегата, обећавао да ће се борити - против западних савезника, а њима се, наравно, заклињао на верност и савезништво.

Дража: „Нека Јевђо тражи топове...” - од Италијана

У Црној Гори четници су врло рано, готово као и у Србији, почели да сарађују са окупатором, управо чим су се определили за отво-

рену борбу против народноослободилачког покрета у јесен 1941. године. Већ 17. јануара 1942. године склопљен је први писмени споразум између представника штаба пуковника Баја Станишића и команданта италијанске дивизије „Таро“. Истог месеца долази и до споразума између капетана Павла Ђуришића са италијанским окупатором. Коначан споразум између војног гувернера Црне Горе и команданта италијанских трупа генерала Пирција Биролија и команданта четничких снага у Црној Гори генерала Блажа Ђукановића, потписан је 24. јула 1942. године. Тај споразум практично је примењиван на подручју које је контролисала италијанска дивизија „Венеција“.

Одредбе тог споразума биле су понижавајуће за црногорски народ. На пример, у другој тачки споразума се каже:

„ЦрноТорски националисти истичу њеТовој екселенцији Гувернеру своју бескрајну захвалносШ према свим иШалијанским властима у Црној Гори за иомоћ коју су досад указали црноТорском народу и увјеравају да ће са вјечним иоилШовањем се сећаШи храбрих италијанских војника који су дали свој живот у заједничкој борби против комунизма“

Затим, у тачки 5 пише:

„ЦрноТорски националисти, без обзира на коначан исходрата, неће никад иоотребити оружје иротив италијанских трупа

Очевидно, то је четничка заклетва италијанском окупатору на верност, снисходљива и понижавајућа. Иза свега тога стајао је Михаиловић.

Одредбе свих тих споразума обезбеђивале су заједничке операције против партизана, а Италијани су се обавезивали да четнике снабдевају оружјем, храном, одећом и обућом. Четници су чак и плате примали од Италијана, а породице погинулих четника добијале помоћ. Та сарадња током лета 1942. године ишла је све даље и шире. Тим споразумима три „летећа одреда“, под командом Ђуришића, Станишића и Поповића по око 1.500 људи била су службено призната.

Пуковник Бајо Станишић 29. септембра 1942, у молби команданту пешадијске дивизије „Ферара“, моли да овај нареди команданту пука у Даниловграду да изда муницију Зетском одреду - 66 сандука муниције разних калибара за разне врсте пушака - југословенских и италијанских. Из докумената бр. 195. види се да је Зетски одред добио сву тражену муницију.

Снабдевање четника у источној Босни муницијом и другим наоружањем почело је врло рано, још крајем новембра 1941. године. Према споразуму између команданта четничких јединица источне Босне

и Херцеговине мајора Бошка Тодоровића (кад су Италијани дозволили четницима да поседну Фочу) четници су добили од Италијана око 3.000 пушака, 2 минобацача, 2 тона 65 мм, преко 60.000 метака и веће количине хране.³⁵

И Вук Калаитовић Калаит из Нове Вароши „где су и Италијани“, извештава Дражу: „Италијани су ми обећали дати тешко оружје... Народ је уз мене... Народ мисли онако као и ја...“ Најзад, почиње последњу реченицу:

„Мој народ!...“ А Дража бележи на том писму: „Као да је краљ!“ Тако се допуњавају и надмудрују, док им Италијани обећавају и испоручују оружје!³⁶

У депеши Дража Михаиловић - Иштвану (П. Баћовићу, пр. Ј.Р.) од 6. децембра, тражи разне податке, међу којима и о томе „откуд партизанима тенкови“:

„Доставите тачне податке шта Италијани евакуишу, шта од њихових трупа остаје... *Јавите откуда партизанима тенкови?* Молим вас проверавајте ствари да ми се не достављају подаци бегунца који у страху измишљају немогућности. *Нека Јевђа Леда да добије тоПове - брдске на Првом месту на послугу, а вратићемо им кад на врби роди грожђе.*“³⁷

Шта говори ова Михаиловићева депеша не треба тумачити. Он директно наређује - да се од окупиатора траже брдски тоПови да би их његове јединице употребиле против народноослободилачке војске. То сопствено учешће, директно наређивање за колаборацију могло се, само донекле, у ратно време покрити, али трајно - није. То се ретко може срести у његовим документима. Иначе, он увек оперише псовачким речником о НОВЈ и у наређењима својим потчињеним: комунисти, троцикисти, Цигани, Јевреји, мафија и све у том тону!

„Србин никад неће устати против италијанске војске...“

Командант пљеваљске бригаде поручник Јован Јеловац, 25. децембра. пише „господину министру“, поред много шта, па каже:

„Стање нашег оружја изгледа овако: око 750 српских пушака, онда 640манлихерових које су дали Талијани...“³⁸

И Јеловац јавља - да су „Талијани дали“ 640 пушака. И потписује се као „Ваш поручник“. Све се јавља, све се зна. Михаиловић је саввим „у току“ колаборације коју сам или преко Остојића, усмерава и свакодневно - све зна шта се догађа.

Један докуменат, који је потписао командант 2. италијанске армије Марио Роата од 26. септембра 1942. године, веома је занимљив и

много говори. Реч је о извештају који је упућен Врховној команди италијанске армије о стању четничке милиције. Поред осталог Роата наводи да се „указује могућност да се наоружа још 6.000 четника“. О свом свесрдном сараднику Јевђевићу, Роата у наведеном извештају, истиче да је у „једном меморијалу“ изнео „искрену сарадњу са нама“, па га цитира:

„Сарадња са Италијом је од пресудног значаја за српски народ и никада Србин неће усташаи против италијанске војске, јер би такав поступак, поред тога што би представљао незахвалност и злочин, био такође и велика лудост.

Без обзира на исход рата, братство у оружју и заједнички проливена крв (четници су у борби против комуниста изгубили преко 600 људи) цементираће срдечно пријатељство са Италијом. Никаква лондонска влада ни било који фактор неће нас скренути са овог пута и ове политике, јер једино то пријатељство је у стању да омогући остацима српског народа да преживи“.³⁹

Дакле, „ниједан Србин неће устати против италијанске војске“! И још „братство у оружју и заједнички проливена крв“. Са окупатором - „братство у оружју“! То су, сумње нема, прави докази о потпуној и трајној колаборацији са окупатором. Овде није на одмет подсетити се обећања које је Дража Михаиловић дао Немцима још при првим преговорима у Дивцима 11. новембра 1941, како је забележено у записнику са тог састанка:

„Д.М.: Нећемо се борити против Немаца, па ни онда ако нам ова борба буде наметнута...”

А Михаиловићев сарадник и учесник у преговорима у Дивцима мајор Александар Мишић (на жалост и срамоту - син легендарног великог војводе Живојина Мишића), додао је:

„Молио бих вас да се свакој његовој (Михаиловићевој, пр. Ј.Р.) речи поклони поверење. Ми вам нећемо бити неверни...”⁴⁰

Тих обећања током читавог рата држали су се и Јевђевић и Михаиловић. Кад год им се учинило корисним, према окупатору су били сервилни, али и увек верни!

Напомене

1. Бранко Латас и Милован Целебџић, *ЧеШнички покрет Драже Михаиловића*, стр. 72, 1941-1945, БИГЗ Београд, 1979.
2. Државни архив Вашингтон (ИА\У), мф Т=314,4.1457,1348
3. Радомир Вујошевић, *Како су писани ТиШови мемоари*, Политика, фебруар 1983.

4. Александар Ранковић, *Дневничке забелешке*, стр. 228, „Југословенска књига“, Београд, 2001.
5. 36 XIV, књ. 1, стр. 857, Прилог II, документа немачког Рајха 1941, бр. 1. Дакле, „Дража одмах после разговора са Титом у Брајићима улази у колаборацију са Немцима!“
6. *Исто*.
7. *Исто*, стр. 858-9.
8. *Исто*, стр. 860.
9. Зборник НОР, т. XIV, књ. 1, стр. 871-878, Тајна и јавна сарадња Четника и окупатора 1941-1945, стр. 14-15 (Даље: Тајна и јавна сарадња), Архивски преглед, Београд 1976, превод са немачког.
10. 36, т. XIV, књ. 1, стр. 871-878; Тајна и јавна сарадња, 17-22; Енглези су о овим преговорима направили пропагандни филм - у коме Немци долазе у „шуму“, код Михаиловића „завезаних очију“!
11. Боривоје М. Карапанић, *Исшина о краЈујевачкој траЈедији 21. X 1941*. „Нова искра“, Београд, 1991. (превод са енглеског, Кливленд, 1989). У књизи је забележено да је фотографије Турнер показао Недићу и Љотићу, стр. 63 и 66. Забележено је и да је Милан Недић, августа 1944. године, посетио патријарха Гаврила Дожића и епископа Николаја Велимировића који су били заточени у манастиру Војловци (у Банату) и испричао им да га је Хитлер (кад га је примио у „Вучјој јами“, у јесен 1943. године) изгрдио због тих фотографија, рекавши „да су га Срби двапут ујели - једном 27. марта 1941. године када су погазили Тројни пакт и други пут - касапљењем убијених немачких војника у Љуљацима, октобра 1941. године“. Податке о тим фотографијама наводи и др Ј. Марјановић у делу „Д.М. између Британаца и Немаца“, стр. 157-158.
12. Боривоје Карананић, *Књига одражи*, Вашингтон 1957, цитира Ј. Марјановић, н.д. стр. 139.
13. 36 XIV, књ. 1, стр. 441.
14. *Исто*, стр. 443.
15. *Исто*, стр. 380.
16. *Исто*, стр. 381.
17. *Исто*, стр. 534, док.бр. 142.
18. *Исто*, стр. 509, док. бр. 135.
19. 36 XIV, књ. 1, стр. 347, фус. 14, Почетком 1942. Немци су прогнали Михаиловића, али кад су проценили да не могу сами да униште партизанске јединице у Србији, задржали су легализоване четнике, *обуставили Дражино Јоњење и Попиштили његову уцену од 200.000 динара од децембра 1941. Ј.* (Види: др Жарко Јовановић, н.д.стр.ЛЗО, фус. 33; А ВИИ. НАВ-Н-Т-501, рол. 248, сн. 2-4, *Ратни дневник командујућеЈ Јенерала и војноЈ заиоведника у Србији од 1. маја 1942*).
20. Историјски архив Чачак (ИАЧ) фус. 8, НОБ, бр. 114.
21. А ВИИ, Ча, К. 61, рег.бр. 2/4, ЦС-Б-7802.
22. Ахивски фонд Д. Михаиловића, док. БК-Б-24/2.
23. Никола С. Николић, *Покрет Драже Михаиловића и немачка иттијунажа*, стр. 180, „Графомарк“, Београд, 2002. Колнко је била масовна легализација четника у Србији показује изјава немчког генерала Паула Бадера. комадујућег генерала у Србији, који наводи да се „око 10.000 четника бори-

ло на нашој страни Види: А ВИИ, НАВ-Н-Т-312, р. 468, с. 8057753-56, др Венцеслав Глишић, Терор и злочини нацистичке Немачке у Србији 1941-1944, Београд, 1970, стр. 128.

24. *ИсШо*, књ. депеша Д-1-91.

25. Латас - Целебџић, н.д. стр. 226, 36 XIV, књ. 1, стр. 766-775.

26. А ВИИ, Ча, док. 127, рег. бр. 1/3 (СХ-11)

27. А ВИИ, АрниВСки фонд Д. Михаиловића, к. 293, рег бр. 4/1, 36 XIV, књ. 2, стр. 550.

28. *Исто*.

29. 36 XIV, књ. 2, стр. 567.

30. Тајна и јавна сарадња, стр. 26, А ВИИ, Ча, рег. бр. 1/1-1, К. 232, 36 XIV, књ. 1, 121.

31. Тајна и јавна сарадња, стр. 28-33, извештај генерала Бадера, фебруар 1942. Бадер наводи да је Дангић боравио у Београду и разговарао са генералштабним пуковником Кевишом, Миланом Недићем и с њим. За време боравка у Београду био је „смештен код пуковника Кевиша"! Већ су били пријатељи?!

32. А ВИИ, Ча, 5/1-1, К.294.

33. *Исшо*. Милан Грол, министар у емигрантској влади Краљевине Југославије, у свом „Лондонском дневнику" стр. 155, пише да је Дангић у време док је преговарао са Немцима, одликован КарађорђевоМ звездом - на предлог војног кабинета!

34. А ВИИ, Ча, 191-1 и 2174

35. А ВИИ, А НДХ, к. 1а, рег. бр. 10/9, 36 XIV, књ. 1, стр. 87, док. бр. 31

36. 36 XIV, књ. 1, 589.

37. *Исто*, стр. 759, бр. док. 202.

38. *Исто*, стр. 796, бр. док. 214.

39. *Исто*, стр. 887-8, бр. док. 5, прилог III.

40. *Исто*, стр. 876-7, док. 7.

Од Неретве до Дрине четници у истом строју са Италијанима и Немцима

туража Михаиловић, начелник Штаба четничке Врховне команде и
I министар војни у емигрантској Влади др Слободана Јовановића,
својим најближим сарадницима, дуго је припремао своје трупе
из Далмације, ЈТике, Херцеговине, Црне Горе и Санџака (касније и из
Србије) да их ангажује у операцији за „уништење Титове државе“, тј.
ослобођење територије у западној Босни, делу Хрватске, Лике, Кор-
дуна, односно за учешће у немачко - италијанској операцији „Вајс“,
познатој као битка на Неретви. Ову операцију планирали су највиши
војни и политички фактори Немачке и Италије. Претходни разгово-
ри о њеном планирању и извођењу одржани су 19. децембра 1942. го-
дине у Ростенбургу у источној Прусској, а 3. јануара 1943. године не-
мачки и италијански војни експерти предложили су коначни план опе-
рације „Вајс“ да је одобре њихови генералштабови, односно највиши
политички врхови. Суштина тог плана састојала се у томе да се снаге
Народноослободилачке војске Југославије, које су контролисале ве-
лику ослобођену територију, опколе јаким удруженим снагама и уни-
пге. Италијани су се залагали да у тој операцији до максимума иско-
ристе четнике у борбама против Народноослободилачке војске. Нем-
ци су ту италијанску замисао прихватили, али су се залагали да после
завршене операције „Вајс“ – разоружају четничке јединице као по-
тенцијалне непријатеље који могу „прискочити у помоћ“ англоамер-
ичким трупама, ако се искрцају на Балкан. Италијани су се томе про-
тивили, јер су до тада увелико веома успешно сарађивали са четници-
ма у борби против партизанских снага и обилато их снабдевали у
оружју и муницији, храни, одећи и обући. Чак је и Павелић, на састан-
ку с италијанским генералом Мариом Роатом на састанку у Загребу 7
-10. јануара 1943. године, прихватио италијански захтев да четници из
Херцеговине и Црне Горе могу доћи на територију Независне Држа-
ве Хрватске да се ангажују у борби против народноослободилачког
покрета.¹ После тога су четнички команданти у Лици, Далмацији и
Херцеговини склопили и споразуме са усташама за вођење заједнич-
ких борби. Тако су четници нарочито у Црној Гори, Херцеговини,
Далмацији и Лици сачињавали део помоћних трупа окупатора. За то

време четници су, захваљујући непрекидној лажној пропаганди Владе др Слободана Јовановића у Великој Британији, посебно браће Кнежевић (Радоје, министар двора и мајор Живан, шеф војног кабинета), као и амбасадора емигрантске Владе у САД Константина Фотића „убирали плодове борбе“ које су водиле партизанске јединице против окупатора. И подуго су уживали поверење западних савезника - као „борци против окупатора“. С времена на време, разним каналима, у западни свет почеле су продирати вести о четничкој колаборацији са италијанским окупатором. Михаиловић је већ, као опробани „мајстор“ обмана и подвала, све те исге и сличне вести успешно негирао током целе 1942. године. Тако је могућно разоружавање четника од стране Немаца („кад изврше задатак“) остало отворено.

У операцији „Вајс“ ангажоване су велике и бројне снаге окупатора: 4 немачке и 5 италијанских дивизија, затим усташке и домобранске јединице, као и преко 12.000 Дражиних четника - из Лике, Далмације, Херцеговине, Црне Горе и др. - под командом италијанских виших официра и команди.² Снаге Народноослободилачке војске Југославије (које су ушле у директне операције у бици на Неретви) чиниле су 1. и 2. пролетерска, 3. ударна, 7. банијска и 9. далматинска дивизија - организоване у Главну оперативну групу (ГОГ), под директном командом Врховног штаба, односно Јосипа Броза Тита, у коме су оперативне послове водили помоћници начелника Врховног штаба капетани Велимир Терзић и Павле Илић Вељко. После борби у западној Босни јединице ове групе током феоруара [^] гидмис долину Неретве и директно угрозиле комуникацију - друмску и железничку - Мостар - Сарајево.

На свој начин је занимљиво питање - зашто су се италијански окупатори, далеко више и доследније од Немаца, залагали за колаборацију са четницима? Зато треба нагласити да је њихова узајамна сарадња у борби против народноослободилачког покрета била подугог века - читаве 1942. године.

Још на саветовању са својим водећим командантима за Црну Гору, Херцеговину и Далмацију, одржаном у Зимоњића Кули 22. јула 1942. године, Михаиловић је наименовао команданте: за источни сектор капетана Павла Ђуришића, а за западни сектор пуковника Баја Станишића. Ти његови команданти имали су писмене уговоре о сарадњи са италијанским окупаторским јединицама и заједничкој борби против народноослободилачког покрета! Само два дана после тог саветовања, 24. јула 1942. године, потписан је општи споразум о сарадњи четника и италијанског окупатора у Црној Гори - између генерала Блажа Ђукановића и Пирција Биролија.

Карактеристичан је један четнички документ (потписао га је 7. новембра 1942. начелник четничке Главне команде у Црној Гори, мајор М. Црногорац), који открива докле је досезала колаборација коју су четници наплаћивали у италијанским лирама.

Ево тога документа:

„Главном националном одбору Цетиње“

По указаној потреби упутио сам команднту дивизије „Фере-ра“ акт бр. 202 од 14. октобра 1942. Јодине, следеће садржине: Молим команданта за наређење да се исплати следећим батаљонима дневница - нарада од 15 лира дневно за време операција, јер до сада ови батаљони нису примили ништа, а за 20 дана по 15 лира дневно припада доле означеним батаљонима следећа сума новца:

<i>Кочанском батаљону</i>	<i>79.050 лира</i>
<i>II Требјеишком батаљону</i>	<i>28.950 лира</i>
<i>Луковском батаљону</i>	<i>65.550 лира</i>
<i>Рудинско-трепчанском батаљону</i>	<i>75.900 лира</i>
<i>Жупском батаљону</i>	<i>86.550 лира</i>
<i>Свега за 20 дана</i>	<i>327.000 лира</i>

Како је Њ. Екселенција Гувернер одобрио да се исплата изврши у двије рате до 20 дана, то би за ове батаљоне требало исплатити 654.000 лира.

Ови батаљони водили су борбе са комунистима, на положајима: Уздомир, Кочане, Заврх, Зла Јора, Риђане, Броћанац, Кусиде, Трубјела, Горње Поље, Пресјека, Дуја, Стози, Голија, Вукотине Голије, Јаворак, Жива, Брезна, Бајово Поље, Пова, Волујак, Жуна, Крново, Мораково, Шавник и Војник...“

Михаиловић је све то пратио и усмеравао, све конце вукао из Горњег Липова крај Колашина, где је боравио од 8. јула 1942. до маја 1943. године. У тим и другим сличним пословима, он се „чувао“, није лично потписивао споразуме, није ишао на договоре са окупатором, али је друге немилнице гурао испред себе у издају и тоталну колаборацију са окупатором.

Четнички штаб у Ловрану

Колаборација између четника и италијанског окупатора достигла је најшире размере у Далмацији, Лици и другим територијама тадашње тзв. Независне Државе Хрватске. Михаиловићев човек који је

у правом смислу организовао и разграно италијанско - четничку колаборацију на подручју Босне, Херцеговине, Лике, Горског Котара, Далмације и Словеније био је самозвани четнички војвода Добросав Јевђевић. Он је вешто користио своје предратне везе (био је посланик у Скупштини Краљевине Југославије), па је постао Михаиловићев емисар код Италијана и истовремено био у служби Италијана. Поред њега, блиске и ране везе са Италијанима успоставиле су и Михаиловићеве потчињене „војводе“ Илија Трифуновић - Бирчанин и поп Момчило Ђујић. Трифуновић почетком октобра 1941. године, Ђујић и Јевђевић средином лета те године већ сарађују са Италијанима.

У пролеће 1942. године Михаиловић је Трифуновића поставио за команданта четничких снага у Далмацији, Лици, Херцеговини и Западној Босни, с тим што је истовремено био и „официр за везу“ између четника Михаиловића и италијанске Друге армије. Бирчанину су били потчињени: „Војвода“ Момчило Ђујић у северној Далмацији, потпуковник Илија Мишић и мајор Славко Н. Бјелајац у Лици, у Херцеговини и југоисточној Босни потпуковник Петар Баћовић и „војвода“ Добросав Јевђевић. Бјелајца, Мишића и Баћовића, као искусне оперативце, на одговорне дужности именовоа је Михаиловић својим наредбама, како би ојачао акције Бирчанина, Јевђевића и Ђујића.

Докле је политика Михаиловића досезала у четничко - италијанској колаборацији на територији НДХ упечатљиво сведочи извештај немачког опуномоћног генерала у Хрватској Едмунда Хорстенауа, поднет 13. јануара 1943. године команданту Југоистока, а у вези са посетом италијанског генерала Мариа Роате Загребу. У том извештају је записано и ово:

„... С обзиром на проблем четника који је покренуо Павелић, испало је да под својом заштитом има 3.000 четника око Плашког и Врховина, 8.000 око Книна, од којих су 3.000 из Херцеговине и још 8.000 у Херцеговини - што укупно износи 19.000 четника. Седам хиљада четника наоружавају, снабдевају и плаћају Италијани...“⁴

Из извештаја генерала Грацијанија Занусија, помоћника начелника штаба 2. италијанске армије (под командом генерала Мариа Роате) види се да је четницима који су се налазили на територији НДХ испоручено 30.000 пушака, 500 митраљеза, 100 минобацача, 15 артиљеријских оруђа, 250.000 ручних бомби, 7 милиона метака, 7 - 8.000 пари обуће...⁵

И ови подаци сликовито потврђују ширину колаборације четника са окупаторском армијом фашистичке Италије. Достигла је - до дна.

За ове велике борбене сарадње четника и италијанског окупатора поуздано је знао и сам Михаиловић. Разним каналима о томе је била обавештавана и његова, тј. краљевска емигрантска влада у Лондону, тада под представништвом др Слободана Јовановића. Документ - упозорење председника Министарског савета Краљевине Југославије од 11. децембра 1942. године сведочи о томе да је емигрантска влада у Лондону знала за Михаиловићеву колаборацију са Италијанима и због тога га упозорила. Тај документ гласи:

„Представништво владе Краљевине Југославије Д. В. К. бр. 157,11. децембар 1942. Године, Лондон (врло хитно)

Ђенералу Михаиловићу,

Имамо обавештење које је Шутеј добио Преко Рима да Бирчанин, Јевђевић и Михаи са својим одредима стоје у тесној вези са Италијанима, да Михаи чак има свој штаб у Ловрану у Истри и да кољу невине Хрвате По Далмацији да би начинили места Талијанима за сутра. Известите хитно како је моЈло доћи до оваквих вести.

В. К. 157 - Јовановић, Председник Министарској савета и заступник министра војске, морнарице и ваздухоПловства

С. Јовановић. ”6

Оброци за четнике - као и за италијанске војнике

У првој фази ове операције, пре непосредних и пресудних борби на Неретви и њеног форсирања, ангажовано је око 6.000 четника из северне Далмације и Лике, а у другој фази далеко веће снаге, чак између 12 и 15 хиљада четника, укључујући и оне из Црне Горе. Знатно раније, док још нису почели припреме за операцију у тзв. 4. офанзиви, и касније битке на Неретви, Италијани и четници су склопили бројне и врло широке уговоре о узајамним дејствима. Из једног од тих споразума од 29. септембра 1942. године. веома је видљива потпуна колаборација - од борбених дејстава против ослободилачке војске до снабдевања четника свим војним и другим потребама. Ево само неколико одредби тог споразума између армијског генерала Роате, врховног команданта италијанских балканских снага, и Добросава Јевђевића, делегата Врховне команде Драже Михаиловића за Источну Босну и Херцеговину:

„1. Талијанска армија пристала је да леЈализује и храни још 3.000 људи у Херцеговини и источној Босни и то: у срезу Требињском 400, Јахорински батаљон 500, у срезу Билећком 500, у

срезу Гашичком 400, у срезу Љубињском 400, Невесињски срез 400 људи, Ше 300 људи за иојачање босанском баШаљону...

2. Талијанска дивизија присШаје да упуШимо 3.000 људи за појачање Динарске дивизије, затим да Шом људсвву сШавимо на располашње арШиљерију, баџаче, храну, и сваком војнику шињел и нове ципеле, Ше да их својим средсШвима ШранспорШују у МеШковић - СплиШ - Книн...

5. За чеШнике војводе Бирчанина - 25.000 униформи...

6. Талијанска армија даје војводи Јевђевићу за босански баШаљон 2 Шешка баџача, са 200 ТранаШа, 300 пушака, са 50.000 пушчаних меШака...

10. Талијанска армија присШаје да за будуће плаШе војника (новац) прима лично команданШ свакоТ нашеТ одреда и да он лично исплаћује војнике...

14. Оброци чеШницима имају се повећаШи на оброке равне иШа-лијанским војницима заједно са дуваном, сиром и коњаком!!! (Подвукао Ј.Р.)⁷

Дакле, италијански окупатор даје све: и оружје, и муницију, и одећу (и иће и пиће, гаће) и, најзад, и плате за Дражине четнике који ће, тако опремљени и удружени, да „спасавају народ“.

Адвокат Тодор Перовић, четнички функционер, на саслушању у Казнено-поправном дому 11. маја 1946. године, на питање на који су начин пребачени херцеговачки четници из Херцеговине до Динаре, одговорио је: „Прикупљање херцеговачких четничких јединица под командом Баћовића извршено је половином децембра 1942. године у Билећи и Требињу. Од половине децембра до конца децембра отишло је прикупљених две хиљаде људи у три транспорта возом до Метковића где су се укрцали у трабакуле (лађе за обалску пловидбу). Искрцали су се у Солину код Сплита а одатле продужили возом до Книна. Ове јединице снабдевале су се од Италијана храном и муницијом, а пребачене су, као што се види, италијанским превозним средствима“.

Италијани и Немци хвале Лукачевића

Непосредно пред надирање Немаца према Неретви, Михаиловић 18. децембра депешом јавља мајору Баћовићу - Иштвану да је договорено, са Италијанима наравно, да трупе Павла Ђуришића долазе на фронт италијанским аутомобилима и возом:

„Јавио сам вам раније да је Павле био на Цетињу (опет, дакле, са Италијанима и Михаиловић то зна, прим. Ј.Р.). Тамо су се сложили са планом дејства преко Прозора. Само треба да добије одобрење од Сушака (од команде италијанске армије, прим. Ј.Р.). Павле треба да добије одобрење у току 18. После ово! треба да крећу аутомобилима до Никишића и даље возом до Јабланице (подвукао Ј.Р.). На тај начин брзином треба надокнадити изТубљено време... ”⁸

Тог истог дана (18. јануара 1943) стиже италијанско одобрење за превозење Ђуришићевих трупа до Неретве. О томе Јевђевић јавља да је обавештен од Иштвана, тј. Петра Баћовића:

„Данас стијло из Рима да ЦрноЈорци иду преко Херцеговине. Нашим трупама одобрен покрет кад ЦрноЈорци крену од Прозора. Наши правац Грахово - Гламоч. Италијани дају храну, особље радио-станица, снабдевање и санитет. Бјелајца задржавају за посебну акцију коју они врше са њим за чишћење Лике. Немци и Италијани затварају одступне правце. За наше људство дају 100 метака војнику, 1.000 пушкомитраљесцу, 10 тежких бацача, са 3.000 Јраната. Командант армије изјавио да се диве нашој војсци и даје јој све. Орјанизацију ослобођене зоне препуштају нама. Путујем данас у Херцеговину. Рејулсао сам пасош и водим са собом радиотелеграфисту са подморнице. Јевђевић. ”⁹

Нема сумње, италијански генерал се „диви нашој војсци и даје јој све“. Та узајамна помоћ и колаборација иде дотле да Италијани, како стоји у цитираном телеграму, задржавају Бјелајца за посебну акцију. И то је један од доказа да Италијани, у ствари, командују четницима. Све они планирају, све распореде праве. И у све то, до танчина, упућен је Михаиловић, зна све појединости договора са Италијанима за предстојеће велике борбе на Неретви. И да ће се трупе пребацити возом, и на којој релацији. Зато нису тачне којекакве оцене и процене - да су само „неки његови нижи команданти“, још „на своју руку“, колаборирали са окупатором. Све је Михаиловић одређивао и одобравао.

Четници под командом Војислава Лукачевића, једног од познатијих и способнијих Михаиловићевих команданата, ангажовани су у тој потпуној колаборацији са Италијанима и Немцима у бици на Неретви, посебно на сектору око Коњица. Лукачевић се 22. фебруара 1943. године састао са представницима немачке команде у циљу координирања борбених дејстава и у вези са снабдевањем четника. Његов претпостављени, генералштабни мајор Захарије Остојић, чак га у

преписци са Михаиловићем назива „херојем“. И овако 2. матра 1943. године обавештава Михаиловића:

„Воја је изгледа очистио леву обалу на Простору Коњиц - Јабланица. Кубури са храном и муницијом, јер је тешко за 5.000 људи бацити из ваздуха, а комора Путије два до три дана. Италијани и Немци дају Воји све и Први Та Поздрављају. Зову Ја четничким ђенералом. Воја је рано стекао ошиту Популарност не само код наших, него и код окупатора. Настојаћу да ово искористим за лакше јурење комуниста По Босни...Немци на Војин захтев ужурбано затварају Правац фронта: Иван - Битовња - Прозор.“¹⁰

Ни после читања овог документа дилеме заиста нема о томе - ко је био Михаиловић и шта је радио у току Другог светског рата! Ставрно, тешко је „за 5.000 људи“, односно Михаиловићевих четника, бацати храну из ваздуха - „из италијанских и немачких авиона“. Али, није тешко ни видети ни схватити да окупатор снабдева четничке „трупе“ и да његови команданти о томе исцрпно обавештавају. Треба додати још и то, како стоји у телеграму - да „Италијани и Немци дају Воји све!..“ Кад се овоме дода и податак, односно Михаиловићев коментар - закључак о томе шта Лукачевић ради и како колаборира са Немцима и Италијанима, закључак је потпуно поражавајући. Он записује:

„Воја заслужује највеће Признање!..“

Зашто Лукачевић „заслужује највеће признање“, питаће се свако објективан ко прочита ове редове? „Највеће признање - за колаборацију са Италијанима и Немцима“! Из те неумитне чињенице произилази закључак - све је јасно: ко се бори „раме уз раме“ са окупатором и ко команданта као што је Лукачевић похваљује и истиче да „заслужује свако признање“!

Немци дају муницију четницима

Ретки су историчари који поричу или оправдавају четничку колаборацију са окупаторима, посебно са Немцима у бици на Неретви. К: „колаборација са Италијанима била је веома широка и по територији > по обиму извођења заједничких борби. примања оружја, муниције, хране, одеће, обуће, лекова. Мало ко, по објективан, може да је хвали. Колаборација са Немцима у тој бици није била онако разграната и „обилна“ као са Италијанима. Има аутора који колаборацију са Немцима сасвим оспоравају. Међу њима се посебно истиче др Веселин Митровић.“

лин Ђуретић који се већ „потврдио“ као четнички бранитељ без правих аргумената, без граница и скрупула. Он, на пример, у својој најновијој књизи „Употреба Русије и Запада - обмане савезника зарад великохрватске политике“ тврди да четници у бици на Неретви нису колаборирали са Немцима. Међутим, о томе постоје бројни документи и то четничког, па и окупаторског, односно немачког и италијанског порекла. Четнички командант Лукачевић се у тој колаборацији највише експонирао и то уз пуно одобравање, па и похвалу Дражину. Тако он у извештају мајору Зарији Остојићу од 24. фебруара 1943. јавља да су четници „запалили једно католичко село близу Коњица...“, па су то Немци одобрили кад им је „објаснио“ да су „сви становници - симпатизери комуниста“. И потом: „ИШалијани и Немци ништа не раде, а да ме не ГиШају. Јуче сам им формално издавао наређења за Поседање положаја око Коњица“. Тај исти Лукачевић 7. марта, у својству команданта Коњичке групе, обавештава команданте својих колона:

„Колона 11 брани ОсШрожац. Данас Шамо упућена појачања припадника броја 11 (тј. Немаца, пр. Ј. Р.) са борним колима и Шоповима.“

У Денеши број 310 од 3. марта војвода Јевђевић јавља „чика Бранку“ (3. Остојићу) да Немци у Коњицу „поШтучно сарађују са пуковником Јовановићем (лажно име за Лукачевића, које су Немци „прочитали“, пр. Ј. Р.). Нуде му храну и авијацију...“ Истог дана Остојић је депешом бр. 1982 обавештавао Дражу да „ИШалијани и Немци Воји дају све и први Та поздрављају...“ Већ сутрадан јавља „да су Немци дали храну и муницију и да су бомбардовали бољшевице - по Војним захШевима“. И још једанпут 6. марта, то потврђује: „Воја користи Немце за узимање хране и муниције“. А Лукачевић је јављао Остојићу: „Синоћ су ми Немци дали 12 сандука муниције...“ (Генерал Лер је забележио да је четницима дато 30.000 метака)!

Остојић је 28. фебруара наредно војводи Јевђевићу „да се споразуме са бројем 11 и бројем 22 (тј. Немцима и Италијанима, пр. Ј.Р.) - да се чеШницима даде зона за чишење...“ Тих дана, 5. марта, Јевђевић је известио Остојића - да је „направио споразум са Генералом ЛиШерсом...“ Остојић је 14. марта обавештавао пуковника Баја Станишића „да број 11 држи десну обалу Нерешве и врши приШисак од Раме и Коњица...“ Дража лично 7. априла обавештава Лукачевића: „Тражили смо да арШиљерија Шуче леву обалу Дрине, испод вас, а суШра и авијација.“

Сумње нема и не може је бити. Документа - и то четничка - сведоче о њима, односно о колаборацији са Немцима.¹¹

Шта се, непосредно пред почетак одлучујуће битке на Неретви догађало на релацији Дража Михаиловић - емигрантска влада у Лондону и Дража Михаиловић - западни савезници? И о томе документа говоре.

Споменуто упозорење, иако млако и стидљиво срочено, које је 11. децембра 1942. године представник Владе др Слободан Јовановић упутио генералу Михаиловићу о томе да је Шутеј добио упозорење преко Рима да Бирчанин, Јевђевић и Михић са својим одредима стоје у тесној вези са Италијанима, да Михић чак има свој штаб у Ловрану у Истри није било празно.

После двадесетак дана шеф војног кабинета краљевске Владе, мајор Живан Кнежевић поднео је „веома непријатан“ реферат председнику Владе др Слободану Јовановићу о деловању Драже Михаиловића, Он је, како наводи, „29. децембра од 16. до 17,15 часова имао необично важан разговор са енглеским мајором Питером Бојом, једним од главних у Сервису Г. Мастерсона: (ознака за Балкански одељак британске Управе за специјалне операције - СОЕ, официром за везу између Лондонске СОЕ и југословенске емигрантске Владе (пр. Ј.Р.)). Мајор Питер Бој рекао је веома непријатне ствари Кнежевићу. Заправо, Кнежевић је обавестио Боја о „великој оскудици у храни, одећи и наоружању одреда генерала Михаиловоћа“ и да је краљ Петар II молио Черчила „да се генералу Михаиловићу достави храна, одело и наоружање“, нашта је мајор Бој одговорио без увијања - да је Черчил о томе консултовао министра спољних послова Идна, а овај свој Форин Офис, који је затражио мишљење од Управе за специјалне послове, па он у име шефа потпуковника Персена изјављује, а Кнежевић записује:

„...Изјавио је да се генералу Михаиловићу не може слаши наоружање за борбу против партизана, који се сада једини Шуку прошив осовине. ИсШо шако, слање хране зависи од МинисШарсШва блокаде, а сШање у нашој земљи под иШалијанском окупацијом није шешко према њиховим извешШајима. У Србији признаје да је Шешко сШање.

2. Генерал Михаиловић отворено сарађује са ИШалијанима и њеЈови одреди потпуно наоружани пребацују се италијанским камионима у Босну за борбу против партизана и Шо у заједници са италијанским трупама. Каже да се баш данас води битка северно од Мосшара између једноГ ДражиноГ одреда од 2.400 људи из Црне Горе у заједници са Италијанима против партизана.

Мајор Бојјерекао: Дража Михаиловић је квислинГ као и Недић, јер Недић сарађује са Немцима, а Дража са Италијанима.

3. Одреди ђенерала Михаиловића уопише сада не воде борбу, а нама ЕнГлезима потребно је да баш сада ступе у борбу, а не кроз два или неШири месеца. Када се савезничке шрупе искрцају на Балкану, онда нам је све једно да ли ће нам прићи Недић, АнШонеску или ђенерал Михаиловић. Онда ће све биШи доцкан. Нама је сада потребно да ђенерал Михаиловић сшупи у акцију и разори железничке пруте. Он Шо не ради и све њеТове депеше о сабоШажи на железницама и рушењу појединих објеката нису исШините. Они, ЕнГлези, имају извешШаје од својих људи у нашој земљи и Шо је стурно.

30. децембра 1942. године
Лондон

Шеф Војног кабинета, мајор
Жив. Л. Кнежевић, с.р.¹²

Јовановићу овај „реферат“ сигурно није био пријатан. Био је то још један горак доказ о томе шта ради његов члан Владе, министар војске, морнарице и ваздухопловства Дража Михаиловић.

То је, разуме се, веома узбудило др Слободана Јовановића, па се у вези с тим, консултовао са амбасадором Велике Британије код југословенске емигрантске Владе Ренделом о томе - да ли је „реферат мајора Питера Боја“ истовремено и политика британске владе. Рендел је одговорио - да Бој не води спољну политику, али да СОЕ тражи конкретне резултате у борби против окупатора. О томе се Слободан Јовановић консултовао и са Антони Идном, министром спољних послова Велике Британије, који му је директно рекао - да Михаиловић мора прекинути сваку колаборацију са Италијанима, сем ако Италија „иступи из Тројног пакта“, као и да мора прекинути борбу против НОП и споразумети се са партизанима о даљој борби против окупатора. Почетком јануара 1943. године, др Слободан Јовановић је извршио реконструкцију своје владе, па је у њој задржао и Михаиловића, као министра војног, иако већ компромитованог због колаборације са окупатором?!

Срамна подвала Ајзенхауеру и Де Голу - да одликују Дражу

У то време Дража Михаиловић је (на релацији западних савезника) добио два велика признања, која ни у ком случају није заслужио. У ствари, то су биле две подвале САД и Слободној Француској, које је „смислио“ и предложио председник емигрантске Владе у Лондину др Слободан Јовановић. Сем та два признања сам Михаиловић је издао

две заповести (почетком јануара и фебруара) по којима је извршен покољ муслимана око Чајнича.

Прво „признање“ Дражи Михаиловићу, у жеку велике и дотад нечувене колаборације четника и италијанских, делом и немачких, окупатора пред битку на Неретви и у самом њеном току, упутио је генерал Двајт Ајзенхауер, командант англоамеричких трупа које су се крајем претходне године искрцале у северној Африци. Ајзенхауер је у тој поруци поздрављао четнике и Михаиловића за њихову „храбру борбу против окупатора... да би изгнали непријатеља из отаџбине...“¹³

Друго, много важније, а опет неправедно, признање, односно одликовање, дошло је од генерала Шарла Де Гола, вође Француског покрета отпора. Опомене од савезника, које су дошле из самог државног врха, као ни други докази о томе с ким сарађују, а против кога се боре Михаиловић и његови четници - не сметају др Слободану Јовановићу да обмане антифашистичку светску јавност, посебно генерала Де Гола, вођу Француског покрета отпора. Да би искористио углед великог борца Де Гола да поврати пољуљану популарност Михаиловића, председник емигрантске владе Јовановић предложио је генералу Де Голу да одликује команданта четника. За један такав поступак требало је много храбрости „али још више морала“! У том тренутку др Јовановић је на част и морал „заборавио“, како и зашто, ко ће то знати. Највероватније „опривадање“ се може наћи у оној познатој крилатици државника и политичара, па и трговаца - „циљ оправда средства“! На тражење, односно, предлог др Слободана Јовановића Де Гол је обманут и 2. фебруара 1943. године у Лондону издао је Похвалну наредбу у којој се похваљује „армијски генерал Драгољуб Михаиловић“ из следећих разлога:

„ДеЈендарни јунак, симбол најчистијеТ патриотизма и највиших јуТословенских војничких врлина, овај ђенерал никад није престао да се бори на тлу своје окупиране отаџбине“. И даље: „...Непрекидно се бори против окупаторске војске...“¹⁴

Та похвална наредба „повлачи одликовање Ратни крст са пламеновом гранчицом“.

Очевидно, то је била једна од највећих подвала савезницима, посебно генералу Де Голу. Док су бројни Дражини одреди и бригаде легализовани у Србији, код Немаца, а у Црној Гори, Далмацији, Босни, Херцеговини, код Италијана, док од окупатора добијају оружје, муницију, храну, одећу, обућу, чак и многи и плате, борећи се у истом фронту са окупаторима искључиво против партизана др Јовановић даје лажне елементе Де Голу да би одликовао Михаиловића „легендарног ју-

нака који никад није престао да се бори на тлу своје окупиране отаџбине!" Да подвала буде већа, Де Гол је одликовао и Дражине најближе сараднике, међу којима Захарија Остојића и Мирка Лалатовића, који су директно командовали четничким јединицама у бици на Неретви - против Народноослободилачке војске Југославије, односно против свог народа, на страни Италијана и Немаца!

Др Слободан Јовановић, који је затражио одликовање за Михаиловића, упутио је захвалницу грубо обманутом Де Голу:

„Господине Генерале,

ЧасШ ми је да вам поШврдим пријем вашеТ писма од 2. фебруара којим сШе изволили да ми саопиШиШе да сШе у наредби за Слободне Француске СнаТе похвалили армијској ђенералаД. М. (Драгољуба Михаиловића - прим. Ј.Р.), јуЈосдовенскоТ Минисира војске, морнарице и ваздухопловсШва.

Нећу пропусШиШи да саопиШим ђенералу Михаиловићу одликовање које су му указала њеЈова браћа по оружју из борачке Француске. МеђуШим, сиТуран сам да сам шумач њихових осећања кад вам кажем да ништа не може више учиниШи задовољсШво једном Србину неТо да добије похвалну наредбу једне војске која је увек била прва на свешу, и војсковође који, као и ђенерал Михаиловић, није никада хШео признаШи пораз, сем као привремен и за кога једна изТубљена биШка није моТла никада значиШи изТубљен рат.

Француска и ЈуТославија су изТубиле једну биШку, али су добиле друТу и на туШу су да добију раШ, јер имају војсковође Шакве као што сШе ви, Господине ђенерале, као шШо је ђенерал Михаиловић. С. Јовановић”¹⁵

Тако је „опевао” познати писац и правник, а танак политичар, др Слободан Јовановић своје наручено одликовање Дражи Михаиловићу и то пред саму битку на Неретви у којој су четници били буквално у истом фронту са окупатором, Немцима и Италијанима - против Народноослободилачке војске Југославије!

Тим поводом реаговала је Радио-станица „Слободна Југославија” саопштењем које је написао Вељко Влаховић, руководилац те станице за емитовање вести из СССР:

„ЕнТлеска ШелеТрафска аТенција јавља да је Генерал Де Гол одликовао издајницу ЈуТославије Дражу Михаиловића. Ми не можемо да сакријемо своје чуђење поводом ШоТ неразумноТ одликовања. Ми никако не можемо схваШиШи како је Генерал Де Гол,

велики родољуб, истакнути вођа Француске која се бори - он, који није прихватио капитулацију јуна 1940. Једине - он, који никад није обуставио рат против хитлеровских освајача - он који је цијело вријеме раскривавао издају Вишија - он, који јеу најтежим временима остао вјеран Француској и постао симбол њеној брзој ослобођења, мојао уручити Орден француске храбрости издајници, који сада ратује на страни хитлероваца и црнокошуљаша против властитој народа.

Једино моЈуће објашњење може се наћи само у томе да је Јенерал Де Гол доведен у заблуду у поЈледу стварне улоЈе издајника Михаиловића ".¹⁶

Де Гол је преварен (као и Ајзенхауер), па је одликовао - окупаторског колаборанта Михаиловића! Била је то подвала легендарном борцу против фашизма Де Голу - у „режији“ др Слободана Јовановића! То му никако није могло служити на част. Напротив!

Човек се мора запитати: зашто и Британци нису похвалили Михаиловића! Највероватније - они су знали за његове колаборације, а Ајзенхауер и Де Гол, су били изван тога? Другог објашњења нема!

Стравичан покољ Муслимана у срезу Чајниче

Како је још 1941. године предвиђао Дражин саветник Стеван Мољевић да се у „решавању националног српског питања“ мора извршити етничко чишћење „несрпских елемената“, Јенерал се окомио на муслимане у Санџаку и источној Босни. Најпре је, пред битку на Неретви, 3. јануара 1943. године издао заповест командантима Милешевског и Дринског корпуса и Дурмиторске бригаде за уништавање муслимана и припадника НОП у Чајничком срезу, коју је „по заповести министра и начелника Штаба врховне команде“ потписао Јенералштабни мајор Захарије Остојић. План је предвиђао брзо и енергично чишћење. Истина, заповешћу је забрањено „пљачкање, убијање невиних људи, жена и деце“. Међутим, тоје била „варка“, јер се акција претворила у најпрљавији геноцид, који није штеео никога.

Другу заповест за уништавање муслиманског живља у тим крајевима издао је командант Лимско-санџачких четничких одреда мајор Павле Ђуришић 29. јануара 1943. године. После десетак дана, 13. фебруара Ђуришић је обавестио Михаиловића о извршеним злочинима. У том делу извештаја се каже:

„За време операције приступило се потпуном уништењу муслиманског живља без обзира на пол и године старости.

Жртве. - Наше укупне жртве су биле 22 мртва од којих 2 несрећним случајем и 32 рањена.

„ Сва муслиманска села у три поменути среза су потпуно спаљена тако, да ни један њихов дом није остао нитав.

Сва њихова имовина је уништена, сем стоке, жита и сена. Наредено је и предвиђено прикупљање људске и сточне хране у одређеним местима, за стварање магацина резерве хране за исхрану јединица, које су остале на терену ради чишћења и претресања терена и шумовитих предела, као и ради спровођења и учвршћивања организованих на ослобођеној територији.

За време операција се приступило потпуном уништавању муслиманског живља *без обзира на пол и Јодине старости*" (подвукао Ј.Р.).

Иза тог Ђуришић наводи податке о жртвама и четничком моралу:

„Код муслимана око 1.200 бораца и до 8.000 осталих жртва: жена, стараца, и деце... (курзив у оригиналу извештаја).

Морал: код наилих јединица био је у сваком пољеду изврстан и на веома високом ступњу. Херојски подухвати свакој појединца и нитавих јединица са својим старешинама су у свакој ситуацији доказали видној изражаја и заслужују сваку похвалу..." (подвукао Ј. Р.)¹⁷

Све је то чињено у циљу освете страдалих Срба у тим областима (како је стајало у заповести), од стране муслимана! На та етничка чишћења и тешке злочине Михаиловић се није обзирао. Протесте италијанских окупатора је игнорисао на тај начин што су његови команданти (Баћовић и други) раскошно делили „мито" у виду „дарова": окупаторским официрима персијске тепихе, а њиховим госпођама - златне огрлице и слично. Сем тога, чак су објавили, веровали или не, лажну листу - стрељаних четника „који су чинили злочине" да би „заварали" Италијане. И све је то записано у четничким документима.¹⁸

Вероватно охрабрен „признањима" савезничких команданата - Ајзенхауера и Де Гола (а италијански протести због злочина у Чајничу и Бијелом Пољу нису га ни узбуђивали), Дража Михаиловић (док се његове трупе у долини Неретве, раме уз раме са Италијанима и Немцима, боре против НОВЈ, а Италијани му дају помоћ у муницији, а храну бацају из авиона), несмотрено, боље рећи сулудо, пркоси својим покровитељима Британцима, који га обасипају незаслуженим похвалама, у једном свом наопако „надахнутом" говору у селу Горње Липово, одакле, како је често говорио „он - лично руководи сваким предузећем" (хтео је рећи сваком акцијом, пр. Ј. Р.). Дотад је за четнике, макар привидно, ишло све као „по лоју", па је и Михаиловић себи све допуштао. Његов надмени говор против савезника,

а у корист италијанског окупатора, почео је озбиљно да љуља његов углед код савезника. Међутим, треба претходно рећи да Михаиловић никако није био задовољан радом шефова војних мисија Велике Британије у његовој Врховној команди, па је крајем децембра дошао нови шеф мисије пуковник Стенли Бејли, да те односе колико-толико поправи.

Дражин испад у Горњем Липову

У црногорском селу Горње Липово код Колашина 28. фебруара 1943. дошло је до озбиљног „куршлуса“ између Михаиловића и пуковника Бејлија, шефа британске војне мисије. Михаиловић је на некаквој прослави „вероватно крштење новорођенчета“ у селу жестоко напао британску политику према њему и његовим четницима, иако је од западних савезника добијао помоћ и био њихов штићеник. а истовремено на широком фронту сарађивао са окупатором, посебно са Италијанима од којих је такође добијао, не само значајну, већ и обилну помоћ у наоружању, нарочито муницију, храну, опрему. Истовремено је широко учествовао са њима у нападима на Титове снаге.¹⁹

О том Михаиловићевом „говору“ у Горњем Липову пуковник Бејли је детаљно обавестио своје предпостављене. Наводим само изводе из Бејлијевог извештаја:

„...Михаиловић се користио овом полувзваничном приликом на одржи једну незваничну здравицу, веома огорчену тираду против Британаца и Американаца и против сарадње са савезницима уопште. Тирада је трајала готово 30 минута...

б) Енглези га (Михаиловића пр. Ј.Р.), стално понижавају и као народног вођу и као извор обавештења својим одбијањем да прихвате његове извештаје без накнадне потврде из независних извора.

ђ) Америчка штампа и демократија откриле су своје идеје према Европи и своје огромно жалосно непознавање југословенских прилика и струја на Балкану, својом издајничком денунцијацијом четничког покрета...

...Нека савезници утуже да нишлШа шШо они моТу учиниШи, или шШо преШе да ће учиниШи, неће одвратиШи Србе од њихове заклеШве и свеШе дужносШи да искорене парШизане... (подвукао аутор).

ж) Све док Талијани буду једини извор помоћи, савезници не могу ништа учинити да он (Михаиловић) измени свој став према Талијанима. Његови непријатељи су: партизани, усташе, муслимани и Хрва-

ти. Кад буде свршено са њима, он ће се обрнути према Немцима и Талијанима..."²⁰

То је био „вероломни испад" према савезницима и њиховом званичном представнику. После тог догађаја Бејли је „премештен" у суседно село Доње Липово где су већ били у некој врсти заточеништва мајор Бил Хадсон и капетан Чарлс Робертсон. Пуне две седмице Михаиловић није одржавао никакав контакт са Бејлијем.

Тај Бејлијев извештај изазвао је много буре у британско - Михаиловићевим односима и у односима Велике Британије и краљевске емигрантске Владе др Слободана Јовановића. О том шта се све дешавало, и тек после месец и више дана, биће речи касније.

Шта четничка документа говоре - о четницима и њиховим „борбама" у бици на Неретви и даље, све до реке Лима, односно до битке на Сутјесци?

Све је ишло уз велику помпу и припреме. Део четника је бродовима превезен од Метковића до Сплита, а одатле возом у Книн за ојачање трупа у Лици. Највећи број јединица посео је леву обалу Неретве, док су васојевићки четници, нешто касније, камионима транспортовани до Калиновика. И Михаиловић и његови најближи сарадници унапред су се извињавали (како у депешама тако и у наређењима) да је дошао час да се „комунисти" коначно униште, да ће бити сабијени „у мишоловку" у кањонима Неретве. Међутим, њихове процене и наде биле су, како ће се видети, лоше, понекад катастрофалне.

Мајор Захарије Остојић, који је из Калиновика водио оперативне послове у истуреном делу четничке врховне команде - а Михаиловић остао у Горњем Липову - у депеши „Иштвану" (Петру Баћовићу) од 27. фебруара 1943. године јављао је да је „морал трупа одличан" и да ће „ваш напад комунистима доћи врло незгодно" *Треба их уништити по сваку цену и то без милости, па онда нека им певају Лондон и Москва колико хоће...* Према Немцима будите обазриви, али смо јачи и од њих..²¹

Нешто раније, у савезничке земље почеле су стизати вести о томе да се само Титова Народноослободилачка војска бори против окупатора, а да су четници готово целе 1942. године, преко Би-Би-Сија, давали лажна обавештења и себи присвајали партизанске борбе. Сад се све почело разоткривати, а зато „Иштван" алудира на Лондон и Москву који „певају" партизанима. Није умео да призна, чак ни да процени да су четници колаборацијом и слугањством окупатору почели озбиљно губити у свету, код савезника.

Кроз два дана, 1. марта, опет Остојић храбри своје команданте: комунисти су имали катастрофалне губитке, наши су „планови одлични, расположење наших одлично". Међутим, ускоро ће се видети - да

су им планови били промашени. Колико су четнички „стратежи” - иако школовани генералштабни официри као што је Остојић, били реални у својим проценама убедљиво ће показати како је тај исти „Заре” (Остојић) наопако проценио рушење мостова на Неретви и ангажовање јединица 2. пролетерске дивизије, које су претходно биле прешле на другу обалу Неретве, у противудару према Горњем Вакуфу, односно у бици за рањенике. Не чекајући да види како ће се завршити тешке борбе ГОГ (Главна оперативна група НОВЈ) и Немаца око Горњег Вакуфа и у долини Врбаса, мајор Остојић брзоплето закључује:

„Богу хвала, изгледа да смо комунисте поШукли

Како су их „потукли” види се из чињенице да су се те исте јединице НОВЈ, пошто су сузбиле Немце чак иза Горњег Вакуфа, поново сјуриле на Неретву, почеле је успешно форсирати и потпуно изненадиле четнике. Добросав Јевђевић, у депеши „чика Бранку” (Остојићу, од 4. марта. прим. Ј.Р.) толико је изненађен поразима четника, да буквално кука, јер не може да се снађе у свему што га је снашло, па тражи, веровали или не, своју сопствену смену:

„... Мени Шачно учинићеш услуТу, ако предложиш Господину минисШру да ме разреши дужносШи, јер сам крив, Баћовићу, Баји, Теби и свакоме”²³

Војислав Лукачевић, који се „прославио” колаборацијом са Италијанима и Немцима, кога су ти „савезници” прозвали четничким „ђенералом”, а Дража у једној депеши записао, како је већ наведено, „да Воја заслужује сваку похвалу”, 9. марта извештава Остојића „да су партизани прешли Неретву, да су заузели Крстац, Никола Бајовић разбијен, да ја крећем аутом напред...” и на крају: „Ово је била критична ноћ за мене...”

Каква је паника била захватила све не могу ти описати о томе ћемо разговарати када се будемо видели, ако се икада видимо”.²⁴

У том паклу, када четници губе борбе око Неретве, настаје расуло и дезоријентација. Остојић извештава Михаиловића о покушају атентата „на Бајовог капетанаЈововића”, па да има случајева „бекства из борбе по 20 - 30 људи”, па да је „наредио да се коловође стрељају, остали разоружају и затворе. И закључује:

„... Молим ваше мишљење да ли да сШрељамо све беТунце из борбе”...²⁵

Већ 8. марта Остојић панично обавештава Михаиловића:

„... НеспособносШ команданаШа и сисШемаШско сабоШирање извршења наређења доводи ме до беса. Сваки мој план до сада је пропао... Бићу принуђен да све команданШе сменим и сШавим под преки суд за сабоШирање Врховне команде

Четници се осипају, преки судови и стрељања...

Сутрадан је Остојић, бесан и на себе и све око њега, панично тражио чак преки суд прво за себе, па за остале:

„Господине министре, једино због неослушаности, неспособности и немарности командног елемента дошло је до продора комуниста код Јабланице и разбацаности снага на јужном делу фронта. Услед ове ситуације је врло озбиљна, а команданти продужавају са непрекидним Трешкама. Пошто сам увек примао и примам одговорности за све послове којима руководим, а осећам своју кривицу и кривицу поштованих ми командана за непотребно пале жртве код Јабланице и неповољан обрсту ситуације, ја вас молим да одреди специјалан преки суд прво мени, а поштом осталима. Долазе у обзир војвода Јевђевић, мајор Радуловић, пуковник Спанишић, и мајори Панчић, Гојнић и Баћовић. Молим да суд најсавесније утврди одговорност и кривице сваког појединца и на лицу места казни све кривце...”²⁶

Шта је било од преког суда - не зна се. Ипак, сви су „остали живи”, јер се и даље појављују у депешама и наређењима. Није ништа „фалило” наравно ни Остојићу, сем што је, видеће се то доцније, у паници из дана у дан „певао исту песму” и бежао пред јединицама Народноослободилачке војске. Већ 11. марта опет Остојић (пошто је похвалио Лукачевића - „Воја је сјајан”), кука о расулу и бежању четничких јединица:

„Касаловићев корпус у расулу... Пола му побегло. Ухватио сам 50 код Улога. Све ћу их стрељати. Беже у групама кући. Нека их Павлови похватају и учине потребно. Павле нека упути 2.000 свежих да извршимо поуну и смену уморних...”²⁷

Чудо једно откуд толики бес генералштабног пуковника Остојића? Како није могао да процени да мобилисана четничка маса, којој су рекли да је воде у борбу против усташа, неће да се бори. Нема мотива. Погрешно је силом заокупљена и просто натерана у борбу. А таква маса, таква „војска” једва чека погодну прилику да се извуче, да побегне, јер се не зна ни због чега треба да ратује ни за кога се бори!

Сутрадан, 11. марта, мајор Баћовић (кога је Остојић предвиђао да стави на преки суд) јавља супротно о Лукачевићу од онога што је Остојић јуче писао Дражи: („Воја је више него сјајан”)

„... Група капетана Јукачевића, у којој је поред домаћих Босанца било и Црногораца, разбијена је и расшурена. Обе дурми-Шорске бртаде и Санџаклије издали су, јер су јавно изјавили да

неће да се боре против својих синова, сесШара и браће који се налазе у редовима комуниста. При наласку комуниста исШе су поздрављали сШиснуШом песницом са узвиком „СмрШ фашизму“...” Ж

Остојић те вести прослеђује Михаиловићу 12. марта и каже:

„ДурмиШорски корпус побеТао скоро цео. Услед непрекидних борби осШављен сам и Војин корпус почиња да се осипа...”

И даље јавља да покушава са 2.000 Бајових четника да затвори продор преко Главатичева и да сакупља бегунце. Тражи Ђуришића да крене камионима до Невесиња или до Чајничка, па онда пешке, „са јуришним батаљонима.” Моли да се најхитније мобилише бар „још 4.000 првокласних бораца”. А „у закључку” тражи:

„... Без свежих снага, са садашњим групама бојим се да продор нећемо спречити. То би био велики шамар за нас...”

Потом запошљава јединице да „хватају и враћају бегунце”, за које ће се применити оштре казне „да се заплаше остали”. На крају, докле стиже и какве размере захватају та бежања, Остојић 12. марта извештава:

„Позади Главатичева ствара фронт за хватање бегунаца”. Сутрадан допуњава ту своју кукњаву, јавивши - да се „Војин корпус деморалисан и у распадању повлачи од Главатичева...”

Све бежи и ко хоће и ко неће да се бори, јер не зна - за кога. Све је у распадању. Само Остојић, на крају телеграма „зачињава” ситуацију паролом „победа је наша”?! Ни у таквом стању ствари није могао ништа реално да процени пред каквом се катастрофом налазе четничке формације?!

И следећег дана, 13. марта, Остојић је и даље у паници. Стално шаље депешу за депешом о расулу четничком, бегунцима, дезертерима, претњама:

„... Јуче су 200 људи из ВишеТрадске бриГаде оШказали послушностШ и оШишли кућама, иако су били у резерви. Имам само 100 људи сиТурних и нисам у сШању да средим веће Групе. Никићу (Бајо, Дрински корпус) сам наредио да их сачека и разоружа. Грубач оШишао ка ГлаваШичеву да враћа беТунце и скоро све Војине враШио...”²⁹

Сутрадан Остојић више пута понавља да треба подизати морал бораца. (А како ће га „подићи” кад му скоро сви беже или гледају да умакну). Узда се у Ђуришића, стално њега спомиње, па завршава депешу:

„... Али мислим да ћемо посао лако извршиШи само ако Павле сШине на време.”

Видеће се то касније. Павле је стигао, а са његовим трупима и Дража у Калиновику, да ли на време или не, и то ће се видети. Видеће се и то како је прошао. Врло брзо. Остојић је још 15. марта издао строго наређење Баћовићу „које се мора извршити без икаквог изговора“. Реч је о „скраћивању фронта“ (тако треба војницима и старешинама објаснити), а у ствари реч је о повлачењу или бежању пред ударима јединица Народноослободилачке војске. У последњој 5. тачки наређења Остојић одређује:

*„... Схватите тежину ситуације и хитну неопходну потребу да се ово одмах изврши. Од брзине ваше! рада зависи да ли ћемо спаси Невесиње и Калиновику“*³⁰

Остојић је од мајора Боривоја Радуловића 18. марта добио још један телеграм о дезертерима:

*„ДезерШери црноТорских јединица при повраШку у Црну Гору сШраховиШо пљачкају успуШна српска села. Одводе коње, Јоведда и овце, носе девојачко рухо и све шШо нађу да ваља. Јуче је једна Јрупа испреТла волове људима, клала их на очиТлед домаћина и пекла, шШо нису ни парШизани радили прошле Тодине. Молим наредиШе црноТорским Траничним власШима да се сШвари (опљачкане) и сШока враШе овдашњој сироШињи“*³¹

Потом, јављајући о стању јединица под његовом командом, Радуловић дописује и ове појединости:

„... Код Весковића само око 400 бораца, остало несигурно или се разбежало. На Никшићку не треба више рачунати, јер они никога не признају и сви су побегли у Црну Гору, пљачкајући успут све од мештана... Команданти кажу да су неспособни ма шта ураде...“ И на крају, Радуловић описује расуло својих четника вешћу - да код њега стиже „пук Талијана са артиљеријом“.³²

На њихову жалост ни „Талијани“, како то четничке старешине записују, неће им помоћи. Сви ће наставити да беже, јер им Павла, „последње узданице“, још нема. Тога дана кад је Радуловић слао извештај Остојић је већ био у Калиновику. Тамо му је у помоћ дојурио и Дража са Ђуришићевим Васојевићима - 2.314 четника да бране положаје код Калиновика „по сваку цену“. Отуд се јавља и Михаиловић наређењем Бају Станишићу и Петру Баћовићу да „најенергичније наставе надирање као што сте већ известили“ (а у ствари одступају). И, на крају, наређује, веровали или не - да се бивши заробљеници четници, које су партизани заробили, па ослободили - „затворе у одвојене логоре“.

Логори за четнике које су партизани пустили из заробљеништва

„... Све пушене четнике из бољшевичког ропства зашворише у одвојене логоре далеко у позадину и не дозволише никакво мешање са људством ради спречавања ширења дефешизма због чега су их комунисти и пустили.

Докле иде та паника? Претвара се у страх од својих сопствених војника.

Нешто раније, 15. марта, Иштван је известио Дражу: о претходним борбама и наводио веома велике губитке „комуниста“, а своје дешетак пута мање и ел., па „закључио“:

„Морал одличан. Све дезершере сам казнио; нештрељањем, остале башињањем и разоружавањем појединаца. Од разоружаних 180 Пивљана доделићу оружје поузданим борцима. Весковићева колона смањена на 850. Његових 110 које је врашио са иоложаја као болесне упутио сам у Невесиње... Победа је наша...“³⁴

Тешко је све ове оцене и квалификације сврстати једну до друге, у неки логични ред - да међусобно не штрче. Морал одличан, а дезертера на претек, које или стреља или разоружава! Стално губи, одступа, а „победа је наша“, јавља?! То је, разуме се, за пропаганду и „морал“ који не само да није „одличан“ него никакав?

Три дана касније, Иштван је обавештавао Михаиловића да су се Весковићев одред и Никшићка бригада разбежали тако да су се пратећи делови налазили код Фојнице, у Гацку и другим местима. Обе Дурмиторске бригаде и Санџачка раније су напустиле положаје... „Блажо ме молио да све његове разоружам“.

У другој депеши од 19. марта Иштван јавља да су „комунисти“ заробили 90 Црногораца, од којих су 10 старијих пустили, „остале задржали, нису никог убили“. О својим трупима, опет само лоше. Пише:

„Весковић који је савршен и одличан официр, каже да ће да изврши самоубиство ради бедног држања своје трупе“.³⁵

И Врховну четничку команду већ хвата паника, сумње нема. Михаиловић - из Калиновика, пошто је закључио да се четници не могу одржати - наређује хитно да чак из Србије - дође појачње. И то одмах:

„... Нека Милутин Јанковић, Божо Јаворац и Урош Катанић сваки са 500 наоружаних људи пушкама и пушкомитраљезима без коморе дођу и то: Јанковић у Жабљак, Јаворац у Шаховиће, Катанић у Колашин. Нека крену час пре, пошто комунисте јуримо са свију стра-

на да им не дамо времена да се ма где задрже. Јуримо их као ловачки пси лисице... Катанићу, Јаворцу и Јанковићу понављајте свакодневно ово наређење док крену. Известити кад крену."³⁶ (смешно. Јуре његове четнике пролетерске и ударне бригаде, а не они - њих.)

После тог позива, у немогућности да зауставе противника, буквално беже из Калиновика, јер их је „заобишла“ 2. пролетерска бригада и заузела суседно село Јелашце. Дража се у паници „склонио“ у Фочу, код Италијана!

Иштван се, 24. марта жали - да не зна „шта је са Чичом“, да нема везе са Калиновиком (тамо је био Дража), нити са Бранком и његовим трупима. Пре неколико дана чак је и Дража прогласио одсудну одбрану - и да ће Калиновик бранити „по сваку цену“. Међутим, тога дана када га је Иштван тражио, када није знао „где је Чича“, тај „Чича“ јавља Иштвану:

„Због обиласка Калиновика пре Улога, Лелије ка Ђуренцу (вероватно Ђурево) напустићемо Калиновик и паралелно јуримо комунисте образујући одбрану Санцака и Црне Горе... Ради знања на путу су 5.000 првокласних бораца из Србије овамо...“³⁷

И опет обмана својих команданата. Наручио је тројицу својих команданата из Србије (Катанић, Јанковић и Јаворац) са по 500 бораца, а сад јавља да ће доћи 5000 и то „првокласних бораца, а не зна ко су и какви су борци и да ли ће их доћи колико је наручио. Сами себе обмањују. То се претворило у стил четничког руковођења.

Али у том општем одступању, бежанији испред Народноослободилачке војске Дражу море и друге муке. „Ошинуо“ га Милан Грол, министар спољних послова емигрантске владе који је у говору поводом годишњице 27. марта споменуо и партизане „који се крваво боре“ па разгневиен поручује др Слободану Јовановићу:

„За председника Владе следеће: У говору од 26. марта г. Грол, поред југословенске војске помиње и крваве борбе југословенских партизана...“³⁸

Потом Михаиловић „оспе паљбу“ по партизанима, односно по његовом жаргону по комунистима и Титу све измишљено, лажно и грубо, па саветује - кад већ истичу „Јосипа Броза као народног борца“ - да га одвоје од њега, Драже. Истини за вољу ово је тачно оценио.

Два дана касније, 29. марта Дража се окомио на кукавичлук многих старешина. Јер, стално се и он и његови други команданти хвале да су „комунисте сатерали у мишију рупу“, а они их непрестано гоне даље на исток. У ствари, те „оцене“ су биле искључиво пропагандног карактера. Претерали су их и преко Дрине. У таквој ситуацији Дража пише „свима“:

Увиђам да је за све досадашње неуспехе кривица до кукавичлука мноГих старешина и мноГих војника. Бајови су се држали више неТо бедно. Кад се ово заврши мноТе ћемо иосмењивати

Баћовић: „Сваки дан стрељам!...”

Тога дана јавио се и Цветић, командант Јаворског корпуса - да он и Катанић са Студеничанима и Моравичанима крећу 31. марта. Јаворца тврдокорног и бандоглавог, који понекад никог није слушао, „изгубили”. Катанић му послао два наређења, али њега нема, па нема. Видеће се касније шта ће бити од Дражиних „5000 првокласних бораца из Србије.”

Из дана у дан - све је више кукавица у Дражиним депешама: ужасно рђав старешински кадар. Само мало старешина најхрабријих, остали су „кукавице”. Па на крају: „Смењујемо све кукавице”!

Остојић 1. априла јавља да Бајо својим кукавичлуком батаљоне „претвара у руљу паничра”. А Иштван (Баћовић) - у том хаосу, неред и непослушности - протествује:

„... Нити сам тражио, а нити тражим да ме спасава Бајо, а још мање Павле. Имам право да мислим и да размишљам. Нисам наиван да не знам и да не видим ситуацију... Павлову помоћ нисам осетио. Знам тачно да је на Дрини. ЧиШава села сам сиржио... 170 имам у заШвору. Сваки дан сШрељам...”⁴⁰

Ови подаци из Иштванове депеше говоре веома упечатљиво: Читава села спржио (хоће рећи спалио), сваки дан стреља! Права правцата слика шта четници чине и како сведоче о себи. Човек да не поверује да се спаљују читава села и да се „сваки дан стреља”.

Потом Иштван јавља да ће он и старешине, после завршетка борби, поднети оставке. Кукавице беже, а интересују се само за одликовања. Председник владе у егзилу упутило је 12. марта депешу у којој јавља да је генерал Де Гол одлжовао ваздухопловце за ратне заслуге ратним крстом: Андру Павловића, Лозића (Миодраг), Остојића, Лалатовића и др. Баш у време кад су се, са Италијанима и Немцима уз помоћ у муницији, оружју и авиобомбардовањима и снабдевањем храном - борили против Народно-ослободилачке војске Југославије, Претходно је Де Гол одликовао и Дражу! Све лажно и срамно! На основу лажних података у предлозима⁴¹

Јевђовић 3. априла јавља да Баћовић овде води војску „стално на касапницу. Има огромне губитке. Ове трупе неће да се боре...”

Остојић пише Дражи да Колашинска и Пјеваљска бригада не само да се нису бориле него да су бежале. „Опет нам је Воја једина нада, јер ово друго је - мање - више неспособно”.

Све ове четничке заврзламе и хаос допуњава командант Ново-варошке бригаде Вук Калаитовић 10. априла:

„ПошШо је све моје људсШво напусишиго положај и оШишло кући немојуће ми је посШупати по вашој жељи. МноЈо ми је жао шШо до краја нећу моћи учесШвоваШи са својим људима, сви су ме издали, који су имали везу са својим деловима, Ше сам Шако нашао досШа оШпадника, а људи се Шиме деморалишу и ево шШа су учинили... ”⁴²

Ревносни Јевђо (иначе задужен за „сарадњу“ са Италијанима) писао је свим командантима у зони Невесиња 13. априла - да су он и његови четници „по трећи пут осрамотили своје заставе, војну славу и српско име... Већина трупа курвањски побегла са бојног поља испред непријатеља и бројно слабијег и слабијег наоружања... На коцки је наша судбина, Једни клеветали официре, други су преувеличавали снагу непријатеља, трећи су пијани бежали испред голих и босих, гладних и жедних Далматинских кукавица...”

Ко ће то разумети: беже испред гладних, голих, босих - а испред кукавица! Тек, углавном сви беже, сви су кукавице! Најупечатљивије је кад то кажу и записују сами четници, односно њихове старешине. То су права документа. Она сама говори. А Ђузепе и Орел јављају 7. маја „да ће Кесеровић стрељати будуће бегунце”. Орел наређује да се „похватају сви бегунци”. У то доба и Остојић, ко зна по који пут, прекорева све своје потчињене:

„Код нас сШално замор и Јлад. А код комунисШа сШално одмор и ситосШ. Код нас без муниције, а они са муницијом. Бедно сШање... Фочанска бриТада крајње кукавичка

„Првокласни” борци из Србије - побегли

У помоћ Дражиним „јуришним корпусима” који су буквално бежали чак и преко Дрине стигао је Ђуришић са његовим Васојевићима. Ни то није могло зауставити остале четнике у одступању нити наступање јединица Народноослободилачке војске. Стигли су и „првокласни борци из Србије” (никако не измишљених 5.000) које су водили Божо Јаворски, Милутин Јанковић, Урош Катанић и Предраг Раковић - Фрике. Они су образовали „фронт” на Лиму (пошто по Дражином налогу Дрина није могла бити брањена „до последњег човека”), али су лоше прошли. И добри делови од оних „првокласних бораца” бежали су читави батаљони и чете. Дешпом од 13. маја 1943. године Леон (Давид Симовић Дача) је о тој бежанији јављао:

„Два цела батаљона и штабна чета Чачанске бригаде у броју од 123 наоружана четника побегли су кући. СачекаШи их у ДраТачеву и Шо у Миросаљцима и према Ивањици, као и на друТим моТућим правцима за прелаз кроз ДраТачево, разоружаШи их и задржаШи код себе у приШвору, а мене извесШиШи о Шо ме. Ако на позив мирним пуШем не предају оружје, пуцаШи у месо... Ако се не ухваШе у пролазу похваШаШи их код кућа и Шо Спасоја Оцокољића рез. пор., Дикана Величковића наредника и Сима ПеШровића рез. поручника, сШарешине одбТлих јединица.“⁴⁴

Бежале су групе четника или целе мање јединице и из других четничких бригада (драгачевска, моравичка и др.). Током маја, после бежања из Калиновика, па из Фоче, Дража „се склања“ код Колашина, па кад су Немци разоружали Ђуришића и преко хиљаду његових четника, бежи у Србију са јединицама 2. равногорског (Раковић) и Расинског корпуса (Кесеровић). Крајем маја, у селу Брекову - код Ариља, по Дражиној одлуци, заклан је Божо Јаворски, због непослушности и „бежања са фронта на Лиму“.

Ликвидирање Божа Јаворског изведено је веома лукаво. Потпуковник Драгослав Павловић, шеф терористичких и диверзантских акција у Југославији и Душан Радовић Кондор, командант Златиборског четничког корпуса, отишли су у Катиће да изврше смотру четника Јаворског - у име Врховне Команде Југословенске војске у отаџбини. Кад је смотра извршена, Павловић је честитао Јаворском „у име Дражино“ на тако добро војнички организованој јединици и одличном наоружању. Том приликом Павловић и Кондор су уручили Јаворском писмени акт Врховне команде којим га Дража позива да „са двадесетак својих најодабранијих људи дође на састанак са Дражом у Брекову“. Околности под којим је Јаворски дошао у Бреково и како га је Дража ликвидирао описали су Милојко и Милан Ђоковић:

„Врховна команда Драже Михаиловића налазила се тада у кући Тадије Гачевића. Не знајући о чему је реч и не слутећи нипга рђаво, Јаворски је одабрао двадесет људи, узео двадесет аутомата, и дошао је са својим људима у кућу Петра Вујадиновића, бившег председника бјелушке општине, У међувремену су стигла двојица курира из Дражине Врховне команде да би заједно са четницима Јаворског дошли у Бреково. Кад су сви стигли кући Анта Стевановића у Брекову, затекли су већу групу четника Уроша Катанића, као и приличан број Дражиних официра.

Одмах после тога, саопштили су му да га Дража чека и да би одмах требало да пође до њега док се његови људи одморе. С Божом су, кренула четворица Дражиних официра, међу којима је од познатијих био Урош Катанић, Они су само имали пиштоље, а Божо је носио ма-

шингевер, пиштољ парабелум, три бомбе на каишу и каму. Кад су Јаворски и четворица Дражиних официра стигли у Осоје, у једну густу шуму где је била стража, командир страже их је замолио да ту оставе оружје, јер се код Драже не може с њим улазити". А кад су сви оставили оружје и пришли готово наспрам куће у којој је била Врховна команда, официри су повадили из џепова дотад скривене пиштоље, узели Јаворског за руке и свезали.

Ненаоружаног су га лако савладали, а затим везали и повела на стрељање. Јаворски је покушао да побегне. Чак је кажу, успео да покида ланце на рукама ударајући снажно о једно одсечено дрво, али је у трку налетео на заседу. Рањеном му је пришао Миле Козодер, родом из околине Чачка, у народу познати кољач, који му је камом одсекао главу. Затим му је одсекао и прст са руке да би могао да узме златан прстен.

Остали четници Јаворског, у кући Анте Стевановића, о свему томе ништа нису знали. Поподне је у ту просторију ушао Урош Катанић и са врата упитао: „Ко је најстарији међу војском Јаворског?

Јавио се Дмитар Чекеревац. Катанић му је гласно, да сви чују, пренео Дражино наређење да одмах оде код њега положина Божових пратилаца, само без оружја, а да друга половина остане да чува оружје, па ће касније - како је нагласио - бити примљена кад се прва врати. Зачас их је дванаест оставило оружје на једну гомилу, које ће чувати осам четника из пратње. После једног сата Катанић је поново дошао међу ову осморицу, уперио митраљез у други део пратње Јаворског, која је седела у кући, продорним гласом викнуо:

- Сви руке увис, сунце вам божије?

Док су четници Јаворског мислили да се он шали, гледајући га помало и кроз смех, кућа је била блокирана. Пошто су купили целокупно оружје, Дражини официри су их потерали и позатварали у подрум."⁴⁵

Наредба Д. Михаиловића, о ликвидирању Боже Јаворског, коју је потписао потпуковник Драгослав Павловић, прочитана је свим четницима у Брекову.

Потпуковник Павловић обавестио је Уроша Катанића са су, осим Јаворског, још убијени: Момчило Ћосовић (његов брат), Косана Масларевић (његова љубавница), Дмитар Чекеревац, звани Поп, Љубиша Балмазовић, познати целат Јаворског и Славко Вујашевић (он је другог дана заклан у Пајевићима, у селу Бјелуши).

Тако су се четници кољачи међусобно обрачунавали. Дража Михаиловић се раније „одрицао" Јаворског, али га је опет прихватао. Чак га је и унапређивао, а међу четничким старешинама и похваљивао га зато што је био немилосрдан према комунистима. Међутим, никад му зато није замерио зашто сарађује са Немцима или зашто је од-

лазио код Недића. За покољ у иароду, за пљачке, Јаворски никад није ни опоменуто. А оног дана када је четничко вођство оценило да је Јаворски постао непослушан, кад није извршавао наређења, ни поштовао четничке „ауторитете" Дражи више није био потребан. Тада је проглашен и за издајника, пљачкаша, шверцера. Тек тада! И убијен, Управо, четници су му одсекли главу.

У четничкој агонији сталних пораза и губитака, непрекидног одступања, боље рећи бежања, када су после неуспелог „фронта" на Дрини последњим трзајима планирали да формирају одбрамбену линију на Лиму, Дражу је погодио један стравични бумеранг! После више од месец дана од његове неодмерне тираде у Горњем Липову против савезника и НОБ, а у корист Италијанима, коначно се, као гром из ведра неба, огласио моћни британски премијер Винстон Черчил и сручио убојите рафале на Дражу Михаиловића? Зашто се Черчил јавио тек после више од месец дана јер Михаиловић је одржао говор у Горњем Липову 28. фебруара? Највероватније да су за то време стручњаци из СОЕ и из британског Форињ офиса детаљно „проучавали" Дражу, као и све што се збива на тлу Југославије, ко води борбу против окупатора, а ко се ослања „на потпору" Италијана.

Черчил: „Михаиловић се удружио са италијанском окупаторском војском..."

Черчил се, наравно, није обраћао Михаиловићу, већ његовим наредбодавцима - екс краљу Петру II и председнику избегличке владе др Слободану Јовановићу. То писмо - нота, у његовој целини, мало је познато јавности. Објавили су га браћа Радоје и Живан Кнежевић 1981. године у публикацији „Слобода или смрт" у САД, а у нас недавно га је (као и Јовановићев одговор Черчилу и писмо Дражи) професор др Милан Лазић, као прилог, штампао у својој књизи „Равногорски покрет".

Черчил је био веома отворен. Познато је да су и дотад, како он лично, тако и Форин офис имали безброј тешкоћа са емигрантском владом, са неслогама у њој, посебно у међунационалним трвењима њених чланова. Зато већ у првој реченици истиче да је Влада његовог величанства узнемирена не само нејединством међу покретима отпора у земљи већ и „међу југословенским круговима на страни". Та разједињеност избегличке владе траје још од капитулације Краљевине Југославије, пре свега на националној и страначкој основи. Затим Черчил „прелази на ствар" директно и констатује - *да се Михаиловић „удружио" иосредно или непосредно, са Италијанском окупационом вој-*

ском". (А могао је да каже да је то учинио и са Немцима, преко свога миљеника Војислава Лукачевића, у бици на Неретви). Британци, међу њима и Черчил, дотад као да нису хтели да верују, или „није било време", да то објаве. Сада у Горњем Липову, Дража је открио своје карте, односно како записује Черчил, „признао и сам ђенерал Михаиловић".

Черчил се посебно околио на Михаиловићеву грубу и неодмерену тврдњу „да се ЕнГлези сада боре до иоследњеТ Србина у ЈуТославији...", Те да су „краљ и Влада сШварно заробљеници ЕнГлеза"! Исто тако и тврдњу „да су његови непријатељи партизани, усташе, муслимани и Хрвати", па „када буде са њима рашчистио, он ће се окренути на Италијане и Немце". И с правом записује:

„Влада Његовог величанства је запрепашћена када је видела реакцију Михаиловића о томе шта је чинила за његов покрет и владу". И даље Черчил јасно и сасвим отворено закључује:

„ Она (Влада В. Британије, прим Ј.Р.) никада не би моТла оправдаШи ни пред бриШанском публиком ниШи пред својим друТим савезницима насШављања пружања помоћи једном друТом покреШу, нији се вођа не усШрунава да јавно изјави да су неки непријаШељи њеТови савезници - да ли привремени или сШални беспредмеШно је и да њеТови непријаШељи нису неманки и иШалијански напади њеТове земље, неТо њеТови земљаци ЈуТословени, а Главни међу њима људи који се у самом овом ШренуШку боре и дају своје живоШе да ослободе њеТову земљу од јарма сШраца". (подвукао Ј.Р.).

И напоследку, најтежа Черчилова оцена Михаиловићеве горњолипвачке „тираде". У ствари, то је била и отворена претња, јер је Михаиловић био члан емигрантске владе и једини који се налазио у Југославији. Британски премијер, обраћајући се Краљу и Слободану Јовановићу, процењује:

„... Ви ћеШе, уверен сам, увидеШи, да, ако ђенерал Михаиловић није вољан да промени своју полиШику како према иШалијанском непријаШељу, Шако и према својим јуТословенским земљацима, може се показати поШребним да Влада ЊеТовоТ ВелинансШва ревидира своју садашњу полиШику фаворизовања ђенерала Михаиловића и искљунеће осШалих покреШа оШпора у ЈуТославији..." (Подвукао Ј.Р.)⁴⁶

Ову Черчилову поруку - претњу, врло убедљиву и веома јаку, нису озбиљно схватили ни Слободан Јовановић (ни његова Влада коју је он читав месец дана „вукао за нос" кријући Черчилово писмо - ноту), а Михаиловић посебно. Он је живео на „слави" савезничких по-

хвала које су биле плод комбинаторике др Слободана Јовановића и лажне четничке пропаганде у иностранству. Његов говор у Горњем Липову, груб напад на Велику Британију, био је почетак краја четничке погрешне и тврдоглаве политике. Одатле почиње права Дражина ерозија у међународним размерама. Готово је несхватљиво да ни он, ни његова Влада, нису могли озбиљно да схате - да са Черчилом нема шале, поготово кад га неодмерно и исконструисано „нагазе"! Његову претњу - да може престати фаворизовање четништва у корист другог покрета отпора који то по својој борби заслужује - Дража није умео да процени. Како и зашто? Био је човек са војним и дипломатским искуством. Морао је знати да у томе, поготово у ратно време, нема шале. А изгледа, није знао. И та Черчилова процена - претња око „престанка фаворизовања" Драже, брзо се остварила. Већ крајем маја те године Велика Британија упућује своју прву војну мисију у Врховни штаб Народноослободилачке војске Југославије, која је са Титом прошла сурове дане у бици на Сутјесци (шеф мисије капетан Стјуарт је у тој бици и погинуо) и брзо дала тачне и поуздане податке о томе - ко води непрекидну борбу против окупатора у Југославији.

Јовановић је брзо, ад хок, 6. априла, одговорио Черчилу. И то пре него што ће добити било какав одговор од Драже, а Черчилово писмо је задржао само за себе, није с њим упознао ни чланове своје владе, што му приговара и Милан Грол у свом „Лондонском дневнику". У Гроловим записима у поменутој књизи, 3. и 5. априла 1943. године, читамо његове јетке редове:

„За годину и по дана ниједну депешу Дражи ни од Драже овамо прочитао нисам...

Подносно сам понижење да не знам ни једну депешу од Драже ни о Дражи. Остајући сам - Слободан се заплео као пиле у кучине..."⁴⁷

После неколико дана Грол бележи - да је од Едварда Бенеша, председника Чехословачке у емиграцији, сазнао да је „Черчил упутио неко писмо Слободану", а овај га крио не само од Грола него од свих чланова Владе. То је очигледно била нота - писмо о Дражином инкриминисаном говору у Горњем Липову.

У том одговору Јовановић је и млак и снисходљив. „Дубоко сажаљева изразе које је Михаиловић употребио против Велике Британије". Па одмах „прелази у одбрану" и наводи да Дража „у својим сасвим скорашњим извештајима одлучно одбија од себе све оптужбе о сарадњи са Италијанима". Таква тврдња веома чуди, јер је Михаиловићева колаборација са Италијанима била позната, наравно не у свим појединостима, како у Југославији, тако и у западном свету. међу савезницима, ма колико се пропаганда у југоемигрантским круговима и у

Великој Британији и у САД упињала да је оспори. Пре свега била је позната влади Велике Британије, а сам Михаиловић је ту колаборацију признао на спектакуларан начин у Горњем Липову. То све спада у домен дипломатије, где нема - једном признаш и документујеш, а сутра поричеш. Друга је чињеница што су сви фактори за ту колаборацију знали, али су се понашали као прави ћутолози. Сад ју је Дража признао, па како онда да је др Слободан Јовановић пориче? Поготово што је Черчиллов шеф војне мисије код Драже, у ствари обавештајац пуковник Бејли, све потанко дојавио својој влади. А прво правило у раду обавештајаца је да све мора почивати на чињеницама, на провереним подацима.

Једино светло место, ако се тако може рећи, у Јовановићевом писму Черчилу јесте она реченица о међусобним борбама Југословена; односно између четника и партизана:

„Борба између неШника и парШизана јесШе несрећа, јер на крају крајева служи само циљевима непријатеља...”

Али Јовановић неће макар да обећа Черчилу, домаћину Југословенске владе и краља Петра II, да ће се доследно и без резерве заложити да та борба престане, да ће удруженим снагама гонити непријатеља из Југославије. Наравно, није хтео макар да призна да се најмање половина свих четника на тлу Југославије тих дана борила против Народноослободилачке војске Југославије заједно са Немцима и Италијанима у истом фронту у бици на Неретви. Дакле, нема сагласности са савезницима у борби против окупатора.

На крају, др Јовановић се дипломатски захваљује Черчилу (какве ли ироније) *„на инШересовању за Шешкоће јуЈословенске владе”* \ а онако тежак испад Михаиловића у Горњем Липову према савезницима као да није ни постојао? Нема у Јовановићевом писму ни напомена, ни макар обећања, ако не моменталне и енергичне одлуке да се Михаиловић строго укори због издаје, да му се запрети сменом, тренутном сменом са дужности! Боже сачувај, да се тако нешто уради, што би рекао народ! Боље рећи, нека иде - како иде, па где се стигне.

Кад се цело писмо макар површно ишчита стиче се утисак да га није писао правник и писац таквог реномеа, председник Академије наука и тадашњи премијер емигрантске Владе др Слободан Јовановић. Био је то танак ниво резонувања и закључивања. Тај и такав ниво анализирања догађаја и људи, и закључивања о њима, то је сасвим сигурно, допринеће његовом скором капитулирању - смени као премијера емигрантске Владе, као и Дражином постепеном, али сигурном посртању и у међународним, савезничким релацијама.⁴⁸

Дражини лажни извештаји да партизани сарађују са усташама

Одговор Михаиловића, упућен 16. априла, био је катастрофално лош и по садржају и по тону. Иако је требало да одговори на оно за шта је „ухваћен на делу“ као кривац, писао је политички неодмерно, чак понекад и простачки. Иако се обраћао представнику своје владе, преко њега и суверену у кога се клео и у чије је име одлучивао, ни у овом случају није показивао готово ништа од дипломатског искуства и одмерености. Сам садржај писма то најбоље потврђује:

„Категорички одбијам да сам рекао да су Италијани наш прави извор помоћи. Казао сам, међутим, да су Италијани мој магацин оружја кога ћу ја кад дође дан, од њих отети и то ће бити наше оружје којим ћемо свом снагом ударити на њих и на мрског Немца од којих нам ни један не може жив умаћи.

Нисам рекао да нам Немци и Италијани нису главни непријатељи. Напротив, зна се да наша акција против њих никада није престала, нити ће престати. Наше снаге увек су против њих усмерене...”

Михаиловић, као да није био свестан шта је говорио у Горњем Липову, као да је „заборавио“ да су то Британци (Черчил и други високи функционери) убрзо сазнали и проверили преко својих служби које су помно пратиле шта се догађа у земљама окупираним Европе, посебно у Југославији. Он све, апсолутно све пориче, „категорички одбија“ - да је изјавио - да су му Италијани главни снабдевачи, као ни да се „Енглези боре до последњег Србина“ итд. Све што му није одговарало, порицао је, „као да му се ништа није догодило“, као да ништа није рекао. Он „најодлучније одбија“ сумње о лојалности савезницима. Само делић свега што је изговорио, „вадио се“ - да није рекао „у виду говора нити на једном скупу, већ у једном ужем породичном кругу, о ручку приликом једног крштења... и где сам хтео да охрабрим људе да издрже...” Али, на његову жалост било је доста сведока који су све то чули и видели.

Међутим, он се у свом одговору окомио на „главног противника“, на комунисте. Устврдио је, поред осталог:

„Комунисти сарађују са усташама од којих примају оружје!...”

И даље: „Комунисти се и не боре против Немаца...”⁴⁹

Треба рећи да ово није први пут да Михаиловић овако квалификује Народноослободилачку војску (он каже „комунисти“, као што су тим жаргоном саобраћали Немци, Гестапо, Специјална Недићева полиција и др.). Приликом једне своје процене Главне оперативне групе Народноослободилачке војске Југославије под Титовом командом.

Дража је најпре порицао - да њих нема 20 и више хиљада, како је о томе обавештаван, већ до 6 или 8 хиљада бораца, а остало су, по њему: „Олош, усташе, Мађари, мошиновци, робијашаи...“ У том стилу је одговарао и свом представнику владе, вероватно озлојеђен што се све што је изговорио на рачун савезника, односно Италијана, сазнало и што су га „комунисти“ потукли. Зато, треба рећи, да је и у овом свом одговору Јовановићу остао на нивоу лажне пропаганде и фалсификата. И као министар војни који обмањује (читај - лаже) свога премијера и краља! Ко се озбиљно бави историјом Другог светског рата на нашем тлу, Народноослободилачком борбом посебно, нитије нашао нити може наћи документ да су „комунисти сарађивали са усташама“. Једноставно, Михаиловићева тврдња је - фалсификат. Напротив, његови четници у Босни, Херцеговини, на тлу НДХ, посебно у Лици и Далмацији су сарађивали са усташама. Постоје документи да су Дражини команданти склапали споразуме са Павелићевим снагама у више места у Босни: - у заједничкој борби против НОП-а: у Бања Луци, Скендер Вакуфу, Лопарима, Прњавору, Зеници, Врацима. Црњелову, затим његови команданти: Бјелајац, Михаић, Врањешевећ, поп Ђујић и други у Далмацији и Лици. Чак има примера да су породице погинулих четника, у Павелићево време, добијале и пензије и другу помоћ из Независне Државе Хрватске!

Што се тиче Михаиловићеве тврдње да се „комунисти не боре против Немаца“ и то је, шта друго рећи него ноторна лаж, фалсификат. Стално и непрекидно- народноослободилачки партизански одреди, односно Народноослободилачка војска Југославије борила се, од почетка устанка до завршетка рата, против окупатора, у првом реду против Немаца. Не само истраживач или историчар, него било који грађанин који барем површно познаје Народноослободилачку борбу, нема никакве основе да то тврди. Дража је, очевидно, иако невешто и провидно, хтео да борбу против окупатора које је водила НОВЈ - при своји за себе!

Четнички „носачки“ и „коњоводачки“ батаљони у бици на Сутјесци

Немци су били пред новом одлуком, да разоружају четничке јединице, после завршене операције „Вајс“ (битка на Нерсгви). Они су већ почели привлачити своје нове снаге за извођење нове операције против Главне оперативне групе Народноослободилачке војске Југославије: да те снаге набаци на масиве Сињајевине и Дурмитора, који су

врло пасивни, да их изнуре, опколе и униште. Поред осталих својих јединица Немци су за ту операцију довели и 1. брдску дивизију са Источног фронта, а 373. дивизију из Немачке, пук Бугара и др. Прикупљено је 8 немачких и италијанских дивизија, затим више артиљеријских пукова и неколико батаљона тенковских јединица, затим авијацију, као и усташке и домобранске снаге. Планирао је ангажовање и неколико четничких јединица под командом италијанских, односно немачких официра. У то време, у току припрема за нову операцију долази до једног издвојеног покушаја Немаца да преговарају са црногорским четницима и да један њихов део легализују уз своје јединице, да их користе у предстојећим борбама, па да их после завршене операције разоружају. У том циљу је потпуковник Хајнц, командант пука у дивизији „Бранденбург“, преговарао са мајором Павлом Ђуришићем у четничком штабу у Колашину. У току тих преговора Ђуришић се жалио Хајнцу да је четничко руководство нејединствено, да се Италијани „слабо боре“ против Титове војске, затим да је он спреман да се, са Немцима, бори до Титовог уништења, а онда да се стави Немцима на расположење и да иде на Источни фронт - да се бори против Црвене армије.

О том разговору са Ђуришићем Хајнц је послао извештај генералу ЈТитерсу, команданту немачких јединица у будућој операцији Шварц“, у коме, поред осталог, наводи:

„ ...10. 5. био сам у наводном Главном штабу Драже Михаиловића у Колашину да разговарам са четничким вођом Ђуришићем...

а) Дража Михаиловић од краја 1942. године није више у Колашину. Он губи присталице, јер би његова полигика, због немачке надмоћности и строгости, довела до истребљења најбољих људи...

в) Ђуришић је називао Дражу Михаиловића несталим, по земљи лутајућим фантастом, кога је пропаганда уздигла у небеса и преценила! Једини озбиљни противник је Тито..."⁵⁰

Генерали Литерс и Лер (тада командант Југоистока) нису прихватили Хајнцов предлог о разоружавању четника и њиховом искоришћавању као легализованих јединица, јер су били уверени да ће и без њих „уништити Титове снаге“. Али, то је на своју руку, прихватио генерал Валтер Штетнер, командант 1. брдске дивизије. Он је направио и посебну „диверзију“ и озбиљно се сукобио са италијанским генералом Ронкелсеом око разоружавања и „употребе четника“. Штетнер је 14. маја је изненада упао у Колашин и муњевитом акцијом - препадом и разоружао око 2.000 четника, а симпатизере партизана који су били у колашинском затвору стрељао. Врхунац те муњевите диверзије састојао се у томе што су Штетнерове јединице киднаповале Павла Ђу-

ришића и одведе га у своју команду у Андријевицу. Око тога је дошло готово до претњи употребе оружја од стране Италијана. Ронкеља је бранио Ђуришића као свог опробаног савезника, а Штетнер давао жесток отпор, па се и Мусолини, уз Ронкељеа, залагао за ослобођење Ђуришића. Међутим, Штетнер је „добрио у времену“, па је чак обезбедио и мали авион којим је Ђуришића транспортовао најпре у Београд, затим у Немачку, па одатле у један логор у Галицији. Нешто касније и тај „курцшлус“ је разрешен: Ђуришић је „побегао“ из логора, вратио се у Црну Гору у јесен те године, где је био опет четнички командант, сада под немачком контролом!

Лукави Штетнер, опет на своју руку, ипак је искористио део разоружаних четника за посебно учешће у бици на Сутјесци. Од разоружаних четника Павла Ђуришића, њих око 800, првенствено оних који су били родом из околине Колашина, формирао је два батаљона: један за ношење муниције и друге опреме за немачку војску по беспутним теренима, назван „батаљон носача“, а други који ће искључиво водити и опслуживати јединице товарних коња. Тај батаљон је назван „батаљон коњоводаца“. Ти „батаљони“ били су под командом немачких официра. Током првих дана операције „Шварц“ употребљене су још неке мање јединице, које су, за обавештајне и друге акције, ипак разоружали и Немци и Италијани 26. маја. Али батаљони „носача“ и „коњоводаца“ остали су до краја у служби Немаца.

На тај начин, мада разбијени од јединица Главне оперативне групе Народноослободилачке војске Југославије, четници су (иако војнички неславно) ипак учествовали у бици на Сутјесци. Поред тих обавештајаца „носача“ и „коњоводаца“, Немцима и Италијанима, као и усташама и домобранима, на посебан начин су се придруживале и поједине четничке јединице из Херцеговине и Босне, односно Црне Горе, и учествовале у убијању партизанских рањеника или изнемоглих бораца који су заостали иза борбених колона или се губили у непроходним шумама и беспућу. Тако су четници ухватили и убили и познатог песника Ивана Горана Ковачића, аутора чувене поеме „Јама“ - о усташким злочинима као и професора Београдског универзитета и члана АВНОЈ-а др Симу Милошевића.

О четничком неславном и стрвинарском учешћу у бици на Сутјесци, нека проницљива Црногорска „испевала“ им је „на лицу места“, песму која их упечатљиво слика:

*„Гледши сам са врх косе,
Ђе четници самар носе...“*

Овакво „учешће“ дела четника у бици на Сутјесци, као и Дражино буквално бежање у Србију, са свим претходним догађајима

представља почетак краја четника и њихове неславне борбе. У једној својој изјави Тито је за четничке поразе у бици на Неретви рекао - да се од тада никад нису опоравили нити су представљали озбиљног противника.

Управо, Тито је ову своју оцену објавио у Билтену Врховног штаба НОВ и ПОЈ (јун - јул - август 1943):

„Дража Михаиловић је био ликвидиран баш у оним крајевима где је био најјаче засео, као на пример у Црној Гори, Санџаку и Херцеговини. Отада он више ништа не представља у војничком погледу, а политички се потпуно раскринкао”.⁵¹

Понеко, међу њима и поједини историчари, оспоравали су ту оцену. Четници су и даље, у првом реду, зато што су се низом споразума и уговора са Немцима о заједничкој борби против НОП. били јаки, нарочито у Србији, али не у Црној Гори. Херцеговини. Кад се томе додају и други елементи, као што су последице које су се сручиле на Михаиловића после његовог испада против савезника у Горњем Липову и савезништва са Недићем. Љотићем и нарочито са Немцима, очигледно је да су четници после дебакла на Неретви и све даље на исток до Лима, почели да пропадају, док коначно нису одбачени од западних савезника и од краља Петра II који их је позвао да се прикључе трупама Титове Народноослободилачке војске, док ће они који то не учине, вечно носити жиг издаје.

Немачки генерали Лер и Бадер и Драгиша Васић („Чича” број 2) оцењују Дразу као неспособног команданта

Много је написано, речено и неопорно доказано о учешћу четника у бици на Неретви на страни окупатора. У циљу сагледавања пуне истине вреди навести још два немачка извора који директно оцењују четничко учешће у тим борбама и њихов допринос „савезничкој”, одн. немачко-италијанско-усташкој ствари.

Најпре генерал Александер Лер, командант Југоистока. У свом извештају Главној команди немачког Рајха за март 1943. године. говори о операцији „Вајс” (шифрован назив за битку на Неретви), наводи и оцену о ангажовању и доприносу Михаиловића у њој:

„Досадашње борбе Показују да је Михаиловић као војни командант затајио. Михаиловић сноси основну кривицу за досадашње неуспехе због неправилне процене времена, простора и земљишта и због тога што није искористио опште датс могућности...”⁵²

Други немачки генерал, Паул Бадер, тада командант Србије. у свом извештају за другу половину марта 1943. године наводи:

*„Снаје Драже Михаиловића нису положиле свој први озби.кан испит. Томе су допринели многи разлози: неспособност, кукавичлук, недостатак дисциплине код команданата, недостатак чврстој вођења војника и коначно, не од најмање важности, прецењивање борбене снаје властитих трупа с највиших командних места...”*⁵³

Како је Михаиловић ратовао на Неретви и како је „сваким предузећем” лично руководио најбоље показује писмо које му је упутио „Чича број 2”, одн. заменик Дражин. Драгиша Васић. јуна 1943. године. То писмо Васић је упутно Михаиловићу после пада Владе др Слободана Јовановића, као „успут” изричући врло тачну. иако циничну оцену Михаиловићевог командовања:

„... Упојледу војничких ствари мени је потпуно схватљиво да сте их Ви водили сами, пошто поред себе нисте имали дорасле помајаче у војницима и способне сараднике, који би Ваше планове знали да спроводе. Ја овде изузимам одличне команданте као што су Баћевић, Павле (Ђуришић, прим. Ј.Р.) и Лукачевић, и нарочито мислим на последњу зимишњу овојодишњу акцију и на ове Ваше сараднике у самој Врховној команди.

Ја ћу ово своје мишљење, у своје време, поткрепити чињеницама, јер све оне дојаћаје и оно што се збивало ја нисам преспанао, већ сам будно пратио и са пуно пажње помајао.

Само тако се мојло десити да, поред још неких узрока, Врховну команду у тим акцијама туче капетан Арса Јовановић (тада начелник Врховној штаба) и студент Пеко Данчевић...” (командант 2. прол. дивизије, прим. Ј.Р.)⁵⁴

Међутим, Васић није слутио колико ће га коштати ово поређење Михаиловићеве Врховне команде (између редова читај - њега лично) са командантима Народноослободилачке војске Југославије. Отада почиње његов пад и игнорисање. Већ јула те године Васић је био принуђен да своје дотадашње место председника Централног националног комитета препусти др Стевану Мољевићу (за кога је. иначе. у наведеном писму Михаиловићу написао да је „човек са менталитетом аустријског роба и са амбицијама врло мизерним, јер тешко болује од министарског положаја”). Од тада. јула 1943. Васић је далеко од Михаиловића, јер га је овај одгурнуо. Само га је „пустио” да говори на четничком конгресу у селу Ба, јануара 1944. И ту му је био политички крај.

Највиши немамки генерали на тлу Југославије у ратно време оцењују свог и италијанског савезника у бици на Неретви Драгољуба Михаиловића и тотално га урнишу. Значи, не цене га. И ускоро дошло је до разоржавања дела четничких јединица, најпре легализованих. То је и разумљиво - Дража Михаиловић као окупаторски савезник није се „показао“. А Васић, „Чича број 2“ га је дотукао!

Напомене

1. Зборник НОР (даље 36), том XIV, књ. 2, стр. 1023. Извештај Зигфрида Кашеа од 11. јануара 1943. године, министарству спољних послова Трећег Рајха о разговору са генералом Роатом и Антом Павлићем о ангажовању четника у бици на Неретви.

2. *Неретва - Сушјеска*, Зборник радова. стр. 15; „Ослободилачки рат Г“, стр. 362-3,481-3.

3. Архив Војноисторијског института (даље А ВИИ), Ча 50/1, стр. 148.

4. А ВИИ, микрофилм, бр. Т-501, ролна 264, снимци 586-589.

5. Јозо Томашевић, н. д., *ЧеШници у другом светском рату*, „Либер“, Загреб 1979, стр. 197.

6. А ВИИ, 15/1-3,281.

7. *Исто*, 23/8,222.

8. 36 т. XIV, књ. 1, стр. 781, депеша бр. 2208.

9. 36, књ. 2, стр. 156-157.

10. *Исто*, стр. 431.

11. 36 XIV, к. 2, стр. 268, 269, 285, 382, 405, 421. 431, 434, 440. 478, 479. Михаиловић је стално негирао своју колаборацију са окупаторима, обмањивао је (читај - лагао) и емигрантску Владу и Краља Петра II. У телеграму 1598, од 1. јуна 1943. председнику Владе Слободану Јовановићу упорно га обмаљује:..... Поново изјављујем да нити сам имао нити ћу имати ма какву колаборацију са Осовином и молим да се једном престане са сличним, незаслуженим примедбама..." (36 XIV, к. 2, стр. 746).

12. А ВИИ, 33/9-1,137.

13. А ВИИ, АЕБ, Ча, к. 163, рег. бр. 5/3.

14. *Исто*, к. 178, рег. бр. 45/6-4; Ча, к. 281, рег. бр. 18/1-4.

15. *Службене новине Краљевине Југославије у Лондону*, 23.03.43. Цитирају Радивоје Цветичанин и Сава Даутовић у „Повратку изгнаника“ (Слободана Јовановића), стр. 25, специјално издање „Вечерњих новости“, март 1991.

16. Цитирају Б. Латас и М. Целебинћ, н.д. стр. 341-2.

17. 36 XIV, књ. 2, стр. 182-5. Др Здравко Антонић (*Устанак у источној и средњој Босни 1941*), ВИЗ, Београд, 1973, стр. 471, записао је да су четници за непуна два месеца „убили у фочанском срезу око 5.000 мушкараца. жена и дјецe и спалили више стотина муслиманских кућа..."

18. *Исто*, књ. 1, стр. 545 и 592. О том стравичном злочину - геноциду над муслиманским живљем - опширније у поглављу „Четници о себи“.

19. Михаиловић је у исто време, како је записао др Милан Лазић у свом делу „Равногорски покрет“, добијао помоћ: и од Велике Британије, и од окупатора - Италијана и Немаца, што представља нонсенс, мада му неки историчари - монархисти и његови заљубљеници то приписују у врлине! Таква оцена, сумње нема, не може им служити на част.
20. 36. т. XIV, књ. 2, стр. 976-979.
21. *ИсШо*, телеграм бр. 883, стр. 342.
22. *Исто*, телеграм, бр. 1005, стр. 349.
23. *Исто*, телеграм бр. 238, стр. 385.
24. *ИсШо*, стр. 403-4.
25. *Ишо*, депеша бр. 1953, од 2. марта 1943, стр. 430.
26. *ИсШо*, тел. бр. 2145, стр. 443.
27. *ИсШо*, тел. бр. 2299 и 2300, од 11. марта 1943, стр. 454.
28. *Ишо*, тел. бр. 2332, стр. 456.
29. *ИсШо*, тел. бр. 2382, од 13. марта 1943, стр. 462.
30. *ИсШо*, стр. 468-9.
31. *ИсШо*, стр. 485, док. бр. 94.
32. *ИсШо*, стр. 487, док. бр. 94.
33. *ИсШо*, стр. 494-5.
34. *ИсШо*, стр. 535, бр. тел. 2477.
35. *ИсШо*, стр. 546, бр. тел. 2532.
36. *ИсШо*, стр. 548, бр. тел. 2603.
37. *ИсШо*, тел. бр. 2681, стр. 553.
38. *ИсШо*, тел. бр. 2358, стр. 556.
39. *ИсШо*, тел. бр. 2808, стр. 563.
40. *ИсШо*, тел. бр. 2960, стр. 569.
41. А ВИИ, Ча, 281, рег. бр. 18/1-4.
42. *ИсШо*, к. 142, рег. ор. 2/1; 36. XIV, књ. 2, стр. 591, фуснота 7
43. 36 XIV, књ. 2, стр. 729, тел. бр. 2018.
44. *ИсШо*, бр. тел. 2106-7, стр. 735.
45. Група аутора, *Хроника Ивањице*, стр. 439-42; „Хроника Брекова“, група аутора, Чачак 1997, стр. 268-71.
46. Радоје и Живан Кнежевић, *Слобода или смрШ*, „Сијетл“ (САД), 1981, стр. 286-6.
47. Милан Грол, н.д. стр. 312 .
48. Др Милан Лазић, *РавноТорски иокреШ*, Београд „Филип Вишњић“, 1995, стр. 286-7.
49. М. Лазић, н.д. стр. 89-90.
50. 36. XIV, књ. 2, стр. 1026-7. Документа немачког Рајха 1943. год.
51. 36. том II (билтен Врховног штаба НОВЈ, јул-август 1943).
52. А ВИИ, микрофилм, бр. Т-78, ролна 332, снимак 6. 290. 062-63.
53. А ВИИ, микрофилм, бр. Т-315, ролна 64, снимак 556. Прама томе и генерал Лер, немачки командант Југоистока и генерал Бадер, немачки командант Србије, оцењује Дражу као неспособног команданта. А поједини историчари (др Ђуретић) тврде да Дража није сарађивао са Немцима у бици на Неретви!
54. А ВИИ, архивски фонд Д. Михаиловића, В. к. -Н-74/1. Арсо Јовановић у то време је био у Словенији.

Нојбахер и фон Вајкс прописују услове борбене сарадње са четницима

У јесен 1943. године долази и до промене става немачког врховног командовања према четницима, па и самог Хитлера. Управо. Хитлер је радије остављао подручним командантима на сопствену процену како и колико да сарађују са четницима. Сада се та политика знатно мења. По Хитлеровој одлуци Немци треба да обједине све квинслиншке формације и да их максимално искористе и ангажују у борби против народноослободилачког покрета. Велика овлашћења у том смислу добио је специјални опуномоћеник Министарства спољних послова Рајха Херман Нојбахер, који је у том циљу, октобра 1943. године, долазио у Београд. Он, по Хитлеровој одлуци и упутствима, уз сагласност са командантом Југоистока, организује све антикомунистичке снаге против НОП-а у Југославији. Нојбахеров посао није био тежак, јер су Михаиловићеви четници већ дотад широко и масовно колаборирали са Немцима, па је та сарадња сада добила „легалитет“ и подигнута на виши степен. Практично, ту сарадњу је организовао и спроводио командант Југоистока фелдмаршал Максимилијан фон Вајкс. Он је 21. новембра издао „Обавештење“ односно упутство својим потчињеним јединицама о колаборацији са четницима. Због његове укупне садржине и занимљивости појединих одредаба, „Обавештење“ је потребно интегрално цитирати:

„7. Као резултат Прејовора које већ дуже времена воде специјални опуномоћеник Министарства спољних послова и командант Југоистока са вођама четничких одреда склопљен је споразум о оружаном примирју ограниченом на одређен простор и привремено заједничко вођење борбе против комунизма.

2. Предуслов за овај споразум је (а оштеће и у случају склапања нових споразума) да четнички одреди:

а) Прекину са борбеним и саботажним дејствима против немачких оружаних снага и њених савезника који се са њима заједнички боре на свом земљишту и Муслимана,

б) Приликом учештовања у заједничким борбама против комуниста буду потчињени немачком командовању,

с) ирекину све везе са силама које се налазе у рашу са Немачком и да изруче штабове за везу тих сила,

А) дејствују у заједничкој пропајанди против комунизма.

3. Све официре треба обавестити о следећем:

а) дасадашња забрана за сарадњу са четничким одредима и појединачним бандама заснивала се на чврстој оријентацији највишег четничког вође Драже Михаиловића да безусловно воде борбу против Немачке и њених савезника, од чега се до сада није одрекао;

б) изјава појединих четничких вођа да желе да се боре против комунизма заједно са немачким оружаним снагама добила је нову пропорцију посматрања у светлу опште процене непријатеља и његових позиција на простору Југославије и спознаје да покрет комунистичких банди, који доказано прима идејну и материјалну помоћ од СССР, представља главну опасност. Због тога се морало приступити преиспитивању четничких понуда;

с) однедавна лојална оријентација појединих четничких одреда не сме се уопитити, јер још и данас четничке банде изводе препаде и саботаже;

д) јединицама се и надаље забрањује да ступају у прејеворе са четничким одредима. Појаве самовоље могу само да сметају везама које су успостављене од највиших војних и политичких установа и да тиме изазову велике штете за опште командовање на простору Југославије;

е) локалне четничке вође, које се нуде да учествују у заједничкој борби, треба упућивати на најближе установе Абвера и Службе безбедности;

ж) пропајанду против четничког покрета треба обуставити; њено поновно оживљавање зависиће од развоја новонастале ситуације;¹

Очевидно, немачко-четнички разговори и преговори вођени су и пре издавања „Обавештења“. Исто тако, и процене Немаца и процене четника у неку руку су се поклопиле: требало је заједнички се борити против снага Народноослободилачке војске које су намеравале да се пробију у Србију и помогну тамошњим снагама борбу за ослобођење. Ипак, ту има једна Вајксова „примедба“ према којој четници изводе „препаде и саботаже“. То је истовремено и констатација и призна-

ње да Михаиловићеви четници ни тада ни раније нису изводили организоване нападе, још мање некакве операције против окупатора. Те препаде на мање немачке јединице и одељења изводиле су поједине ниже четничке старешине на своју руку, у првом реду ради пљачке. У том погледу врло је карактеристичан извештај који потпуковник Милутин Радојевић, командант Сврљишког корпуса, шаље Михаиловићу, у коме стоји да се немачке и четничке колоне често нађу заједно, али да Немци ништа не предузимају, што се тумачи као њихова немоћ. И даље дословно пише: „Сврљишки корпус разоружава Немце, где год се са њима сусретне и разоружане пушта. Ово Немци знају и оружје предају одмах без икаквог отпора...”²

Немачко-четнички преговори које је организовао и водио Нојбахер, држани су у строгој тајности. Посредник у разговорима био је Милан Аћимовић. Са четничке стране учествовали су: потпуковник Миодраг Палошевић, помоћник инспектора четничких снага у Србији, капетан Предраг Раковић, командант 2. равнорског корпуса као један од најпоузданијих Михаиловићевих преговарача са Немцима, капетан Милорад Митић, ранији командант Златиборског корпуса и обавештајац и један од Дражиних „летећих официра“ за контакте са Немцима и мајор Павле Ђуришић, у то време командант Лимско-санџачких четничких одреда. О томе како је четнички покрет у то време „пливао“ и докле је загазио у немачко-четничким комуникацијама и колаборацији сведочи и извештај мајора Радослава Ђурића, команданта „Команде јужне Србије“ од 13. децембра 1943. године Дражи Михаиловићу. Он наводи саопштење Гестапоа из Београда у коме се каже „да се ових дана налази у Београду Палошевић као делегат за неке преговоре са Немцима у име Ваше и да је Кесеровић (Драгутин, прим. Ј.Р.) пришао Немцима и очекује се његов долазак у Београд“. У писму се, затим, наводи да Палошевић преговара са Немцима о пуштању кући заробљеника из Немачке и њиховом ступању у четничке јединице, па да се воде преговори између Драже Михаиловића и Немаца, али се не спомиње ни једна личност која у име ДМ те преговоре води.³

У вези са преговорима ево још једног документа о немачко-четничкој колаборацији. Капетан Душан Радовић - Кондор, командант Златиборског корпуса, 18. новембра 1943. године јавља Михаиловићу: „Стање је врло озбиљно. Капетан Митић (у то време један од координатора колаборације са окупаторилиш), пресвучен у цивилно одело, виђен је у Ужицу са Немцима. После је у једном немачком аутомобилу отишао, како кажу, за Београд, камо га Ви шаљете ради хватања неке везе и споразума“.

Свега пет дана потом, 23. новембра 1943. године, Радовић у депешу Михаиловићу пише да су неки четнички официри, по повратку из Београда, изјавили да је склопљен споразум са Недићем, који ће четницима дати оружје и муницију, а да је „по истој ствари Митић отишао у Београд!“.⁴

Немачко-четнички споразуми о борбеној сарадњи у Србији крајем 1943. и 1944.

Четничко-немачка колаборација имала је врло широке размере. Како наводи историчар Душан Пленча (на научном скупу поводом 50-годишњице победе над фашизмом одржаном маја 1995. године у Београду), од новембра 1941. године до септембра 1944. Немци и четници, односно њихове команде, закључили су 19 споразума о заједничким немачко-четничким операцијама против Народноослободилачке војске Југославије. Сем тога, Немци и четници водили су 128 „здружених операција“ против партизанских снага. Та заједничка немачко-четничка дејства Хитлер је лично одобрио и условио да се „четничке јединице имају употребљавати само под командом немачких официра“.⁵

Убрзо после Хитлерове директиве, односно после Вајксовог „Обавештења“ долази до конкретних и врло опсежних немачко-четничких споразума које потписују Дразини команданти (одн. овлашћени представници) и Команда Југоистока или њени опуномоћени официри. Први у низу тих споразума, још пре Вајксовог упутства од 21. новембра, склопио је мајор Војислав Лукачевић 19. новембра са Немцима. После њега следила је серија више споразума које су са Немцима потписали Дразини команданти у Србији. Следили су споразуми потписани: други - 26. новембра, трећи - 14. децембра, четврти - од 23-25. децембра итд. Дакле, један за другим, плански, што ће рећи у једној општој кампањи и, сасвим сигурно, по директивама и немачке и четничке стране. Ти споразуми су резултат начелног договора на вишем нивоу, односно резултат договора делегација Драже Михаиловића и команданта Југоистока фелдмаршала фон Вајкса. Споразум између Лукачевића и Немаца потписали су капетан Милорад Митић и коњички капетан принц фон Вреде, обавештајни официр команданта Југоистока. Споразум мајора Николе Калабића и пуковника Јеврема Симића потписао је потпуковник Јанко Мијатовић; трећи споразум по реду лично је потписао капетан Милан Чачић, командант четничке Раваничке бригаде, а са немачке стране капетан принц фон Вреде, а четвр-

Подручјау Србији обухваћена четничко-немачким споразумима о примирју. Поуздано је утврђено да је и Драјутин Кесеровић, командантрасинских четничких корпуса (као и неки други команданти) имао споразум са окупатором - Немцима о заједничкој борби против НОВЈ, али писмени документ није пронађен.

ти иотпуковник Љуба Јовановић Патак, четнички командант за источну Србију и мајор Милер у име Крајскомандантуре Зајечар.

Највећу територију о сарадњи „покривао“ је тзв. Лукачевићев споразум. Он је територијално био ограничен следећим местима. одн. рекама: Бајина Башта, река Дрина, река Тара, Бијело Поље. Рожај, Косовска Митровица, река Ибар. Кралјево. Чачак, Ужице. Бајина Башта. Дакле, цела југозападна Србија, Санџак и део Црне Горе. Споразум Симић - Калабић обухватао је ондашње срезове: Посавина. Врачар, Гроцка. Подунавље. Јасеница. Космај, Младеновац. Оплепац. Орашац, Качер, Крагујевац, Гружа, Лепеница, Велики Орашац и Колубара и пет километара широк појас западно од железничке пруге између Обреновца и Горњег Милановца. Споразум је покривао целу Шумадију и читаво подручје око Београда. као и део Посавине и Колубаре. Чачићев споразум са Немцима обухватао је подручје срезова Параћин и Ђуприја и јужни део среза Деспотовац. Кроз то подручје пролазила је за Немце витална железничка пруга Београд-Солун. а на том подручју се налазе и четири рудника угља. важна за немачку ратну привреду. Споразум Љубе Јовановића обухватао је срезове источне Србије: Неготин. Салаш, Зајечар, Бољевац. Књажевац као и јужни део среза Јабуковац, односно и територију рудника бакра Бор.

Као што се из територијалне покривености види, ови споразуми су обухватили више од пола Србије - од периферије Београда до јужне границе Санџака, сем ширег подручја Равне горе, одакле је Михаиловић давао директиве за колаборацију, а Немци га нису ни узнемиравали. За подручје Копаоника споразум је потписао Драгутин Кесеровић. За брижљиве и објективне аналитичаре разуме се и за читаоце, то је непобитан доказ да је колаборација четника и немачког (као и бугарског) окупатора, била потпуна и, што би народ рекао, достигала невероватне размере.

Симићев споразум са Немцима даје најпотпунију слику свих питања односа између четника и Немаца која су детаљно и прецизно формулисана. У циљу што потпунијег увида у то како су ти односи уређивани потребно је и корисно цитирати текст споразума у целини:

„Закључује се следећи споразум о примирју између Војног заповедника југоисточне Европе (Фелбера), као врховног органа окупационих снага у Србији и представника немачког Рајха при српској влади, са једне, и инспектора чешничких снага Драже Михаиловића, пуковника Јеврема Симића, с друге стране:

1. Циљ споразума је заједничка борба против партизана у којој ће се сврху све јединице чешника Драже Михаиловића које су под командом пуковника Симића прикључили борби немачких и бугарских Штрупа, као и Штрупа српске владе, против комуниста.

2. Споразумом су обухваћени следећи срезови: Посавина, Врачар, Гроцка, Подунавље, Јасеница, Космај, Младеновац, Оплепац, Орашац, Качер, Крагујевац, Гружа, Јепеница, Велики Орашац, Колубара, и поред тога у западном правцу Шеришорија која се протеже 5 км западно од железничке пруге Обреновац-Горњи Милановац.

3. На подручју обухваћеном примирјем неће се за време трајања овог споразума предузимају хапшења против следбеника покрета Драже Михаиловића, осим ако би Шакве мере послале пошребне због чињеница важних дела од стране појединих следбеника Драже Михаиловића.

4. Пуковник Симић потврђује да на подручју споразума и у јединицама под његовом командом нису присуши припадници оружаних снага земаља које су у рату са Немачком, ни као официри за везу ни у било којем другом својству. Пуковник Симић на подручју обухваћеном споразумом преузима обавезу забране (функционисања) свих канала који би могли непријатељу пружи обавештења о немачкој и бугарској војсци, Шек о војним покретима Немаца.

5. За време трајања споразума четници Драже Михаиловића уздржаће се од сваке непријатељске активности према немачким, бугарским и српским трупама и полицијским јединицама, као и према њиховим војним и цивилним органима. У случају да се трупе српске владе четници се не смеју мешати ни пронајом. На исти начин четници ће обуставити све репресалије и претње породицама оних Срба који су као војници, службеници, наметеници, радници, или у било којем друштву својству у служби српске владе или окупаторске војске.

6. Ако би се било које јединице четника Драже Михаиловића, са којима споразум о примирју није склопљен, појавиле на подручју обухваћеном споразумом, пуковник Симић ће те јединице ставити под своју команду или ће се побринути да оне напусте подручје. Пуковник Симић биће одговоран за акције припадника таквих јединица које би се могле отићи о одредбе овог споразума. Они потчињени пуковника Симића који одбију да признају овај споразум биће уклоњени са подручја обухваћеног споразумом.

7. На подручју обухваћеном споразумом четници Драже Михаиловића посветиће се искључиво борби против партизана и тиме подупрети борбу снага реда и закона у Србији.

8. Ако би четници Драже Михаиловића примили информацију да се припадници немачких, бугарских или српских јединица или друштва органа или поједине особе баве комунистичком делатношћу или одржавају везе са комунистима, четници се неће на своју властиту иницијативу мешати и делити правду, већ ће инкриминирајући доказни материјал, а у случају опасности и дотичне особе, предати немачким властима.

9. Јединице четника Драже Михаиловића морају што хитније пријавити најближем органу снага реда порекло, правац марша итд. било које комунистичке јединице (која би ушла на подручје споразума, као и њихове јачине и наоружање. Јединице четника Драже Михаиловића морају сместа прихватити борбу против тих јединица, ако имају снага. Уту сврху, а према потребама даће им се муниција и санитарски материјал. У случају да четничке јединице Драже Михаиловића нису довољне, снага реда и закона пружиће им помоћ у Штрупама, а по потреби и у Шешком наоружању. Рањени четници Драже Михаиловића биће збринуте у немачким војним болницама.

10. За борбу против комуниста четници Драже Михаиловића савиће безусловно на располагање снагама реда своју извиђачку и обавештајну службу. У циљу узајамне размене информација штабу пуковника Симића биће додељена Група за везу. Даље, упутиће се одељења окупационих војски и (српске) владе на подручје споразума да сарађује у смислу овог споразума са четницима Драже Михаиловића и да преносе њихова саопштења.

11. Узајамним договором четници Драже Михаиловића преузеће обавезу заштити саобраћајних праваца и транспортне опреме против напада, пљачке и саботаже, и ако би Швабе акције вршили Англоамериканци путем операција на терену.

Четници Драже Михаиловића преузеће нарочито обавезу да унутар подручја споразума активним војним операцијама сарађују у остурању следећих саобраћајних линија:

а) цеста Рипањ - Топола - Крагујевац - Краљево,

б) железничка пруга Обреновац-Лајковац - Горњи Милановац укључно оградом Лазаревац - Аранђеловац - Младеновац,

в) железничка пруга Београд - Мала Крсна - Велика Плана, са оградом до Пожаревца,

г) железничка пруга Београд - Младеновац - Лапово.

Заустављање и инспекција свих врста возова (од стране четника Драже Михаиловића), чак и кад су на станицама, сматраће се неоправданим ометањем железничког саобраћаја и забрањује се.

12. Склапање овог споразума треба задржати у тајности. Споразум ступа на снагу непосредно по потписивању и вреди до 31. марта 1944. Године.⁶

Овај споразум има неколико изразитих особености које одликавају дубину и ширину четничко-окупаторске колаборације. Пре свега, та колаборација, односно споразум обавезује четнике да се „прикључују“ и борбама које у Србији воде бугарске трупе, као и трупе Недићеве владе, тј. јединице Српске државне страже и Српског добровољачког корпуса. Споразумом се, у име четника, потписник пуковник Симић обавезује да у њиховим јединицама неће бити присутни „припадници оружаних снага земаља које су у рату са Немачком“, тј. не смеју се налазити официри савезничких војних мисија - Совјетског Савеза, Велике Британије и САД. А британске и америчке мисије су се налазиле у већим четничким штабовима. Обе стране су се

дилачке војске Југославије. Немци се обавезују да четницима дају оружје, а по потреби и тешко наоружање, муницију и санитарски материјал као и да лече рањенике у немачким болницама. Напослетку, уведени су немачки „официри за везу“ и у четничким штабовима! А та „установа“ одржава висок степен сарадње, чак и пријатељства. Ти „официри за везу“ су координирали борбу Немаца и четника, давали савете о тактичким проблемима, уређивали канале и транспорт оружја и муниције које су Немци давали четницима. Познато је, на пример, да је немачки официр за везу у штабу мајора Војислава Лукачевића био мајор Хејд. Касније је тај исти мајор био у истој служби код мајора Павла Ђуришића. Још познатији „официр за везу“ је мајор Вајел који је „радио“ у штабу 4. групе јуришних корпуса мајора Драгослава Рачића, а све послове је обављао заједно са капетаном Нешком Недићем, начелником штаба Рачићеве групе корпуса. Он је врло често, у ствари посредно, командовао четничким јединицама. Једно време тај исти Вајел био је при команди за Јужну Србију, како је изјавио потпуковник Драгутин Кесеровић, командант Топличко-јабланичке групе корпуса - на суђењу. Током лета Вајел је као представник команданта Србије генерала Фелбера, координирао акције Рачићевих, Калабићевих и Кесеровићевих јединица са немачким, бугарским и Недићевим јединицама у борбама против Народноослободилачке војске Србије у топличко-јабланичкој операцији и при продору Оперативне групе дивизија Народноослободилачке војске Југославије преко Ибра и Копаоника у рејон Куршумлије, Прокупља, Крушевца и Шумадије.

У Симићевом споразуму Немци су се обавезивали да не ометају Михаиловићеве мобилизације, а четници такође да не праве сметње при „регрутовању војних обвезника“ за Недићеве оружане јединице. Докле је ишла та међусобна сарадња показује и следећи пример: када је Михаиловић у децембру 1943. године вршио једну од својих мобилизација у томе му је обилато помагао чак и СС-овски командант Муслиманске легије у Санџаку Карл фон Кремплер. Тај фон Кремплер је дозволио да се јавно истакну обавештења - огласи да је дозвољено да Лукачевићеве четници могу слободно мобилисати „националне снаге“ међу српским становништвом. Исто тако следећи пример веома сликовито и непобитно сведочи каквог је карактера била немачко-четничка колаборација. Дражин командант Лимско-санџачких четничких одреда мајор Војислав Лукачевић толико се залагао и истицао у борби заједно са Немцима против НОВЈ у јесен 1943. године да га је командант „Ремолдове групе“ (специјална група 5. СС брдског корпуса за борбу против партизана) пуковник Ремолд похвалио специјал-

ном наредбом и дозволио му да за своје јединице задржи део заплењеног оружја!⁷

Сви споразуми су имали и одредницу да ће бити „задржани у строгој тајности“.

Сумње нема, четничко-немачки споразуми су најубедљивији доказ четничког служења окупатору и издаје народа. Ти споразуми и њихова примена сврставају се у најсрамније странице историје Србије.

Напомене

1. 36 XIV, књ. 2, стр. 931-2
2. АВИИ, Ча. 736, рег. бр. 8/1
3. А ВИИ, Ча, к. 156, рег. бр. 51/1
4. Исто, к. 127, рег. бр. 2/5
5. А ВИИ-НА /-Т-77,781-507-508
6. А ВИИ, мф. Т-77, Р. 883,63258-510. Врховии заповедник Југоситока доставио је Главном штабу текст споразума 23. јануара 1944. г. под знаком „Војна тајна“ и „стр. поверљиво“. Види и 36 XIV, књ. 3, стр. 935-6 где је објављен извод из овог споразума. Види и документ бр. 9 у овој књизи (4) стр. 942-946. - текст комплетног уговора.
7. Извештај Абверове јединице 381 од 20. децембра 1943, Т-313, ролна 488, снимак 249. Цитира Јозо Томашевић, н. д. стр. 292

Колаборација 1943-1945. године

Сваки упорни и објективни истраживач је у прилици да се увери колико је била широка и честа четничко-немачка колаборација (и италијанска и бугарска). Сасвим је довољно да проучи само четири тома Зборника докумената и података о народноослободилачком рату народа Југославије у којима су обрађена четничка документа и делимично документа избегличке Владе Краљевине Југославије, као и делом документа Велике Британије, САД и Немачког Рајха. Далеко највише је докумената из четничких извора: наредбе, извештаји, подаци обавештајне природе и сл. У тим документима је сијасет података о четничкој колаборацији са окупаторима.

У депеши Команде лимско-санџачких четничких одреда Врховној команди бр. 195 од 18. октобра 1943. године (из Оровића чесме) вапи се о томе колико су четници немоћни, и поред помоћи коју добијају од Немаца:

„Стање није критично, већ очајно. Наши без икаквог морала. Уопште се више не бију. Бије се још Павићевићев јуришни батаљон и Лалићев нешто. Све друго само бега и бега. Ако пукне пушка он иде и нико га не заустави. Ви познајете то још из Босне...”

Истог дана Врховној команди се шаље још једна депеша која открива сву панику и четничку немоћ у Црној Гори, посебно у Васојевићима. У тој депеши стоји:

„Лашић чини све што може али ни он нема више с кпм. Нешто се муниције добија преко Сава Вуксановића, али скоро није потребно, јер сваки гледа да се отараси пушке. Учините све што можете да спасите овај крај, борце и приврженике који су ваши, али деморалисани. Не примите и ово као обичан извештај.”

Вуксановић: „Захвалност немачком Рајху и његовој јуначкој војсци...”

Поменути Саво Вуксановић је одлуком фелдкоманданта Црне Горе и Котора генерал-мајора Кајпера, а по претходном одобрењу Нојбахера, специјалног опуномоћеника Министарства спољних по-

слова Рајха за Југоисток, званично проглашен за председника „Народне управе Црне Горе“. Приликом проглашења на ту дужност Вуксановић је изразио захвалност „немачком Рајху и његовој јуначкој војсци, као и Фиреру Адолфу Хитлеру“. Поред других видова потпуне колаборације, он је набављао и муницију од Немаца за четнике.

После десетак дана, 31. октобра, Рудолф Перхинек Раде, начелник штаба Команде лимско-четничких одреда, жали се Воју Лукачевићу:

„Повлачење Немаца са ове територије убило је потпуно морал наших. Јташић се повукао ка Подгорици, а ми са 300 сада смо на десној обали уз муслиманску границу одакле вршимо покушај пробијања ка сјеничком срезу. Црвени у ЈТијевој Ријеци, Колашину, Беранама и Андријевици. Јави истог момента твоју ситуацију и када би ми требало да кренемо и да се најбрже пробијемо ка теби. Немци евакуисали Лимску долину потпуно... Јави еитуацију овог часа. Хитно. Раде.“¹

У јесен 1943. године, када су четничке јединице у Васојевићима и у Лимској долини биле готово потпуно разбијене, пошто је Мусолинијева Италија капитулирала - Немци су им постали једина „узданица“. У писму мајору Ђорђију Лашићу, један његов потчињени командант (Марко) готово вапије за помоћ Немаца. Позван је „на разговор“ од немачког команданта у Пећи и проценио да Немци „на том сектору немају велике снаге“, него се уздају у четнике да они „протерају партизане“. Тај Марко моли Лашића да он ангажује Немце за помоћ четницима:

„Уколико ти не мислиш овако - одмах тражи неколико војника немачких који би дошли и повели нас тамо, јер без хране не може се живети овако“, те да су му „Немци из Пећи“ казали да га они не могу снабдевати, јер припадају „цетињској територији“.²

У извештају команданта Златиборског корпуса Душана Радовића Кондора од 18. новембра Дражи Михаиловићу, истиче се да су „комунисти са јачим снајама натли БуТаре и Немце и после осмочасовне борбе потпуно разбили око 1.800 БуТара и 200 Немаца. БуТари се у највећем нeredу повлаче за Ужице...“ И даље, да је бугарска артиљерија, изгледа, пала у руке партизанима. А потом каже да су „БуТари имали 5 Шенкова, од којих су им 3 ошШишили, тако да су она два у исправном стању одвукли у Ужице“. И додаје, да се део Бугара организовано повлачи и води борбу око Биоске, те „да су наши делови (односно његови четници, пр. Ј.Р.) ступили у борбу код Биоске из правца села Кнежевићи.“ Па закључује: „Мишљења сам да ће у току данашњег дана пасти и Биоска и да ће комунисти навалити за Ужице...“

Из књиге депеша Драже Михаиловића које су упућене „Михо-

вилу", односно Љубомиру Љубу Јовановићу Патку, команданту Тимочког корпуса, види се настојање да се осШвари Пуна колаборација са БуТарима. У депеши од 12. децембра 1943. године Михаиловић поручује „Миховилу" (који се претходног дана састао са бугарским пуковником Ивановим, начелником штаба бугарског корпуса у Нишкој Бањи, да са Михаиловим насШоји да ухваШи „иШо чвршићу везу, како бисмо се ми и БуТари иШо чвршиће повезали, а тајно од Немаца. Детаљније инструкције добићете од мене..."

У депеши број 253 „Миховил" јавља Михаиловићу „да цео ток разговора са пуковником Ивановим даје нам основе за успостављањем још чвршиће везе. Зато преко вашег повереника тражите од генерала Николова (команданта корпуса, пр. Ј.Р.) и пуковника Ивановића шта они конкретно предлажу с обзиром на садашњу ситуацију и потребе да Срби и Бугари једном раде заједнички на општем добру."

У следећој депеши, у наставку. Михаиловић поручује „да је изјава Иванова на нас осШавила најбољи утисак. Сада чекамо конкретне предлоге. ПоручиШе пуковнику Иванову да сам ја лично највећи пријашељ нашеТ зближавања са БуТарима и да су они до сада показали доста добре воље само је то остало на платонским изјавама, а сада је час да пређемо на дело".

Дражи, који се стално декларисао „да чува српски народ", није ни мало сметало да се пријатељи са Бугарима - окупаторима док су они харали по Србији у јесен 1943. године и касније. Посебно су познати њихови злочини у то време у селима око Ужица. Ивањице, Пожеге, Ариља, у Драгачеву и у другим крајевима, када су њихови војници хватали сељаке на њивама - радовима, по кућама па их одводили у немачко-квинслишке логоре или убијали.

У четничкој документацији има чак и података о томе да један чеШнички команданШ „приви планове како да анТажује БуТаре. Немце, Српску државну стражу и друге у борби против јединица Народноослободилачке војске у Србији! Тако командант Рудничког корпуса у писму од 3. јуна 1944. године, јавља команданту Качерске бригаде потпоручнику Миловану Недељковићу, да је сазнао да су партизани заузели положај на Букуљу, па му јавља како ће кога од савезника ангажовати да нападну партизане:

- „1. БуТари има да наГидну из Аранђеловца саму Букуљу.
2. Немци има да поседну Гараше према Даросави, до школе.
3. Пољска стража из Белановице да ухвати везу са Немцима из Аранђеловца до Јеловика.
4. Качерска бригада има да ухвати везу са С. Д. С. из Белановице и даље пут ка Јеловику и Вукосавцима..."

Потом каже „да чека одговор“ од капетана Михаиловића, а не зна да ли су Бугари кренули из Аранђеловца. Дакле, све се ради по договору.³

У извештају команданта Ариљске бригаде Михаила Марковића од 7. јула 1944. године упућеног команданту Пожешког корпуса, јавља се о борбама четника и Немаца и Бугара против јединица 37. дивизије НОВЈ код Штиткова и Нове Вароши. Пише Марковић „да Калајит (Вук Калаитовић) ако икакве помоћи из Србије има да би се сада требало помоћи“, затим „да број 11 (Немци, пр. Ј.Р.) слабо учествују у овој акцији - борби“. И на крају:

„ Сам ћу рано поћи у Добране и настојати да по сваку цену иошаљем Бујаре, њих око 300 који се већ од 6. ов. м. налазе на терену у Добрачама, а који су изашли из Ариља...“⁴

У књизи депеше Драже Михаиловића налазимо и једну особену. Милош М. Вигњевић, у депеши потписан као Азед, „покорно јавља“ 4. јануара 1944. године (у време када су јединице 2. пролетерске дивизије продрле у простор око Ивањице);

„Данас сам примио од Дише Јовановића (командант једне јединице у пожешком срезу, пр. Ј.Р.) један списак команданта из Пожеге, који ми је доставио по Вашем наређењу. Одмах сам га доставио на погодан начин коме треба“.

То „коме треба“, сасвим је очигледно Немцима, јер, четници су, према договорима, били обавезни да спискове припадника и симпатизера НОП предају Немцима.

Докле је ишла немачко-четничка колаборација добро се може сагледати из једне депеше од „Доба“ (Живана Лазовића, команданта Смедеревског корпуса) упућене Михаиловићу 4. јануара 1944. године:

„Идући из Ритопека за Заклопац (треба Заклопача, пр. Ј.Р.), а на друму Београд - Смедерево, зауставили смо немачке аутомобиле, прегледали да не шверцују. Оружје им вратили и пустили, оверио објаве за пут са нашим штамбиљом“.⁵

Овај догађај је својеврстан „бисер“ четничко-немачког пријатељства. Четници „својим штембиљом“ оверавају Немцима објаве за пут! Заиста, комично. Не каже тај „Доба“, да ли је савезницима још пожелео срећан пут?

Многе неверне Томе неће поверовати да су одговорне четничке старешине претиле смрћу својим потчињеним командантима ако се усуде да нападају или разоружају Немце. Тако чини инспектор Врховне команде Југословенске војске у отаџбини пуковник Јеврем Симић - Јешо Дршка. Његову депешу „преписује“ командант 4. бригаде Корпуса Горске гарде коњички потпоручник Момчило Б. Обрадовић и

упућује команданту свога 2. батаљона. Ево дела тог наређења - депеше од 16. јануара 1944. године:

„Наређујем:

Да се Немци и припадници немачке оружане силе не смеју нападати, па ни разоружавајући, како по насељеним месцима, Шако на прузи и на друмовима (подвукао Ј.Р.)

Овог мог наређења имају се придржавати све јединице како би несметано од окупатора могли очистити горе од комуниста, партизана и мошинаца.

За свако неизвршење овог мог наређења, учиниоце дела сШавићу под преки суд и кажњаваћу смрћу...”⁶

Ово је врло вредан докуменат. Југословенска војска у отаџбини, дакле, не само да не сме напасти, „па ни разоружавати” Немце - окупаторе, него ко се усуди да тако нешто учини - биће кажњен смрћу! Оправдано се човек пита - па чему и коме та војска служи, због чега и због кога постоји? А то наређење није издао било ко: неки „командант среза”, или бригаде, него чак Инспектор четничке Врховне команде пуковник Симић, Дражин близак сарадник.

У наређењу начелника штаба Дринског корпуса од 23. јануара 1944. године, команданту летеће бригаде „Босна” траже се подаци „где су Немци, где је мајор Ђуришић и шта он намерава, и ако се може докучити шта намеравају Немци.” Затим: „тражите муницију и за нас и Бјелопољски батаљон...” И на крају:

„Бр. 11 (ознака за Немце, пр. Ј.Р.) извесшиши да дочекују са оне сШране (Дрине) и да бомбардују...”⁷

Немци превозе четнике на конгрес у село Ба

Ко све није саређивао са Немцима из редова четника? Омладински - четнички симпатизери из источне и јужне Србије, док су путовали на четнички конгрес у село Ба, једним делом путовања - превозили су се немачким возилима. О томе Врховну четничку команду извештава 10. јануара 1944. године командант Варваринског корпуса мајор Здравко Милошевић (псеудоним „Омега”):

„ Омладинци шШабa 501 и 601 пролазећи каналом среза Шемнићког за ДелиТрадски корпус, хвалили се народу како су их Немци на исШој и суседној ШериШорији све возили својим камиоцима. Оваква весШ у народу оставља рђав утисак. Одмах сам им категорички забранио да ништа пред народом не говоре!...”⁸

Народ је једно, разуме се, а четници друго. Народ не воли, већ мрзи крвне непријатеље и окупаторе Немце. А четници, кад год им се пружи прилика шурују са окупатором.

Начелник штаба Мајевичког корпуса Душан Вујичић - Вук извештава Врховну команду о добијеним оружју од Немаца, све појединачно:

„Добили оружје тајно и то: 30 зорки, 15 митраљеза, 5 тешких и 2 лака бацача. Позвани од немачког ђенерала Фрома и капетана Келера. Келер био југословенски официр, добар друг капетана Дамјановића. Били су представници од Момчиловића и Баћовића. Ви сигурно то знате...”⁹

У следећем телеграму каже да су „озренски четници напали у леђа (партизанске јединице) за време док су опседали Тузлу”.

Немци дају оружје четницима. Четници о томе обавештавају Врховну команду. И команданта Михаиловића, наравно. И хвале се да су тим оружјем јединицама Народноослободилачке војске „ударили у леђа” док су ови нападали Тузлу, у којој су се налазили Немци! Четници су се, дакле, стриктно држали Дражине наредбе, већ поменуле досад:

„Нападајте комунисте и док се боре против окупатора!..”

Ево још једног доказа, и то из четничке архиве, да су поједини команданти питали Дражу да ли смеју да узму оружје које им Немци нуде, а он то одобравао, претећи им да се то не сме сазнати, да буду опрезни.

Милан Стојановић Емил, командант Топличког корпуса, 28. јануара 1944. године извештава Дражу:

„Немачки командант из Прокупља капетан Вајцер моли за састанак са мном. Јавио да хоће да нас помогне са оружјем и муницијом за борбу против комуниста, жели поред тога мени нешто да каже што Жика Поповић узима мене. Жели рећи: Жика Поповић био је њихов тумач за време скупљања реквизиције, немачки капетан, по занимању је музичар, иначе Аустријанац... Молим за ваше наређење. О овоме не зна нико.”¹⁰

Михаиловић је после два дана одговорио на ову депешу „Емилову”. И то у најгорем „стилу”. По оној народној - узми, али „да не види нико”:

„Предузмите потребно да дођете до оружја и муниције. До компромитације ни у ком сличају не сме да дође. Нађите погодно лице, чувајте се и будите опрезни.”¹¹

Све је јасно. Дражу обавештавају, односно питају његови команданти да ли да приме оружје и муницију од окупатора. И он, разуме се, одобрава, али „да нико не зна”! Међутим, све се записује у депе-

ше. И, на крају, све се открије и све сазна. Ни обавештајци, какав је био и Дража, на крају баладе. ништа не могу да затаје.

Мајор Врањешевећ размешта немачке радио-станице

У четничко-немачкој колаборацији има врло разноврсних облика и начина. Све се договара, али и међусобне подвале су честе. Тако Немци шаљу на територије где „владају“ четници своје патроле, извиђаче или шпијуне, преговараче. То је „досадило“ команданту западне Босне мајору Славољубу Врањешевећу, па је 22. фебруара 1944. године и издао наређење свим потчињенима, ни мање ни више, **О РАЗМЕШТАЈУ НЕМАЧКИХ РАДИО-СТАНИЦА И НАЧИНУ ОДРЖАВАЊА ВЕЗЕ СА НЕМЦИМА!** Због посебне специфичности ово тог наређења у целини:

„Наређујем:

- Команданти корпуса одредиће места где ће Немци сместити своје радио-станице. Те станице могу бити смештене једино на улазним местима у сектор једног корпуса, као на пр. Карановац, Слатина, Клашница итд. а никако да се њихове станице смештају по средини сектора.

- Немачки курири који долазе по извештаје за партизане одредити им места, где ће долазити по исте.

- Забранити сваку шетњу Немаца и Хрвата по четничким секторима.

- Ако се деси какав случај шетње Немаца или Хрвата по нашим секторима, а ван одређеног места, поједини ће ми команданти најхитније доставити извештај, као и командантима корпуса.

Команданти корпуса са њиховим помоћницима контролисаће извршење ове наредбе.“¹

Очевидно, све је организовано, покушано да се прикрије, да много од тога народ не види. Али, али све се сазна.

Истог дана (22. фебруара те године) Врањешевећ је издао још једну наредбу, опет, о понашању својих потчињених у контактима и договорима са Немцима. Дојавило му, каже, што су „наши људи лако ми на све што Немци траже и све им кажу“. Затим их упућује на то да за све разговоре или понуде разговора са Немцима, морају пријавити и тражити одобрења и послати извештај о разговорима. И на крају, непослушнима прети смрћу и словом „3“:

„Скрећем пажњу свим командантима одступање од исте сматраћу свакога ко се буде огрешно о истој као издајника краља и отац-

бине и као такво! ставићу га под преки војни суд и под слово „З“."

Извештај команданта Сјеничке бригаде потпоручника Милоша Шекуларца од 6. марта 1944. године, упућен команданту 2. милешевског корпуса Вуку Калаитовићу, открива још један облик четничко-немачке колаборације. Све се измешало, свако свакоме служи, свако свакоме прети, а сви, опет, се сложе кад се треба борити против Народноослободилачке војске. Шекуларца обавештава да је мајор Рудолф Перхинек ухапшен од Немаца. А дотад је са њима еарађивао, али је у једном наређењу назвао Немце и муслиманску милицију непријатељима, па су га Немци ухапсили. Али важније од тога, Шекуларца извештава да је био са пуковником Карл фон Кремплером (немачким командантом за Санџак који је радио на формирању муслиманске легије „фон Кремплер“ у Санџаку), па наводи:

„...Јуче сам био код Клемплера поводом мобилизације у срезу сјеничком. Он ми је прочитао предлог који је учинио армији (Немачка 2. оклопна армија, пр. Ј.Р.) у погледу мобилизације Срба у овом срезу у коме тражи : да се сви Срби, који се не јаве четницима добровољно, мобилишу од стране немачке команде и доделе немачким трупама у правцу Прибоја. Рекао им је, да, када добије одобрење од армије, да ће у року од 24 часа мобилисати све способно од 17 до 40 година у року од 24 часа...“¹³

Потпуковник Захарије Остојић (који је подвалом, као и Дража, одликован од Де Гола „као истакнути борац против окупатора“, фебруара 1943. године у време битке на Неретви кад је он командовао делом четничких јединица које су биле у истом фронту са Италијанима и Немцима против Оперативне групе дивизија НОВЈ), 6. марта 1944. године, у писму команданту Бригаде „Босна“ Петру Јосићу, јавља подробно распоред четничких јединица које се боре против 2. пролетерске бригаде - да форсира Лим да би продрла у Србију. И што је најважније, поред осталог, поручује му:

„... Пре један сат од ватре прекинута је телефонска веза, па јави Саву и осталима да се не узнемиравају.

Пре прекида везе Драшковић (Алекса, пр. Ј.Р.) је јавио да дође она батерија из Пријепоља (немачка, наравно, јер јеуто времеу Пријепољу била стационирана артиљеријска јединица немачкоЈ 3. пука „Бранденбург“, пр. Ј.Р.), те ће отићи још у току ноћи. Јави Саву (Вукадиновићу, делегату четничке Врховне команде за Црну Гору и официром за везу са италијанским трупама), да зна.“¹⁴

Једно писмо Драже Михаиловића од 27. марта 1944. године (у време продора 2. пролетерске дивизије у рејон Голије, касније и Драгачева) које је упутио капетану Милораду Митићу (псеудоним Рати-

ИЦПА рЦзЛЦУИД № 1 ЦПМЛ

бор) много казује све шта је четничко вођство и на које све начине чинило да колаборира акције са Немцима, да од њих „чуна“ муницију и гражи њихову и бугарску сарадњу, али „да се не долази у интимне односе“ са окупатором, односно како каже. „наших снага и оних других“, да се не користе друмови и транспортна средства. Разуме се, то би све народ видео и не би прихватио. А народ је, ипак, све видео и није опраштао. Дража дословно пише Митићу:¹⁵

... „Врло добро је што су прешли у напад СДС. Б. и Н. (Српска црјавна стража, Бугари и Немци, пр. Ј.Р.). Наше јединице стално врше нападе. Ово је згодна прилика да се уништи ова комунистичка *Тру-Ги*, само јединице Н, СДС, Љ, Б (Немци, Српска државна стража. љогићевци и Бугари, прим. Ј.Р.) *Шреба да нападају, а не да се бране...*“ И на крају: „Поздрав 88“ (То је псеудиним за Дражу у то време). Дража, цакле, сугерише своје команданту Митићу - шта треба да раде Немци, Бугари и др.¹⁶

После овог Дражиног документа, лично потписаног, истина шифром „88“, да ли неко иоле објективног расуђивања може да каже да Михаиловић „није сарађивао са Немцима и да није знао да ли су то чинили његови потчињени“? Са том „оценом“ често су манипулисали и неки кругови западних савезника у време када су се Дражине позиције почеле из темеља дрмати, нарочито почетком 1943. године и касније, најјаче у јесен те године. Али, двојбе нема, све су те „оцене“ и „процене“ једноставно пале - у воду.

Већ добро познати сарадник Немаца у западној Србији капетан Предраг Раковић јављао је својој Врховној команди 30. марта 1944. године „да Немци кажу да се на дан 29. ов. м. у 2 часа ујутру појавила велика група комуниста у близини с. Биљановца код ушћа Јошаничке реке у Ибар... Немци су бацили досШа својих снага у Ибарску долину да ачувају пругу. Вапију за нашоом помоћи...“¹⁷

После двадесетак дана кад је Раковић „јавио Краљеву“ (читај Немцима) да је разбијен, „тек онда су се окупатори сетили и полетели према Роћевићима у борбу против партизана...“¹⁸

Ни у овом случају коментар није потребан. Савезници се пријивају!

Генерал Фелбер: „Четници да нападају са линије Повлен - Косјерн...“

Најпотпунија борбена сарадња окупатора Немаца и Бугара, загим љотићеваца и белогардејаца са четницима Драже Михаиловића у

Србији остварена је марта - маја 1944. године у време продора Ударне групе дивизија (2. пролетерска и 5. крајишка) у западну Србију. Крајем априла Војно-управни командант Југоистока генерал Ханс Фелбер командовао је окупаторским и квислиншким јединицама, из свог истуреног командног места из Краљева, па га је сад сместио у Косјерић. Одатле, пошто је издао наређења за напад на Ударну групу свим немачким, бугарским и квислиншким јединицама, Фелбер је издао и директиву четничким јединицама Михаиловића, и то: да нападају са линије Повлен - Косјерић према Варди. Одредио је задатке и свим корпусима: Златиборски - правцем Јелова Гора - Варда, Ваљевски и 1. и 2. равногорски корпус са линије Дреновачки кик - с. Горњи Мрчићи - Ражана нападаће у правцу Варде, Церски корпус са Повлена напада правцем Пашина Раван - Варда, Шумадијска група корпуса да дође у Брајиће, а Пожешки корпус у Рибашевину (као резерва), а две рачанске бригаде да штите леву обалу Дрине и нападају правцем Рогачица - Варда.¹⁹

Дакле, не треба тражити никакав убедљивији доказ: немачки командант Југоистока генерал Фелбер издаје борбене задатке четничким корпусима Драже Михаиловића! Шта је то - него тотална колаборација, пуна борбена сарадња четника и окупатора?! Потпуно четничко борбено потчињавање Немцима у борби против сопственог народа!

Мајор Драгослав Рачић, један од бољих Дражиних команданата је по понашању био донекле посебан. Године 1941. у рејону Шапца и Мачве сарађивао је са НОР (а Дража га је прогласио недисциплинованим и самовољним). У наредним годинама час је био за сарадњу са Немцима, час то порицао, претио потчињеним командантима стрељањем ако се ухвате у колаборацију, а и сам је сарађивао са окупатором. У записнику са састанка мајора Рачића и представника квислинга (СДК и СДС) у манастиру Радовашници (на Церу) 5. 5. 1944. године може се прочитати:

„... Рачић предлаже да се код немачких војних власти издејствује, да се његовим одредима изда око 100 митраљеза и око 1.000 пушка са одговарајућим бројем муниције...”

И даље:

„Ако то добије обезбедиће Дрину (од Ковиљаче до Бачевца) од Шапца до ушћа Дрине у Саву.”

Наређује својим командантима срезова да иду у СДС, граничну стражу, у СДК за оружје. Јер, сазнао је „да ће Немци дати још оружја за СДС, ГС и добровољачке јединице, а имамо сигурних података да ће то оружје бити под нашом командом.”²⁰

У лето 1944. године црногорски четници, нарочито у рејонима Цетиња и Подгорице, били су пред коначном пропашћу. То се добро види из дописа команданта националних трупа Црне Горе, (или, како се потписивао „члан одбора за народну одбрану“ мајор Јово Ђукановић), упућеног Фелдкомандантури у Цетињу о потреби ангажовања јачих снага у борби против Народноослободилачке војске. Овај војни командант наводи како су му на Материзама и Чешљарима „82 човека предала оружје партизанима, без да су и један метак опалили ...“ Он вапије „код г. ђенерала“ Кајнера да Немци изврше „чишћење земље“ на „закључује“:

... „Сами немоћни смо то урадити. потребна нам је помоћ, коју једини можемо добити од војске Великог Немачког Рајха...“²¹

Колаборација са Немцима траје непрекидно. час отворено, час прикривено. Али траје. Командант 2. милешевског корпуса Вук Калаитовић 23. јула 1944. године шаље извештај команданту 2. групе јуришних корпуса о борбама које су четници водили против јединица 37. дивизије Народноослободилачке војске. Наводи да је „у Пријепољу стрељано 13 комунистичких симпатизера“ без података - због које кривице. Највероватније, само зато што су симпатизери ослободилачке борбе. И даље, што је посебно важно:

... „На простору с. Челице - с. Бистрица налазе се Нововарошка и Сјеничка бригада. Поручник Шекуларац (Милош, командант Сјеничке бригаде, пр. Ј.Р.) отишао негде у *Аљиновиће на сасШанак са Немцима*, или са онима из Пријепоља, не знам ради чега.“

Вероватно не зна конкретно ради чега, али ради сарадње или ради тражења муниције и оружја од окупатора у то нема сумње. И даље, јавља Калаитовић:

... „Бр. 11 (ознака за Немце, пр. Ј.Р.) требало је да предузме неку локалну акцију против 37. ком. дивизије, па да ли је предузео или није, немам података...“—

Овог пута за бр. 11, за савезнике зна да треба „да предузме неку акцију против 37. дивизије“. А и како не би кад све раде као савезници, истинна нико ником до краја не верује. Али, ипак, раде заједно, у дослуку најмање.

Командант 502. корпуса мајор Живадин Младеновић, у изјави од 28. јула 1944. године команданту динарске четничке дивизије у коме пише о борбама против НОВЈ у сарадњи са Немцима код Книна, у рејону Стрмице, поред осталог јавља:

Непријатељ је ноћас нападао на Стрмицу и Стожишта, код Боланце је непријатељ одсекао Стрмицу. Синоћ, 27. ов. м. Немци су са два оклопна аутомобила успели да уђу у Стрмицу (опет Немци и само

Немци, пр. Ј.Р.), после јаке борбе где су у борби изгубили 6 војника и повукли се назад у Книн. По њиховом одласку партизани су се опет вратили на Биланцу. Јутрос, 28. ов, м. Н(емци) су опет отишли за Стрмицу са 6 тенкова и још увек воде борбе ..."²³

Како и колико сарађују четници, односно Михаиловић са квислинзима и окупаторима (Немцима и Бугарима) добро се уочава из наређења команданта 5. јуришног корпуса Милоша Марковића од 30. јуна 1944. године пред напад јединица 4. групе јуришних корпуса на јединице НОВ Србије у рејону Копаоника, Жупе и Топлице. У процени војне ситуације, тај „јуришник“ овако процењује „наше снаге“ (тј. четничке и савезничке, пр. Ј.Р.):

Под тачком 1. изређао је четничке јединице и њихов распоред, а под тачком 2. известио је: како су и на којим положајима четнички савезници, Немци, Бугари, Љотићеви добровољци:

... „2. Бугари: у јачини од 10 батаљона посели су друм Ниш - Прокупље - Куршумлија са задатком да спрече повлачење партизана на југ.

3. Добровољци: у јачини од 5 батаљона распоређени су на линији: Сталаћ - Алексинац са намером да са тог положаја крену у напад у правцу југозапада тј. према Јастрепцу.

4. Немци: бране Крушевац (то су делови 5. СС моторизованог пука, пр. Ј.Р.). Један део Немаца налази се у Врњачкој Бањи, где им је штаб оклопне армије. Један до два батаљона Немаца распоређени су у долини Ибра на линији Рашка - Ушће..."

Командант, на крају, наређује где која јединица треба да стигне, а под тачком 3. „санитетска служба“, каже:

... „Оболеле војнике и неспособне за марш транспортовати на најпогоднији начин до избијања на реку Ибар где ће се неспособни за покрет и болесни упућивати са објавама у варошицу Ушће, где је образована амбуланта, односно где има железничка станица за транспортовање у унутрашњост."²⁴

Дакле, све као на длану, нема шта. Све се зна где се ко налази и какве задатке има. И болесници да се пругом шаљу - у унутрашњост. А пруге држе - Немци! Све договорено као код правих савезника! Па сад, ко одиста објективан, ко се држи неумољивих докумената који сами говоре, ко може да каже да Михаиловић и његова јадна војска (све неке „јуришлије“) нису сарађивали са окупаторима? Квислинзи, четничка „браћа по оружју“ (СДК и други и нису толико битни)? Немци су четнички савезници!

**„Доктор“ моли немачког официра
за везу мајора Вајела - за муницију**

Још један четнички докуменат датиран такође 30. јуна 1944. године на врло убедљив начин допуњава све оно што је садржано у наређењу „јуришлије“ капетана Милоша Марковића и односима четници - окупатори и квислинзи. У овом случају посебно врло близак, прави савезнички однос четници - Немци у ширем рејону Краљева и Копаоника.

Овај докуменат потиче од извесног „Доктора“ (то је свакако псеудоним неког добро верзираног обавештајца чији индентитет није откривен) који потанко пише шта све раде и други на том послу - да се четници снабдевају муницијом од Немаца, а посебно је важно његово писање, врло повољно и похвално о генералштабном мајору Вајелу, немачком „официру за везу“, баш правом официру за везу и то у штабу 4. групе јуришних корпуса мајора Рачића! Пише „Доктор“ како Драгутин Кесеровић и Жика Марковић имају тешкоћа да добију муницију - од савезника Немаца, па каже:

„ ... Официр за везу из корпуса Жике Марковћа, који се налази у Рашкој, жалио ми се данас да његов корпус још није добио обећану муницију па сам опет интервенисао у Београду („Доктор“ је, очигледно, обавештајцац и сарадник окупатора вишег калибра, пр. Ј.Р.) и овде код генералштабног мајора Вајела, који се од јуче са капетаном Митићем (Милорадом) из Рачићевог корпуса налази овде где је сместио свој оперативни штаб. С њим сам седео ноћас до 24 часа и много смо говорили о Вама и уопште о садашњој ситуацији и нашој предстојећој акцији против црвених. Разне моје примедбе и сугестије прихватио је и обећао да ће све учинити што треба па да стога ниш га не бринемо и будемо мирни. Ви Та већ си Турно ПознајеШе из Ужица односно из недавних борби код КосјериНа, Варде и друГих месШа где је он Шакоће био исф ОПераШивноТ иШаба. Он је врло симпатичан човек с којим се да разговарати и лако споразумети. Реалан је. према томе тако се и управл,ајте према њему. Уосталом колико сам могао да закључим он је у врло добрим односима са мајором Рачићем.”

Пише „доктор“ опширно, па наставља опет о муницији од Немаца - за четнике:

Жика води борбу али се полако повлачи./ф још увек ниједобило муницију иако је имао налоГ да исШу Прими у Косовској МиШровици. Тамо његовим људима немачки командант није хгео да изда. јер вели да од својих претпостављених није добио потребна наређења... Чим завршим ове редове ићи ћу да нађем мајора Вајела да му саоп-

иШим и да Та поново молам за најхитнију иншервенцију да се Жики Марковићу још ноћас доШури потребна муниција коју је Шражио..."

И овим документом четници (преко „Доктора“) довољно сведоче ко су били и шта су радили.

Историчар др Петрановић о колаборацији четника са окупаторима

Када је генерално реч о колаборацији, треба рећи да још увек има понеки историчар, сем неких политичара монархистичко-четничке оријентације, који негирају сарадњу окупатора и четника, односно њиховог команданта Михаиловића. Понеки се, опет, још увек „ваде“ на тврдњу - да су колаборирали само неки „нижи команданти“, а да је Михаиловић „чист“! У томе је најдаље отишао др Веселин Ђуретић. Документа кажу друкчије. И то бројна. И окупаторска, и савезничка, а посебно четнички извори. Колаборацију могу негирати или фалсификатори или незналице. Професор др Бранко Петрановић, на пример, овако оцењује, окупаторско-четничку колаборацију:

„ ... Као врховни команданШ ЈуЈословенске војске у оШаџбини, Михаиловић је дозвољавао сарадњу својих јединица са силама осовине и квислинзима, посебно (леТализација) или дирекШно. Сарадња се осШваривала лечењем чешника у италијанским, немачким и квислиншким болницама, добијањем наоружања и муниције, хране, заједничким дејсШвима на секшорима фронтна уЈроженим од паршизана. Сарадња је произилазила из чињенице да је четничка сШратеТија полазила од уништења комуни-сШа посредшвом окупаШора у оквиру ДруЈоТ свеШскоТ раШа. Колаборација је у Црној Гори, Санџаку, Далмацији била очигледна, непосредна, докуменШарно пошврђена. ЧеШничке јединице су одступиле 1944-1945. са Немцима

Овде би се морала дати и аргументована тврдња - да је колаборација четника и окупатора, посебно Немаца, са Михаиловићевим снагама у Србији достигла веома широке размере склапањем толиког броја споразума и њиховим спровођењем о заједничким борбама против НОВЈ, посебно у јесен, зиму и пролеће 1943-1944. године, и даље, до коначне четничке пропасти. Ваља дописати и још један Петрановићев закључак:

„ Чињенички Гледано, немоТуће је прећи преко ШоТа, да су ИШа-лијани наоружавали четнике, а чеШници предавали заробљене

ГирШизане окупиШору ши чм самн судили, крвнички се обрачунавали са присШалицама народноослободилачкоГ покреШа, кажњавали офицере који су сарађивали са НОВЈ, учесШвовали су у борбеши акцијама против ГирШизанских снаТа у разним офанзивама и казним експедицијама које су орТанизовали окупиШори. ¹²⁶

Све ово се може рећи и за колаборацију четника са Немцима, посебно у Србији. На пример, предаја (односно продаја за оружје) 361 (аробљеног партизана Немцима у Ваљеву, одвођење заробљеника у Јашистичке логоре и сл.

Четници који су улазили у најотворенију колаборацију, сматрали су себе и даље снагама које су на страни савезника, иако су у то време сарађивали са њиховим противницима из редова Италијана и Немаца, изузимајући Михаиловићеве илегалне одреде снага које су биле фогањене а њихови јатаци и симпатизери постали жртве окупаторских репресалија. Те су снаге, међутим, биле малобројне у поређењу са снагама колаборације... Петрановић даље оцењује:

„... Чак и Гисци у иносШрансШву не могу да заобиђу ове акШе колаборације, Товорећи о 'макијавелисШичким наТодбама са ИШалијанима, и доције са Немцима'. Има историчара који пледирају за функционализацијом' Ше сарадње, објашњавањем да је чеШницима Шребало оружје, муниција, саниШеШски маШеријал, јер су их БриШанци сасвим заборавили. УзТред, није зТореТ навесШи да су се снаТе НОВЈ бориле у пуној сШраШешкој блокади до сепШембра 1943. Године. а од Шада до сусреШа са Шрупама Црвене армије, сепШембра 1944. у делимичној...” ¹²⁷

Ова закључна разматрања др Петрановића сасвим су тачна. \пн. свакако још треба додати да су четници добијали помоћ (пре свега оружје и муницију) и од Британаца и од окупатора - 1942-194.-. а све „трошили“ искључиво у борби против НОВЈ. Те чињенице представљају својеврсни феномен.

За закључивање Петрановићево о четничко-окупаторској колаборацији посебно је важна оцена о томе шта је Михаиловић знао, а шта „није знао“. Сумње нема, све је припремао и о свему, како је лично изјављивао. „обавештаван до ситница“.

„ ЧеШнички команданти обавештавали су своТ команданта о преТоворима са Италијанима, али он против ШоТа није устајао. Уосталом, сама акција леТализације четника у Србији ради 'приземљења' и одржавања у току зиме 1941-1942. потекла је оо Михаиловића, пре хчиштења њеТовој штаба децембра 1941.

*Чешнички преТовори извирали су из његове сирашешје ишчекивања..."*²⁸

Тако наводи и процењује др Петрановић.

Међутим, нису четнички команданти обавештавали Михаиловића само о преговорима са окупаторима, него су и споразуме са њима правили, а Дража их одобравао. Чак им је он, лично Дража, наређивао да траже оружја, муницију, храну. Све је знао, усмеравао, одобравао, „мајстор обмана“, а очекивао да ће остати „чист“! А „чист“ нити је био нити је могао бити кад је радио како је радио. Процене су му биле веома лоше. Све сами промашаји. Међу њима и „процене“ о колаборацији са окупатором, које су га однеле у понор.

Командант 3. јуришног корпуса (капетан Војислав Туфегџић) из 4. групе Рачићевих јуришних корпуса 9. јула 1944. године наређује свим својим бригадама да нападну 25. српску дивизију на Јастрепцу и обавештава их које положаје заузимају њихови савезници:

*„Према овој комунистичкој дивизији анТажовано је више баШаљона Немаца и пеШ баШаљона љошићеваца. Немци и љоШићевци 11. ов. м. предузеће напад на ЈасШребац целом дужином правац север - јуТ. БуТарске јединице заШвориће правац Прокупље - Блаце.“*²⁹

Опет су сви заједно. И окупатори о квислинзи и колаборанти. Међу њима и четници.

У директиви команданта 4. групе јуришних корпуса мајора Предрага Рачића од 19. јула 1944. године дају се упутства јединицама за предстојећу борбу против 21. српске дивизије НОВ у области Јабланице. О распореду за предстојећа дејства Рачић пише:

„Према комунистичким снаТама у обласШи Јабланице почиње напад 20. јула са јачим снаТама:

21. буТарска дивизија са ШежишШем на свом десном крилу напада право на јуТ са одсеком Куршумлија - Прокупље коју линију су БуТари као полазни положај заузели у Шоку 19. јула.

ПеШ добровољачких баШаљона кренуло је у Шоку 19. јула од Јесковца према Лебану са задаШком да са ИсШока нападну комунистичке снаТе у Јабланици.

На планини Кукавици и дуж нове српско-буТарске Транице налази се пеШ буТарских дивизија са задаШком да спрече извлачење парШизана у Шом правцу...”

Савезници, како се види, све знају где је ко и куда напада:

Даље, Рачић одређује задатке својим „јуришним“ бригадама и

корпусима у склопу познате Топличко-јабланичке операције у лето 1944. године против снага НОВ на југу Србије.³⁰

Како је познато, та здружена операција четника, Немаца, Бугара и квислинга била је веома добро организована, али је, и поред почетних успеха, пропала. Почетком августа на Копаонику (из северне Црне Горе) пробила се Оперативна група дивизија НОВЈ (2. пролетерска, 5. крајишка и 17. источnobосанска), чиме је нагло ослабљен притисак на српске јединице, па су и Немци и Бугари и Рачићеви јуришни корпуси до ногу потучени на Ибру, потом нарочито на Копаонику и даље у Жупи, Топлици и Јабланици. Четници су се повукли поред Крушевца, на леву обалу Западне Мораве (у рејону Трстеника и Краљева), а Оперативна група дивизија пробила се у Шумадију (преко Ибра и Западне Мораве код Пожеге и Овчарско-кабларске клисуре) и даље према Београду. Четницима, ни у овој операцији, нису помогли ни тако „јаки савезници“ - Бугари и Немци.

Колаборација са Немцима се наставља и у Србији и изван Србије до краја рата. Штаб Романијског корпуса 2. августа 1944. у циљу савјештава са немачким трупама у борби против јединица Народноослободилачке војске Југославије на подручју Романије, обавештава команданта 1. сарајевске бригаде „да су јаке немачке снаге отишле преко Романије“ (7. СС дивизија „Принц Еуген, против 3. и 12. корпуса пр. Ј.Р.) и одређује да о томе обавести Кладањску и Власеничку бригаду, па наређује:

... „Хватајте веле са бр. 11 (Немци, пр. Ј.Р.) ради хране и муниције...“³¹

Само који дан раније, 18. јула, Романијски корпус је наредио Сарајевској бригади да сутрадан, у Иванчићима, сачека немачку јединицу коју води капетан Вебер и од ње „прими храну за 300 бораца - за 5 дана“, а да „тежина хране износи око 1.000 килограма“. Успут, командант корпуса „обавештава“ да је капетан Вебер „замолио да му се ставе на располагање 10 товарних грла која ће по свршеном послу бити враћена“ и закључује: „У том погледу изиђите у сусрет, како би се створили што бољи односи од чега ћете свакако имати користи“.

Дражин делеЈаш за Војводину пуковник ДраТомир Радовановић 22. августШав обавешШава „драТоЈ Чичу“ -да му поШчињени шурују са Немцима, да је капешан Лапчевић „за последњих месеца дана сШално радио са немачким команданШом из Шапца... изводио акције у Кушинском кућу по заповесШи немачкоТ команданШа из Шапца. Јавно са њим седео, обилазио Кушински

куШ, а у овом су суделовали ђенерал Ђукић (Светислав прим. Ј.Р.) и мајор Орељ..." А ПоШом - да се и ЛаПчевић, Ђукић и Орељ сШално срећу са Немцима јавно, седе у кафанама с њима, „ а наши млади људи не моју да дозволе да им неко Пребаџи да су сарадници Немаца..." И „закључује" делеТаШ у Дразном сШилу да су набројани официри Шо „мојли и Шребали да раде, али само Шајно, а никако јавно свакоГ дана у кафани у с. Уиће Поред ПуШа Обреновац - Шабац, још ђенерал Ђукић са ђенералском каПом..."³²

Командант 4. групе јуришних корпуса (почетком септембра 1944) пошто је издао заповест својим јединицама да нападну Пожегу (у коју су биле ушле јединице 6. личке дивизије) и Ужице, јавља им и главне елементе о „савезницима" - Немцима и Љотићевцима:

„ Из Чачка данасу кренули два батаљона Немаца. У Чачку као резерва остају два батаљона добровољаца..."³³

Врањешевих: „Идите до Немаца ради муниције..."

Сличне „операције" изводи, са окупатором наравно, и командант западне Босне потпуковник Славољуб Врањешевих када 10. септембра 1944. године наређује команданту средњобосанског корпуса - да се „повеже" са командантом немачке јединице у Бања Луци и да „у највећој тајности" се снабде муницијом, да би изричито наредио:

Дакле, идите ради муниције до Немаца, а са Хрватима и даље одржавајте добру везу..."³⁴

О Павлу Ђуришићу - да се и не говори. Он је већ носилац Хитлеровог „Гвозденог крста", а истовремено и Дразин командант! Сваког дана је био са Италијанима, па када су они капитулирали, отад је са Немцима (иако су га 1943. киднаповали, одвели у „логор", па ослободили). Они га час хапсе, час пуштају. Ипак, остају пријатељи. Седамнаестог августа Ђуришић (под његовим псеудонимом „Берта") је јављао:

„ Са свим командантима фашистичких батаљона (италијански фашистички батаљони који су се ставили под немачку команду прим. Ј.Р.) којих има око 3.400 војника и око 640 разног аутоматског оружја и велику количину муниције чврсто сам се повезао и на случај какве промене стања они прилазе нама..."³⁵

Група Дразиних јуришних корпуса (чпју су главнину чинили Раћићевих „јуришници"), тек што су до ногу потучене на Јеловој гори, и поред пуне помоћи Љотићевих добровољаца, одступајући у неред,

нашле су се у околини Ваљева. Начелник штаба 4. групе јуришних корпуса капетан Нешко Недић, 13. септембра, наређује команданту 7. јуришног корпуса да, уз садејство Немаца, „гони и хвата комунисте које су они разбили“ и да од њих тражи муницију:

„Стуићеш у додир са немачким командантом у Ваљеву, коме ћеш дати писмено наређење Штаба 4. групе корпуса за непосредно снабдевање муницијом и за сарадњу са њим...“³⁶

У време повлачења из Србије, део четничких групација, представљао је заштитнице или побочнице немачким јединицама које су се извлачиле из Грчке и Македоније. Као и друге четничке јединице, и оне су највећим делом, посебно кад је реч о наоружању и муницији, биле на „следовању“ код Немаца. Командант 2. јуришног корпуса, у свом операцијском дневнику, 5. новембра 1944. године забележио је, поред осталог:

„ ... Цео дан командант је остао у Новом Пазару, свршавајући службене послове са пуковником г. Погачником (треба Људевит Погачар, командант СУК - Српског ударног корпуса еастављеног од Српске државне страже, прим. Ј.Р.). Набављено од Немаца 60.000 муниције и 600 граната за лаки италијански бацач...“³⁷

Гојко Борота (често под шифром „Монблан“, прим. Ј.Р.) дуго времена био је једна од главних Дражиних веза у Сарајеву за контакте са Немцима. Преко њега је ишло уговарање око снабдевања муницијом и другим потребама, као што су вођени и други политички разговори.

У депеши од 18. децембра Михаиловић поручује „Монблану“ да му је хитно потребна муниција и одређује потанко коме је све треба доставити:

„Врло ми је важно да што пре добијемо муницију и то нам је потребно да се пошаље Калабићу на путу Соколац, до близу Хак Пијеска и да он дели за целу групу. Даље ми је врло важно да се добије муниција у Горажду Рачићу и Комарчевићу за целу групу заједно. Потребно је и Смиљанићу да се даде у Фочи. Треба да је буде у што већем броју како за пушке тако и за бацаче. Тражите ово енергично, јер Марга извештава да је све свршио само ви треба да ово остварите.“³⁸

А већ ускоро, „бр. 11“ (Немци, пр. Ј.Р.) јавља „да су све жеље испуњене“.

У депеши упућеној Штабу Михаиловића 7. јануара 1945. године Борота је јављао:

„ ...Број 11 је поручио хитно следеће: све жеље у погледу муниције испуњене и биће отпослате куда треба... Предлажу да баце своје

групе по теренима, а у позадини да уништавамо оно што они покре-
ну..."³⁹

И неизбежни Рачић (под шифром „Мики“, пр. Ј.Р.) често се обраћа Михаиловићу - тражи, предлаже, понекад се двоуми шта да уради. Сад је и он већ сасвим у Дражином „каналу“ све уз Немце и поред њих, шта треба тражити од њих, а као „прави се“ да је везан за западне савезнике. Рачић 12. јануара извештава Михаиловића:

„Број 11 жели што јачу везу са нама. Тражи официра за везу из Вашег штаба и радиотелеграфску везу. У том случају обећавају муницију, одело, храну, лекове и све друге потребе. Према нама и нашим људима су веома расположени и предусретљиви..."

У време Дражиног „боравка“ у Источној Босни, тј. у време немачког одступања крајем 1944. и почетком 1945. године, четници су готово редовно били код Немаца - са требовањима за муницију и друге потребе. Мноштво докумената то потврђује. Дивизијски генерал Живорад Божић, командант позадине четничке Врховне команде, јављао је Дражи, телеграмом од 25. децембра 1944:

„Наш један вешт човек успео је да омогући муницију за србијанске снаге под ђенералом Трифуновићем..."⁴⁰

И даље, да треба послати опет „вештог човека“ у Добој да прихвати муницију „за нашу пушку и за тешки бацач“, па одређује како све то распоредити. Све те послове обављао је, по Михаиловићевом одобрењу, „вешт човек“ - Рајко Павловић, преко пуковника Стевана Бороте. А у депеши од 27. децембра Михаиловић наређује пуковнику Остојићу, сасвим кратко и одређено:

„За муницију *обрати*Ше се најближим који пролазе поред вас..."⁴¹

Јасно је да су .. најближим који пролазе поред вас" нико други него Немци.

У депеши Бороти (сада шифра „Маус“) од 17. јануара 1945. Михаиловић поручује:

„15. јануара требала нам је да се испоручи муниција у Руданки, код Добоја. До данас то није учињено. Ургирајте најхитније, јер нам је муниција неопходна како пушчана тако и за минобацаче..." Затим, пита за лекове, вакцине, за обућу. И све је „најхитније“. а он . Михаиловић, „чека најхитније обавештење о свему“ да би 6. фебруара, опет „Маусу“. јављао да одуговлачење броја 11 (тј. Немаца) са испорукама муниције „иде на руку комунистима."⁴²

Да би слика о четничко-окупаторској колаборацији била комплетна потребно је навести и неколико докумената британског, америчког и немачког порекла.

У британским документима, па и код највиших државника укључујући и Черчила, често се званично говорило - током 1942,1943, па и касније - *да нема Поузданих Података да је Дража сарађивао са окупатором*, али се допушта да су то чинили неки локални команданти без Михаиловићевог одобрења. Те и такве податке давали су им бројни британски, касније и амерички представници из војних мисија код Врховне команде (посебно Хадсон, Бејли, Мак Дауел). Међутим, британска влада, па и влада САД, поуздано су знале за колаборацију у којој је умешан и Михаиловић лично и да се све „вртело око њега“.

Амбасадор Стивенсон: „Докази о Михаиловићевој сарадњи са непријатељем не могу се објавити...”

Ево једног од доказа.

Амбасадор Велике Британије при југословенској избегличкој Влади Стивенсон у извештају својој Влади од 3. децембра 1943. године јавља да је Комитет за специјалне операције разматрао питање даље политике према Михаиловићу и да је одлучио да се на томе даље ради пре него што се пуковник Бејли врати из Михаиловићеве Врховне команде. И потом наводи важну чињеницу *„да се докази о Михаиловићевој сарадњи са непријатељем не могу објавити“*? Хоће рећи - не смеју. Шта то практично значи? Значи, Британци поуздано знају за колаборацију, али *„није моменат“* да се то обелодани! Јер, он је њихов штићеник - још увек. У дипломатији се тако поступа, кад хоће да се добије у времену или кад једна страна (у овом случају Михаиловић) жели да се сачува од понора. Стивенсон је јављао да је Комитет за специјалне операције донео закључак:

„ (а) Да ће Бејлијев долазак изискивати доста времена; чак и ако буде све како треба.

(б) Да је мало вероватно да ће он додати нешто значајно што ми не знамо о ситуацији у Србији, о чему смо ми у последње време добијали толико много телеграмских извештаја.

3. Пошто многи докази о сарадњи Михаиловића са непријатељем не могу да се објаве, Комитет се сложио са стратегијом да би се односи са Михаиловићем могли заштитити тако да би се од њега тражило да до одређеног датума изведе специфичну операцију која је у домену његових снага...“⁴³

После неколико дана, 7. децембра Министарство спољних послова Велике Британије упућује обавештење Стивенсону у коме потврђује да не треба чекати Бејлијев долазак за одлуку о „судбини“ Михаиловића. И даље наводи:

„У последње време Михаиловићу је пружена шанса за шансом да покаже своју добру вољу и да одговори на наше захтеве да изведу акције...”

Министарство закључује да ако Стивенсон жели да краљу Петру II директно каже да Михаиловића треба уклонити „ми немамо ништа против да тако урадите...”⁴⁴

Тог истог дана Министарство иностраних послова В. Британије упућује обавештење свом амбасадору у Вашингтону о сарадњи четника са окупатором и разлозима за прекид односа са Михаиловићем. Поред осталог, у том извештају се каже „да Михаиловић не само да није ни од какве војне помоћи за савезнике, већ да је посШао изражена препрека било каквом облику јуТословенскоТ јединсШа”. ЗаШим, „да је Шолико опседнуШ опасношћу од комунизма да је оШворено признао да више воли да брани Недића и Немце неТо да се поШчини парШизанима.”

У директном признању да Михаиловић колаборира са окупаторима Британци се уздржавају да то отворено кажу (јер ти докази „немогу да се објаве”, подвукао Ј.Р.), па у овом обавештењу свом амбасадору у Вашингтону наводе и ово:

„Мада још увек нема доказа да Михаиловић лично сарађује са Немцима, велика је вероватноћа да сарађује са Недићем и да су неки његови команданти већ потписали споразуме са Немцима”.

У даљем тексту обавештења Министарство истиче да постоји могућност да се даје помоћ и Титу и Михаиловићу, што би им „дало могућност да натерају Михаиловића да се у рату бори против Немаца.”⁴⁵

Да ли су то биле само илузије или некаква процена заснована на сигурним темељима, није јасно. Ипак, ускоро ће се показати да Михаиловић неће да изврши ни акцију коју му лично нареди генерал Вилсон, командант савезничких снага на Средоземљу.

У извештају британског официра (капетан Вајд) при четничким штабовима, од 15. новембра 1943. године, наводи се да је мајор Цветић, командант Јаворског корпуса, попалио домове четника који су пребегли партизанима. И даље да је „ЦвеШић, преко Недићевих жандарма, Шражио од Немаца да наоружају по 30 цивила у сваком селу за борбу проШив парШизана.”⁴⁶

Капетан Вејд је изнео и више примера да четници обилато сарађују са Недићевим јединицама, посебно са официрима. Често су заједно готово свакодневно, што и није нешто посебно ново.

Постоји велики број докумената, а готово на претек, да су Британци „хватали” Михаиловића и његове команданте да сарађују са

окупатором. Али, нису хтели да их објављују из различитих разлога. Један од таквих докумената односи се на писмо генерала Пецета, врховног команданта Средњег истока, упућено 8. априла 1944. године „за генерала Михаиловића“, у коме га опомиње да ће бити „лично одговоран“ за сигурност британске мисије:

„Био сам извештен да моја мисија АНЂЕЈИКА (шифра за британску војну мисију у рејонима Голија и Јавор, пр. Ј.Р.) у рејону команданта Цветића је била нађена од стране једне немачке патроле и постоји велика опасност да буде заробљена. Такође, знам да Цветић сада отворено ради заједно са НЕМЦИМА. Пошто разумем да је Цветић још под Вашом командом, поново опомињем да ћете Ви лично одговорати за сигурност ове мисије и свеј другој савезничкој људства код Вас и Ваших потчињених.“⁴⁷

Михаиливић је на полеђини документа написао оловком: „Одговорити и наредити потребно. Потом вратити у архиву“. Изостала је његова изричита наредба да савезнике треба по сваку цену чувати и Цветића позвати на одговорност. Очигледно, да и овај документ потврђује да се Михаиловић односио према савезничким официрима као према „дрипцима“, како је више пута говорио.

Посебно је занимљиво да је тог истог дана кад је Дража добио упозоравајућу и оштру поруку од генерала Пацета добио и извештај од команданта 2. косовског корпуса о стању четничких јединица на Косову, у коме је и ово записано:

„Поједини корпуси учествују са окупатором и са балистима у борби против партизана. По ономе где је претежнија опасност као што је био случај на Ибру, где су се нашли у једној линији једновремено Љотићевци, Недићевци, Арнаутска Шуц полиција (албанска полиција), Бугари, Немци и Јаворски корпус (мајор Цветић). То има психолошких реперкусија на народ. Треба, по мом мишљењу, радити да се Немци, Љотићевци, Арнаути и други нађу у првим линијама, а не наши редови... Цветићевци војници слободно се шетају по Рашкој и Ибарском долином, а окупатор то гледа.“⁴⁸

Дакле, два извора, истоветна готово у свему, а са две стране веома удаљене: један чак са Блиског Истока (од Британске високе команде), а други „од куће“, са Космета, односно из Цветићеве непосредне близине.

Бригадир Армстронг: „Кесеровић ради заједно са Немцима на Ибру...”

И још један документ (потиче од бригадира Армстронга, шефа британске војне мисије код четничке Врховне команде, после Бејлија) доказује да је Кесеровић непосредно сарађивао са Немцима. Армстронг је 5. маја 1944. писао Михаиловићу:

*„Господине министре, добио сам извештај да потпуковник Кесеровић ради се отприлике 2.000 војника, заједно са Немцима, имајући за циљ напад на партизана код Ибра...”*⁴⁹

Један од ретких докумената који потичу од орјана САД, а опомињу Михаиловића на акције против окупатора датиран је 25. децембра 1943. године, а писао га је капетан морнаричке пешадије САД Валтер Менсфилд. Он обавештава Михаиловића да је тадашњи министар спољних послова САД Кордел Хал изјавио да се „*влада сложила са деловањем (треба „давањем”, пр. Ј.Р.) веће помоћи патрицима, јер се они сада више боре против Немаца неЈо Ви...*”⁵⁰ (Уствари, Хал је изјавио да ће САД помагати и четнике и партизана, пр. Ј.Р.).

Менсфилд је, по налогу бившег шефа мисије Сајца који је кренуо у САД, поручивао Михаиловићу:

„Пуковник Сајц је тражио од мене да Ви Јарантујете да ће се сва америчка помоћ одмах употребити за борбу против Немаца.”

Он такође сматра да би његова мисија била доста ојачана уколико бисте, док буде давао та обавештења своме шефу, *ви мојли оформити један покретни борбени батаљон који би започео акције против Немаца одмах, у различитим деловима Србије и отпочео са уништавањем важних циљева...*⁵¹

Ове захтеве, чак и кад је долазио од војне мисије САД, Михаиловић није узимао у обзир, мада је америчке официре више ценио од британских. Михаиловић се понашао као заклето поборник стратегије атантизма: чекај да други ратују, а ти да зграбиш власт кад Немци буду одступали из Југославије?! Илузије, пре него лукавство!

Ваља, напоследку, макар споменути и још два документа америчког порекла, о четничко-италијанској колаборацији. То су извештаји Уреда за стратегијске службе од 5. маја и 25. јула 1943. године. У првом извештају се наводи да је „неколико српских издајника почело организовати четничке јединице које су биле придодате Италијанима као помоћни одреди”, а да је „главни организатор ових четника био Илија Трифуновић пријатељ Драже Михаиловића.” У том извештају се наводе подаци из италијанских службених извора о борбама и губи-

цима против јединица Народноослободилачке војске Југославије:

„Према службеном италијанском признању, њихови губици у Југославији, од јануара 1942. до марта 1943. били су 5.913 мртвих и 7.157 рањених. Други, још непотврђени извештај показује да су у марту италијански губици у Југославији износили 1.600 мртвих и рањених и 1.862 заробљених“.⁵²

У следећем извештају, најпре се наводе подаци о немачко-италијанско-четничко-усташкој офанзиви против јединица Народноослободилачке војске Југославије (у бици на Неретви), па се закључује о четничкој колаборацији са окупаторима:

„Извор је имао прилике да се увери у ово и да разговара са четничким заробљеницима и такође да чита рутинска и дневна наређења. Он је видео фотографије на којима су измешане групе усташких, четничких, италијанских, немачких вођа. У италијанским лецима бацањем изнад Хрватске, каже се да ће четници ускоро тамо бити основани од стране Италијана...“⁵³

Влада Велике Британије, као и Краљевска влада у емиграцији добијале су бројне информације, разним каналима, преко савезничких официра у четничкој Врховној команди, путем извештавања официра СОЕ, путем савезничке напредне штампе, проласцима разних избеглица (из Далмације преко Италије и Португалије), службених лица као и „путника“ разних врста - о колаборацији четника, посебно у Црној Гори, Далмацији и Лици, са италијанским окупатором. Исто тако пристизале су и информације да се четници наоружавају, делом од западних савезника, а нарочито од италијанског окупатора, каткад и од Немаца, а да се једино боре против Народноослободилачке војске Југославије. То је изјавио и лично Дража Михаиловић у већ спомињаном говору у црногорском селу Горњем Липову, фебруара 1943. године - рекавши отворено - да га Италијани снабдевају и оружјем и опремом, а да су му главни непријатељи, пре свих, партизани. па кад њих уништи окренуће се против Италијана и Немаца.

И неколико докумената немачко! Рајха, поред већ споменутих, потврђују колаборацију са четницима:

Четници у Далмацији и западној Босни сарађивали су и са немачким трупама. У извештају Команде 15. брд. АК од 19.11.1943. штабу 2. оклопне армије записано је:

„Четници дуж главних саобраћајница Бихаћ - Грачац - Книн - Дрниш - Шибеник врше осигурање ослањајући се на немачке трупе и по наређењима од заповедника немачких трупа. Поједине четничке фупе Немци упућују у партизанску позадину. Немци успешно сарађују са Ђујићевим, Дреновићевим и Роквићевим четницима.“⁵⁴

Потпуковник Хејс - официр за везу код мајора Лукачевића

Једна депеша Штаба 27. оклоп. армије од 22. 12.1943. године 2. пуку „Бранденбург“, који је тада чинио борбену групу (Сигфрид) врло пластично и уверљиво потврђује колико су немачки војни фактори били уплетени у мрежу колаборације са четницима. Та кратка депеша гласи:

„ПоШпуковник Хејс, официр за везу код мајора Лукачевића, прекомандује се до даљњеј код четничког команданца Туришића. Пуковник Фајфер доделиће Хејсу на одграничено време једног заменика.“⁵⁵

Шта то значи? Постојање официра за везу - знак је непрекидне сарадње.

Командант Југоистока од 24.01.1944. године обавештава опуномоћеног немачког генерала у Хрватској, Валтера Верлимонта о броју четника ангажованих у немачкој служби. Па каже:

„Није тачно да је тамо ангажовано тобожњих 35 хиљада, него код Тујића 1.700, код Баћовића 1.000, код Роквића 1.900,. Укупно, дакле... ни 5.000.“⁵⁶

Фелдкомандант из Чачка 25.03.1944. године извештава к-та Југоистока о преговорима са к-том 2. равнгор. четн. корпуса Предрагом Раковићем. Поред осталог, у тим разговорима Раковић је, „по налогу ДМ“ обећао „примирје на територији Србије“ затим, „спремност за борбу против комуниста и изван Србије уз испоруку муниције“ и „жељу да се одржи конференција између немачког опуномоћеника и генерала Трифуновића“. О томе је Раковић „последњих дана поново примио радио-депешом упутство од Д. М.“.

Раковић је тражио „вагоне за превоз већ припремљених намирница за четнике у борби, и то од Чачка до одређене станице“. Раковићу речено да послове око превоза хране за четнике регулише, по немачком налогу, са ппк. Миловановићем из среског начелства у Ужицу“.

У извештају се потом наводи:

„Раковић је даље саопштио да у главном штабу ДМ срачују због напредовања Руса на источном фронту. Четници су, наводно, спремни да се против комуниста боре и на другим европским фронтима.“⁵⁷

У информацији војноуправног команданта Југоистока генерала Фелбера од 16. маја 1944. г. - потчињеним командантима и штабовима о држању према четницима истиче се „да четници сарађују са не-

мачким и легалним српским јединицама против црвених проистиче само из сазнања да су комунисти у Србији њихов непријатељ број 1". Али, и поред те констатације закључује:

„... Четничке групе које се нааазе у борби против комуниста, не треба никако ометати нити их нападати. већ их подупирати у борби. Сарадња са четницима у борби против комуниста, уз најштедљивију испоруку муниције и под надзором окупационе силе, може бити само локална и ради акутне борбе против партизанских банди. У том случају потребно је испоручивати и санитарски материјал и неговати рањенике...”⁵⁸

Сарадња са окупаторима траје од краја 1941. г. до четничке пропасти.

Напомене

1. Зборник НОР, том XIV, књ. 3, стр. 107, депеша бр. 230
2. Исто, док. бр. 49, стр. 192-193
3. Исто, стр. 673-4, док. бр. 173
4. Исто, стр. 809-10, док. бр. 208
5. Исто, стр. 244
6. Исто, стр. 250-251, док. бр. 59
7. Исто, стр. 270-271, док. бр. 65
8. Исто, стр. 209, депеша бр. 13
9. Исто, стр. 297, док. бр. 66, депеша бр. 20
10. Исто, стр. 307, депеша бр. 334
11. А ВНИ, Ча, к. 276, рег. бр. 3/1, стр. 307
12. 36, т. XIV, књ. 3, стр. 397-8, док. бр. 79
13. Исто, стр. 435, док. бр. 87
14. Исто, стр. 437, док. бр. 88
15. То је онај Милорад Митић, капетан краљевске војске који је 1941. године био Дражин „официр“ за везу код Врховног штаба партизанских одреда у Ужицу
16. 36. т. XIV, књ. 3, стр. 464. док. бр. 101
17. Исто, 476,8, док. бр. 104
18. Исто, стр. 515. док. бр. 126
19. А ВНИ, Б-бр. 20/667, 20А/657, 21/15 и 26/165; Петар Вишњић, н.д. стр. 260-263; Исидор Ђуковић, „3. српска бригада“, стр. 95-96. Како наводи др Коста Николић, о сарадњи са четницима, немачка обавештајна служба је забележила: „... По жељи четничких вођа у западној Србији, немачка борбена фупа која оперише у овом простору, преузела је 4. маја команду над свим четничким корпусима...”. н.д. стр. 432, фус. 337
20. 36. т. XIV. књ. 3, стр. 548. док. бр. 139 (фуснота 3)
21. Исто, стр. 797-8, док. бр. 202

22. *ИСПО*, стр. 857-8, док. бр. 229
 23- *Исто*, стр. 869-70, док. бр. 235
 24. *Ишио*, стр. 784-7, док. бр. 199
 25. *Ишио*, стр. 785-6, док. бр. 199, фуснота 11
 26. Др Бранко Петрановић, *Србијау ДруТом светском рату 1939-1945*,
 стр. 392
 27. *ИсШо*, стр. 392-3
 28. *ИсШо*, стр. 393
 29. 36. т. XIV, књ. 3, стр. 210, док. 209
 30. *ИсШо*, стр. 810, док. бр. 209
 31. 36. т. XIV, књ. 4, стр. 843-4
 32. *ИсШо*, стр. 165, док. 13
 33. *ИсШо*, стр. 142-143, док. 37
 34. *ИсШо*, стр. 201-2
 35. *ИсШо*, стр. 290-1, док. 68
 36. *ИсШо*, стр. 243
 37. *ИсШо*, стр. 295-6
 38. *ИсШо*, стр. 598-9, депеша бр. 57
 39. стр. 898
 40. *ИсШо*, стр. 720
 41. *ИсШо*, стр. 909
 42. *ИсШо*, стр. 913
 43. *ИсШо*, књ. 4, стр. 923, док. бр. 2, В. Британије
 44. *ИсШо*, књ. 3, стр. 898 и 899, док. бр. 3, В. Британије
 45. *ИсШо*, стр. 900-902, док. бр. 4, В. Британије
 46. *ИсШо*, стр. 900-907, док. бр. 6. В. Бритауије
 47. *ИсШо*, стр. 916-917, док. бр. 11, В. Британије
 48. *ИсШо*, стр. 916, док. бр. 12, фуснота 6
 49. *ИсШо*, стр. 919, док. бр. 12, В. Британије
 50. *ИсШо*, стр. 918, док. 12
 51. *ИсШо*, стр. 924, док. 1
 52. *ИсШо*, књ. 3, стр. 924. Документ САД бр. 1 од 25. децембра 1943.
 53. *ИсШо*, књ. 2, стр. 1016
 54. *ИсШо*, књ. 2, стр. 1019, док. 2
 55. *ИсШо*, књ. 3, стр. 927-8, док. 1
 56. *ИсШо*, стр. 939, док. бр. 7
 57. *ИсШо*, стр. 945-6, док. бр. 10
 58. *ИсШо*, стр. 954-5, док. бр. 14

Кошмар међу Михаиловићевим командантима

Мајор Војислав Лукачевић био је један од ретких четничких команданата у кога је Михаиловић имао велико поверење. Имао је, дакле, писмену похвалу команданта немачке „Групе Рејмонд“, а у новембру са представником команданта Југоистока склопио је споразум о пуној сарадњи са Немцима на врло широкој територији. Као човек од Михаиловићевог поверења, са немачком писменом похвалом „у цепу“ и са споразумом са Немачком командом о заједничкој борби против Народноослободилачке војске Југославије, добио је још једну врло деликатну и поверљиву мисију. (У наредби војно-управног команданта Југоситока, генерала Фелбера, од 23. фебруара 1944, стоји дословно: „На снази остаје само споразум са Лукачевићем у југозападној Србији“). Потпуковник Петар Баћовић и мајор Војислав Лукачевић упућени су средином фебруара 1944. године (заједно са одласком Бејлија, дотадашњег шефа војне мисије Велике Британије у Михаиловићевој врховној команди) у Каиро, где су развили велику активност у корист четника којима је претило коначно напуштање од стране западних савезника. Њих двојица требало је да буду лични изасланици Михаиловића на венчању Краља Петра II. Међутим, Британци нису дозволили улазак Баћовићу у Енглеску (вероватно зато што је његова колаборација са Италијанима била добро позната), па је на Краљевом венчању, априла 1944, био сам Лукачевић и то као његов почасни ађутант! Иако је имао два компромитујућа документа (споразум са Немцима и похвалу немачког пуковника Рејмонда), Лукачевић је био у аудијенцији код југословенског краљевског пара и одликован је Карађорђевоом звездом?! Штавише, примили су га и британски краљ Џорџ и министар спољних послова Антони Иди. Да ли је могуће да ни југословенска емигрантска влада ни Влада Велике Британије нису знале за Лукачевићеве тако компромитујуће везе са Немцима? Знале су, свакако, али су, још увек, „гутале кнедле“?¹

Четничко-немачка колаборација у Србији и у другим крајевима наставља се током 1944. године и на територији Србије изван раније потписаних споразума. Докази о тој сарадњи се нуде готово сами, понајвише их нуде четници, односно команданти Михаиловића у појединим крајевима Србије у својим телеграмима или писмима. Четници

обилато, кад им одговара, чак и 1944. године, кад им је признавање од савезника већ увелико било на климавим ногама, остављају сигурне доказе свог борбеног савезништва са Немцима. Командант четничког Косовског корпуса Живојин Жика Марковић се у тој сарадњи толико заплео да ни сам није умео да се снађе. То се добро види из депеше потпуковника Радослава Ђурића, команданта Јужне Србије упућеног Михаиловићу 23. маја 1944. године:

„Капетан Марковић, депешом 92, досШавља: Уовим крајевима су веома шарене војске. ПроШив комунисШа се боре заједно: ми (тј. четници Д.М., прим. Ј.Р.), Немци, БуТари, недићевци, добровољци, АрнауШи добровољци - Албанска леТија; ако се заједно с њима боримо поШиуно се компромиШујемо, ако напусШимо Шерен Где се појављују парШизани и Шо претусШимо окупаШору, издајемо свој народ, јер Та не бранимо. Неки су се леТализовали, као ЦвеШић (Радомир, командант Јаворског корпуса, прим. Ј.Р.) Таква је конфузија да човек просШо не зна шШа да ради“?-

Ето, у какав је кошмар разним колаборацијама Михаиловић стављао своје команданте - да не знају шта да раде! А он лично, Дража Михаиловић, имао је често навику да, у писмима или наредбама које је слао својим потчињенима, на крају дода своју крилатицу:

„ Чича зна шШа ради!“

Очигледно, та његова парола, боље славопојка самом себи, само га је заваравала у уверењу, како је то споменуто, „да може сваког жедног преко воде превести“ - преговарача, непријатеља или пријатеља, па и своју војску. У ствари, током целог рата видело се нешто сасвим супротно често се заплитао и саплитао, фантазирао, а није знао шта ради. Иако је ходао по земљи, није умео на њу чврсто да стане.

О још већој конфузији у којој су били четнички команданти сведочи и депеша потпуковника Милутина Радојевића, делегата четничке Врховне команде за Јужну Србију, упућену Михаиловићу 21. априла 1944.:

„Молим за објашњење за однос према окупаШорима: Немцима и БуТарима, са којима наша војска не води борбу, ниШи омеШа њихов саобраћај, и баш збоТ ШоТа нас савезници уопиШе више и не спомињу!.., Да ли смо у раШу са досадашњим савезницима ЕнТлезима, Американцима и Русима? Молим да ми се објасни да ли смо у раШу и коТа треба да Шучемо осим непријаШеља број један - комунисШа!...^

Јад и беда! Делегат четничке Врховне команде, а не зна ни против кога ратује! Нема о овоме другог закључка. То су команданти Драже Михаиловића! И то чак у пролеће 1944. године кад је било сасвим видљиво ко губи, а ко добија рат. Шта на ово да се каже: шта је, рецимо, знала мобилисана четничка маса, често невинна и још чешће незаинтересована, пре свега из редова сељака: ко јој је непријатељ, против кога треба да се бори за ослобођење земље?

Међутим, четнички команданти су само каткад питали Михаиловића да им објасни право стање - против кога ратују, али су, вероватно и без директива или по њима, настављали веома уско да сарађују са Немцима, у првом реду у борби против непријатеља „број један” - Народно-ослободилачке војске Југославије. Тако је чинио и капетан Марковић. Он је тесно сарађивао са немачким снагама, па је једног свог официра за везу упутио у немачку команду у Косовској Митровици. Преко тог официра Марковић је извештавао Немце о свему шта је радио, па чак и о принудном спуштању савезничких авијатичара на подручје Копаоника. У Марковићевом извештају од 11. јуна 1944. године, који је упутио шефу немачке полиције у Косовској Митровици, може да се прочита:

„Данас око 10 часова из једне Трупе енглеских или америчких авиона издвојио се један бомбардер, из којега је излазио дим, а после два до три минута искочило је из авиона 11 падобранца. Одмах сам упутио потребан број људи, али овог момента се вратио вођа патроле са извештајем да су падобранци пали на рејон потпуковника Кесеровића. Не знам шта је било с њима, пошто то није мој рејон. Авион је пао где на простору између Сувог рудника и Миоковића и изгорео.

Настојаћу да проверим место где су пали авијатичари, ко их је ухватио и где ће се налазити, па ћу вас известити.

Ја сам на положају са целим корпусом. Ноћас сам блокирао два српска села и ухватио једну комунистичку тројку, коју сам одмах ликвидирао... Народ се уплашио и бежи. Настала је паника код сељака. Моја болница је у Луковској Бањи и морао сам да је повучем у шуму са рањеницима и болесницима, јер се изненадно појављују комунистичке Трупе које долазе из Топлице, доводећи у тежак положај наше одреде који држе положаје на линији Куришумлија- Куришумлијска Бања. Заробљени партизани изјавили су да имају задатак да овладају Копаоником и продру до Ибарске долине како би се састали са снагама из Санџака... Ако ме сада не помоћете у најтежој ситуацији у борби са партизицима бићу принуђен да се повучем...⁴

Нема сумње - комплетан извештај, за непријатеља, за окупатора. Чак и о томе пише, да се спустила посада савезничких авиона, па ће „јавити“ и све што се сазна! Из овог извештаја капетана Марковића је апсолутно све јасно - да темељно сарађује са окупатором и да га моли за помоћ, иначе „биће принуђен да се повуче“. Докле је та међусобна сарадња капетана Марковића и Немаца ишла и како је функционисала, ево још једне потврде. Свега дан после Марковићевог извештаја, 12. јуна, шеф Гестапоа у немачкој команди у Косовској Митровици одговара му, чак му упућује и честитку:

*„...Радује ме што имаШе Шакве усиехе у борби проШив комуни-
сШа и чесШитам вам на ШомеГ*

А честитке се, то се добро зна, упућују у знак захвалности за успешну колаборацију!

Капетан Марковић је наставио ту неславну сарадњу са Немцима. Са својим корпусом је учествовао у неуспелом спречавању Оперативне групе дивизија (2. пролетерска, 5. крајишка и 17. источnobосанска) да се пробије на Копаоник, августа 1944. године. При повлачењу немачких снага групе армија „Е“ из Грчке и јужних делова Југославије, обезбеђивао је бокове тих својих савезника Немаца. Али, на крају, неславно је завршио у лето 1945. године погинуо је са групом одметника.

Дража лично дели оружје и муницију добијену од Немаца

У време продора две дивизије Народноослободилачке војске Југославије (2. пролетерска и 5. ударна крајишка) у југозападни део Србије: Ибар, Драгачево, Пожега, огранци Маљена, готово све четничке снаге су, и то уз учешће лично Драже Михаиловића, биле буквално у заједничком фронту са Немцима и Бугарима и Српским добровољачким корпусом. Опет о том убедљиво сведоче четнички документи. Михаиловићев обавештајац Радослав Грујичић, (иначе инспектор Специјалне полиције у Београду и сарадник Гестапоа) извештава 27. марта 1944. о количинама оружја и муниције које су четници добили од Немаца у Ужицу:

„Бр. 88 (једна од шифри Драже Михаиловића, прим. Ј.Р.)

25. III око 19 ч. примио сам у Ужицу следећу количину муниције:

60.000 метака пушчане муниције 7,9

37.000 меШака мишраљеске муниције 7,9

9.000 метака Пушчане муниције (етлеске) 7,7

21.150 метака митраљеске муниције (холандске) 6,5

16.640 метака за М.Р19 мм

400 бомби за бацаче 81 мм

400 бомби за бацач 45 мм

Обећано нам је још 30.000 метака Пушчане муниције. Добићемо чим транспорт стијне у Ужице.

Како је Пут код Прилика био затворен од комуниста то сам камионе оставио у Пожеји а ја сам са малим аутом пребацио 9.000 метака малом Ерићу и Калчи Марковићу (командант Пожешког корпуса, прим. Ј.Р.). Муницију сам до Рудника (код Ивањице, пр. Ј.Р.) пребацио тек 26. III око 17 ч. Златибор је од 24. III потпуно празан од комуниста. Бујари и пољска стража држе линију Бела Река - Збојштица. Три бујарске колоне у јачини од по једној батаљона кренуле су у зору 25. III према јују са линије Ужице - Пожеја. Колоне су 26. III увече стиле на линију Катићи - Прилике. Добровољачки пук Марисава Петровића разбијен је од стране комуниста 25. III увече код с. Сивчине. Добровољци су се повукли на Рудник где се и сада налазе.

Бујарски батаљон под командом мајора Харалампјева примио је исто вече борбу са партизанима. Комунисти су били надмоћнији и Бујари су се повукли у Ивањицу.

За сада се у околини Ивањице налазе следеће снаге: Цветић и Марковић на линији Мучањ - Кушићи, један батаљон Бујара - Катићи, један батаљон Бујара - Прилике плус 4 тенка, Рудник пун добровољаца, две чете Руса и 4 тенка - Ивањица, 3 батаљона Бујара и две чете Немаца који су овог момента стили.

Павле Марковић (Златиборска бригада) јуче поподне био је у Брекову и одмах кренуо даље за Шареник. Јавиће се овде ради попутне муниције.

Како комунисти надиру ка ЈИ тј. према Ибарској долини то сам још прошле ноћи интервенисао у Београду да се Ибар поседне. То ће бити учињено. Такође ће и трупе из Сјенице бити померене ка истоку ка Рашкој. Немци и Бујари имају задатак да Тоне партизане и даље. Они траже да Цветић и Марковић обезбеде десно крило да се комунисти не би извукли према Сјеници.

27. III44. Радован.5

Дража Михаиловић је још истог дана захвалио „Радовану“ и оценио да је „врло добро успео“:

„Бр. 6, 21. марша у 10 часова.

Г. Радоване,

Добио сам Ваш извештај од 21. марта (писан у 8,30 часова). Добро је да су Д СДС, Н. и Бујари (добровољци, Српска државна стража, Немци и Бугари, прим. Ј.Р.) кренули у напад.

Нашим снајама наређено да предузму најенергичније нападе са свих страна. Сем тоја, предузеће се мере да се комунисти нападну ако би од Ивањице продужили на Ишоку у Студенички срез.

За Ајдацића (командант Црногорске бригаде, прим. Ј.Р.), ако је кренуо јужно од Пожеје, послали смо наређење да се прикупи у ДраТачеву одакле нам Та је најлакше употребити у ком се правцу појави потреба. Немојте Та пребацити аутомобилима.

Врло добро сте успели у поГледу муниције. Наставите да још извучете. Доделите једну извесну количину капешану Ђукићу који се налази у Котражи. Ово је потребно и за јединице које треба овде још да пристигну.

М.П.

Поздрав, 88”⁶

Ова два документа, узета заједно, несумњиво потврђују да је Михаиловић био лично упознат о томе како се његова војска снабдева муницијом од Немаца. Он ту муницију и дели. Зна све о савезницима - окупаторима Немцима и Бугарима!

Ево још једног документа. Мајор Синиша Оцокољић Пазарац, командант Млавског четничког корпуса, такође је примао обилату помоћ од Немаца. У писму од 30. јуна 1944. године, којег немачка „Команда места I“ упућује „Војној команди 599 Београд“, наводе се и ови подаци:

„...Да би се спречио неизбежни продор (партизана) преко Соко Бање за Бор све до Дунава, Синиша сматра да је неопходна најхитнија испорука око 100 сандука муниције 7,9 мм за карабине и аутомате, као и 10.000 метака за енГлеске карабине. Да би у поГледу наоружања довео своје одреде у нормално стање, он захтева испоруку 80 лаких минобацача, сваки по 200 Граната, затим 350 митраљеза, сваки са по 3.000 метака и 150 тешких митраљеза са исто толико муниције. Ако добије све ово, Сини-

ша се обавезује да ће потиснути комунисте преко Мораве и ухватити везу са јужним четничким одредима тако да ће комунисти у подручју Прокупље - Десковац бити опкољени...¹⁷

У том писму се даље наводи да је Пазарац, на питање „какве гаранције пружа у погледу доцније употребе испорученог наоружања, рекао да се и даље признаје однос 1:100 за сваког убијеног немачког војника...". И, напослетку, закључак:

„По мишљењу команданта места, молбе четника треба хитно узети у поступак

Дакле, Синиша Пазарац не тражи „минималне количине“ муниције и оружја, нити некакву „симболичну помоћ“, него готово вагонске испоруке! Сем тога, и даље признаје да ће се убијати 100 Срба за једног погинулог немачког војника. То је несумњиво још један доказ како су Михаиловићеви четници „чували српски народ“. Они одиста постају - квислинзи!

Ипак, треба додати да у садашње време и поједини историчари од угледа тврде да су Немци давали четницима мале, занемарљиве количине муниције. Докуменат обавештајца Радована демантује такве тврдње.

Исто тако, да су четници са Немцима, Бугарима и тзв. добровољцима (Српски добровољачки корпус) у истом фронту, да заједно, измешани, ратују против Народноослободилачке војске Југославије, потврђују депеше капетана Душана Радовића, команданта четничког Златиборског корпуса (надимци: Кондор, Дебол), од маја 1944. године о борбама вођеним у рејону Јелове Горе и Таре, односно Златибора:

„Од Дебол. бр. 185, од 7. маја. У 5 часова 6. маја целој дана водили смо тешке борбе на простору Варде. Рачанске бригаде нападале су болницу у селу Годечеву (Ето. и болнице су нападале, прим. аут.). Поподне рачанска и опленачка бригада заузеле су Варду. Путем од Варде преко Јелове Горе огромне колоне црвених јачине око 5.000 људи са много комоде извлачиле су се под борбом. На путу од Варде до Кондора понављају Кондора ову колону нападале су моје бригаде и Љотићевци и Бугари и неколико немачких тенкова. Колоне црвених и поред тога продиру у правцу Кадифаче и Поницава, Наставак.

Од Дебол бр. 185, од 7. маја. Целу ноћ воде се борбе са том колоном. Бугарска артиљерија из Дуба стално дејствује. Распоред мојих бригада јутрос: Златиборска: Кик Церје, Ужичка, Јелова Тора, Рачанска преко Варде, Детећа и штаб корпуса у Је-

ловику. Данас ћемо ићи за црвенима у иравцу Кадињаче. Др-илка (Јеврем Симић, прим. Ј.Р.) је стално са мном.

Од Дебол бр. 186, од 8. маја. ЦелоТ дана 7. маја Немци, БуТари, Добровољци и моје Златиборска и Рачанска бртада водили ја-ку борбу са колонама црвених на иростору Солутуша, Биоска, Кадињача, ЗаГлавак, Дуб. БуТарска артиљерија дејствује врло успешно. Одред немачких падобранаца на Кадињачи нанео мноТо Тубитака црвенима... Утоку ноћи црвени одступају у не-реду преко Таре у правцу Заовина и Мокре Торе, а извесни делови у правцу Шљивовице. Окупатор их Тони. Са бриТадама продужујем Тоњење. Јуче смо убили или заробили најмање 80 комуниста".⁹

После навођења и ових докумената готово да је коментар сувишан. Све је кристално јасно. Сви су заједно: и Михаиловићеви четници, и Немци, и Бугари, и љотићевци! И у тим борбама је Михаиловић, заједно са окупаторима и љотићевцима „спасавао" српски народ. Кондор се хвали да су његове бригаде нападале чак и „болницу у селу Годечеву". Колону партизана, како извештава Кондор „нападале су моје бригаде, љотићевци, и Бугари и неколико немачких тенкова". И најзад, „Бугарска артиљерија дејствује врло успешно". И још: „Окупатор их гони!..." Све један исти фронт удружених четника и окупатора.

Колаборација четника са окупатором у пролеће и лето 1944. године достигла је веома широке размере. Михаиловић је о тој колаборацији, поред тога што ју је сам иницирао и њоме управљао, добијао потврде и податке и од савезника и од избегличке владе којој је сада на челу био Божидар Пурић. Један телеграм британског порекла од 9. априла 1944. године је упутио „отправник послова његовог величанства при југословенској влади у Каиру- Форин офису" (Министарству спољних послова Велике Британије) Боард, сведочи на особен начин: „8. април 1944.

Министру резиденту, Медитеран!

ВАЖНО

Мој телеГрам бр. 313

1. Британски официр за везу при Цветићевим снаТама (Радомир Цветић, командант ЈаворскоТ четничкоТ корпуса, прим. Ј.Р.) обавештава у телеГраму од 6. априла да је Цветић сада отворени савезник Немаца.

2. Он даље извештава да позиција његове мисије постаје опасна с обзиром на чињеницу да их је открила немачка патрола 5.

*аурила. Посшоји озбиљна оиасноси да мисија буде заробљена, ако у Шом циљу Немци усмере своје трупе”.*¹⁰

Михаиловић је о Цветићевој колаборацији са Немцима добио два телеграма (од 11. и 13. априла). У једном се говори да Немци издашно снабдевају четнике муницијом, храном и другим потребама, а у другој се говори о томе да енглеска војна мисија - „само шпијунира четнике”. Два дана касније председник југословенске емигрантске Владе Божидар Пурић упутно је телеграм Михаиловићу у коме му преноси британско упозорење о Цветићевој колаборацији са Немцима. Тих дана, тачније 20. априла пуковник Јеврем Симић (Дршка) извештава Михаиловића:

*„Вучковић (Звонко, командант 1. равногорског корпуса, прим. Ј.Р.) са 130 одабраних четника ставио се Под команду немачкој Поручника КерПера и налази се јужно од Јасенова на Белој Гаави” (вероватно Борова глава, прим. Ј.Р.).*¹¹

Звонимир Звонко Вучковић, командант Михаиловићевог 1. равногорског корпуса, објавио је у САД више чланака, као и две књиге о његовом четниковању у Југославији. У књизи „Од отпора до грађанског рата”, пише, поред осталог, и о заједничким борбама Немаца, Бугара, љотићеваца и четника против 2. пролетерске и 5. крајишке ударне дивизије при њиховом покушају продора у западну Србију у пролеће 1944. Том приликом наводи да је и сам био рањен, па је путевима којима су комуницирали Немци превезен у болницу. На два-три друга места пише о „подвизима” његових бригада: једанпут су извршиле препад на путнички воз Београд - Горњи Милановац у коме су „два немачка војника и неколико војника Српске државне страже предали пушке”. Немцима није фалила „ни длака са главе”, а српски стражари „добро су испрашени”. Други пут су напали једну немачку колону и смртно ранили немачког команданта. Трећи пут су разоружали неколико Бугара. То је све чиме се Вучковић могао „представити” у борбама против окупатора!

Међутим, Вучковић „мудро ћути” о догађајима који могу да га представе и као немачког колаборанта и као злочинца. Примера ради, нигде не спомиње да је 14. јуна 1942. године, са капетаном Милошем Глишићем, био у Београду! У писму које је Вучковић (из Шаховића) 14. јуна упутно мајору Захарију Остојићу (чика Бранку, прим. Ј.Р.), поред осталог пише:

*„...Како сутра 15. о.м. морамо безусловно бити у Београду ја и Глишић то сам Приморан да се одавде вратим...”*¹²

Где је он то могао бити у Београду: код Недића или Немаца? У писму, на једном месту, даље каже:

„...12. ов. мес. звао ме хитно командант Ш пука из Ужица, где сам о Шишао ис Шот дана и после ду тих и мунних разговора успео да поправим однос са њима...

У то време Ужице је било под немачком окупацијом и тамо је могао бити само пук немачке војске. Љотићеве формације су носиле називе - одреди, Недићеве исто тако. Очевидно, Вучковић се добро увалио у колаборацију. А то је у својим списима „заборавио“?!

Иначе, Вучковићево писање је веома, веома необјективно. Првише је субјективан, готово очаран Михаиловићем (а то и не чуди, јер је био један од његових миљеника). И што је још горе, сасвим необјективно пише о партизанском покрету, деградира га тако што по његовом писању тај покрет готово и не постоји. Примера ради, пише да је у таковском крају само „шака људи“ приступила партизанима. То исто каже и за драгачевски срез. Међутим, добро је познато да су 1941. оба та среза имали своје батаљоне у саставу Чачанског народноослободилачког одреда. Драгачевски батаљон при опсади Краљева имао је око 400 бораца, а и таковски срез је имао Таковски партизански батаљон, такође врло бројан. Напоследку, Вучковић се невешто „вади“ - да није крив за свирепу убиство поручника Момчила Смиљанића, којем је дао „часну официрску реч“ да ће га сачувати!

Али, Вучковић се „угризао за језик“ о Смиљанићевом убиству. Никола Миловановић, официр бивше краљевске војске, који је 1943. и 1944. био у Центру везе четничке Врховне команде, забележио је Вучковићев исказ. Управо, најпре је цитирао Вучковићев запис у емиграцији, према коме је „неко издао Момчила, убили су га у кревету“, па записао:

„А Шај неко, према личном казивању писцу (подвукао Ј.Р.), није био нико друти не То Звонимир ВучковићГ^“

Док је био четник, говорио је шта је све урадио и како се борио поред осталог и да је лично убио Момчила Смиљанића, а кад је „записивао успомене“ све што би га представило у рђавом светлу то је „изоставио“!

Сем осталог, Вучковић „мудро ћути“ о зверствима која су починили његови и Раковићеви четници у чачанском крају. Ћути о стравичним клањима људи, жена, старца само зато што су били опредељени за борбу против окупатора, или су били чланови породица партизана.¹⁵

У четничким документима петко где могу наћи докази да неки

од Михаиловићевих команданата смео да га упозори на то куда га води, и Михаиловића и четнике уоште, сарадња са окупатором. Један од оних ретких који су смели да на то упозоре Дражу био је командант Церско-мајевачке групе корпуса мајор Драгослав Рачић. Иако је и сам сарађивао са Немцима у више операција, умео је, макар понекад, да оцени колико штети и куд води та сарадња. Тако је он 11. маја 1944. године извештавао Михаиловића да је у Ужицу, које је у то доба било јак немачки гарнизон, пуно четничких јединица и да четнички команданти, међу којима: Предраг Раковић, Нешко Недић, Филип Ајдачић, Милутин Јанковић, Милорад Митић и други - конферишу са Немцима, па моли Михаиловића да спречи ту отворену сарадњу и закључује:

„Ако и даље будем водио борбу Против комуниста заједно са Немцима ја Ну дубоко зајавити... ”¹⁶

Један докуменат који потиче од потпуковника Миодрага Палошевића, упућен Михаиловићу, такође сведочи о ретким, врло ретким покушајима да се избегне колаборација са окупатором.

Палошевић је, управо када је сазнао за споразум потпуковника Јовановића са Немцима, молио Михаиловића „да га разреши обавеза према потпуковнику Јовановићу због његове сарадње са окупатором“. Било је још појединачних, ситних приговора Михаиловићу због сарадње са Немцима, али они нису имали ефекта. Михаиловић је био превише уверен у себе - да све исправно процењује и да свима одговара оном својом крилатицом: „Чича зна шта ради“. Треба рећи и то да његови команданти, који су га благо опомињали нису били чврсти ни доследни. Јер рецимо Рачић, који је био Дражин истакнути командант и високо котиран у четничкој хијерархији, није био доследан. Иако је 11. маја 1944. године опомињао Михаиловића да ће „дубоко заглавити“ ако буде „заједно са Немцима водио борбу против комуниста“, наставио је тоталну сарадњу са Немцима. У топличко-јабланичкој операцији против јединица Народноослободилачке војске Србије и у борбама на Ибру и Копачици против Оперативне групе дивизија (2. пролетерска, 5. ударна крајишка и 17. источнобосанска), у Рачићевом штабу 4. групе четничких јуришних корпуса, као официр за везу, био је „уграђен“ немачки мајор Вајел који је, поред тога што је снабдевао четнике муницијом и оружјем, координирао дејства Немаца, љотићеваца и четника. Главни координатор са мајором Вајелом у Рачићевом штабу био је његов начелник штаба, капетан Нешко Недић.

„Координатор“ четничко-немачке сарадње Нешко Недић жели на Источни фронт

Делатност „координатора“ немачко-четничке сарадње, капетана Нешка Недића, посебно када је реч о 4. групи јуришних корпуса којом је командовао мајор Драгослав Рачић, и немачког официра за везу „носиоца витешког крста“ мајора Вајела - дубоко је досезала. Мало је познато да је капетан Нешко Недић изражавао спремност - лично команданту Србије, односно Војноуправном команданту Југоистока генералу Фелберу, да иде да се бори на Источном фронту. Ту спремност открива лично генерал Фелбер у телексу упућеном Врховној команди Вермахта 14. јула 1944. године.

Генерал Фелбер је јавио својој највишој команди да је „14. 7. у 9 часова пре подне у Крајскомандантури Крушевца, на његово тражење, имао разговор са једним од меродавних четничких вођа Нешком Недићем, из Д.М.-штаба“. Фелбер даље „представља“ Нешка Недића, па каже да је „тренутно шеф штаба четничке групе која се у оквиру операције „Тријумф“ бори са нама, а која броји око 10.000 људи“.

Затим детаљно пише о чему су разговарали и до каквог је закључка лично он дошао. Поред осталог, наводи:

„Како су сувише слаби да би сами водили борбу против комунизма, они увиђају да морају да Шраже ослонац на немачки Вермахт, коме се потчињавају са пуним поверењем и безусловно. Рекао је да су спремни да се боре против комунизма свуда, куд Јод их будем упутио. С друге стране, Недић је поново молио за помоћ у испорукама оружја и муниције, нарочито тешкој оружја...“

И даље, Фелбер пише да је Недић посебно „замолио“ за испоруку муниције као и „неколико италијанских тешких минобацача“ и обећао да ће се утрошак муниције правдати „уз повратак празних чатура“. И напоследку, Фелбер износи фрапантан податак о каквој је и коликој верности четника реч према Немцима:

„Као доказ свој искреној става, понудио се да се после чишћења Србије од комунизма даље бори на источном фронту, а уверење да ће Шо учинити највећи број чешника.“

У закључку телекса Врховној команди Вермахта, немачки командант, генерал Фелбер изражава пуно поверење у четнике и цени да је њихова понуда сасвим озбиљна и да ће користити Вермахту:

„Мој је лични утисак да се овоја пута ради о једној сасвим озбиљној понуди четника. Према мом мишљењу, овде се пружа

последња прилика која се не би мојла пропустити без најтежих последица. Ако ми четнике поново одбијемо - терамо, бар неке од њих, у табор црвених. Немачки официр за везу, носилац витешког крста мајор Вајел, изјавио ми је да и он дели исто мишљење о озбиљности ове понуде."¹⁷

Све је кристално јасно из „телекса“ генерала Фелбера. Четници, у лицу капетана Нешка Недића, пристају на комплетну сарадњу, траже и лако и тешко оружје и муницију и обећавају - да ће „кад заврше посао код куће“ бити спремни да их Немци упуте и на источни фронт?!

Треба рећи да су Немци и четници, посебно 4. група јуришних корпуса под командом Рачића, одн. Нешка Недића, као начелника штаба, комплетно сарађивали са Немцима и заједно водили операцију „Триумф“ на територији Топлице, Јабланице и Пусте реке против јединица Народноослободилачке војске, затим на Ибру и Копаонику против Оперативне групе дивизија НОВЈ, али су на крају четници потучени, готово „до ногу“, па су морали буквално бежати чак у Западну Србију (око Пожеге, Јелове горе, затим на Медведник и Јабланик) где су такође изгубили и последње борбе у Србији, те су се ускоро - упоредно са немачким колонама - повлачили у Босну где су на крају доживели и коначан пораз.

На суђењу Михаиловић је најбоље посведочио колико су он и његови команданти сарађивали са окупаторима. Ево краћег стенографског записа о томе који су Михаиловићеви команданти сарађивали са Немцима, Италијанима и Бугарима - окупаторима, а који нису:

„Председник судског већа: *Наведите имена.*

Тужилац: *Он нека наведе имена, а ја ћу сутра пронаћи депеше да су сарађивали.*

Председник: *Није довољно рећи имао је, већ нам наведите име и презиме, јединицу и корпус, тај и тај, и територију на којој је командовао.*

Оптужени: *Не моју да се сетим имена корпуса.*

Председник: *У реду, кад не можете да се сетите имена корпуса, сетите се имена команданата.*

Оптужени: *Ја не моју тренутно да се сетим имена.*

Председник: *Ја ћу вам казати оне које сте у истрази навели као Главне команданте. Ево, у Србији наведите оне који нису сарађивали. Пилетић?*

Оптужени: *Није Пилетић.*

Председник: *Кесеровић?*

Оптужени: *Није ни он (смех у дворани).*

Председник: Поп Перишић?
 Оптужени: Ја нисам имао иодашке о њему.
 Председник: Баћовић?
 Оптужени: Ја из ових подашака видим да је имао.
 Председник: Бјелајац?
 Оптужени: Он је имао.
 Председник: Глишић?
 Оптужени: Он није ни радио.
 Председник: Воја Лукачевић?
 Оптужени: Имао је.
 Председник: Ђуришић?
 Оптужени: Имао.
 Председник: Блажо Ђукановић?
 Оптужени: Имао је.
 Председник: Бајо Станишић?
 Оптужени: Имао је.
 Председник: ПредраХ Раковић?
 Оптужени: Имао је.
 Председник: ГоХић Тодор?
 Оптужени: Није имао.
 Председник: Генерал Трифуновић?
 Оптужени: Имао је.
 Председник: Калабић?
 Оптужени: Имао је.
 Председник: Нешко Недић?
 Оптужени: Имао је.
 Председник: Звонимир Вучковић?
 Оптужени: Имао је.
 Председник: ДраТослав Рачић?
 Оптужени: Имао је.
 Тужилац: Молим вас, шта значи „имао је“?
 Председник: „Имао је” - имао везе са окупатором; „није” - није имао везе са окупатором

Ово је само део, мањи број Михаиловићевих команданата, углавном у Србији, који су ратовали заједно са окупаторима - против свога народа. Објективном истраживачу, као и читаоцу Михаиловићеви наводи сведочења говоре сами за себе.

Током прве половине 1944. године четнички покрет потпуно губи подршку западних савезника. После одлуке „велике тројице” (Стаљин, Рузвелт и Черчил), донете крајем новембра 1943. године, Велика Британија повлачи своје мисије из четничке Врховне команде, а 24.

маја 1944. године, у Доњем Дому Черчил обелодањује одлуку Владе да ускрати сваку помоћ четницима Драже Михаиловића, те да почне помагати само Тита и Народноослободилачку војску Југославије. Черчил је, поред осталог, изјавио:

„ Објавили смо да снажно подржавамо маршира Тита збој његове херојске и непоколебљиве борбе против немачке војске. Шаљемо му и намеравамо му слати највеће могуће количине оружја и успоставићемо најтежи додир с њим. Разлој што смо престали давати оружје Михаиловићу и подршку је једноставан. Он се није борио против непријатеља и, шта више, неки од његових потчињених команданата су склапали споразуме са непријатељем

После оставке Владс Божидара Пурића, у Шубашићевој влади више није било министра Драже Михаиловића, а након договора између Черчила и Тита (јун и август 1944.) и споразума Тито - ИЈубашић, краљ Петар II је, августа те године, укинуо Четничку врховну команду, а у говору од 12. септембра позвао је све Србе, Хрвате и Словенце да се уједине и да приступе Народноослободилачкој војсци под командом маршала Тита. Краљ је поручио „свима онима који се ослањају на непријатеља и који се не буду одазвали његовом позиву неће успети да се ослободе издајничког жига ни пред народом ни пред историјом“. Четнички команданти Захарије Остојић и Петар Баховић, после краљевог говора, јавили су Михаиловићу да после „оваквог краљевог говора никаква уверавања, нити ауторитет неће моћи да одрже народ на окупу нити да га употребе у борби против партизана“²⁰ У меморандуму који је упутио Михаиловићу средином септембра Рачић је предлагао да се прекине са дотадашњим ставом ишчекивања и да се „потпуно наслонимо на Немце“, јер су четници остављени од савезника, јер су „час пактирвали, час били илегални, час заузимали став оружаног сукоба“ и понижавали се пред противницима.²¹

И поред таквог тока догађаја, Михаиловић тврдоглаво наставља политику колаборације са Немцима. Његове многобројне колоне у истом фронту заједно одступају са Немцима.

Михаиловић се најпре састаје са Миланом Недићем. августа, у Рајани код Кољерића, где долази до договора о потпуном обједињавању „свих српских снага“ - четника СДК и СДС - под његовом командом. Недић се обавезује да од Немаца издејствује наоружавање за 50.000 војника. Онда следе састанци Драже Михаиловића са представником Команде Југоистока, односно Нојбахера, Рудолфом Штеркером у селу Рошцима код Чачка. Дража се са Штеркером састао „у

пратњи" Мак Дауела, пуковника Армије САД, који је остао уз Дражу. Михаиловић је тражио од Штеркера (целу ноћ су разговарали) координацију акција Немаца и четника, односно спрских снага у борби против Народноослободилачке војске. А Мак Дауел је „тражио" од Штеркера да Немци, при повлачењу - предају оружје четницима! Ово је, вероватно „смислио" обавештајац и још увек фантаста Михаиловић, како би импресионирао Немце, у виду савезничког пуковника Мак Дауела, а знао је - да више не представља никога, да су његове снаге пред коначном пропашћу! Ове састанке о координацији са Немцима Михаиловић је наставио и даље током јесени - септембар-новембар, у Мачви и у источној Босни, кад је буквално побегао из Србије. Други пут се Михаиловић састао са Штеркером у селу Драгињу у Мачви, септембра 1944. године, трећи пут у селу Средњем у источној Босни и четврти пут на Вучјаку, последњем Дражином боравишту. У свим тим сусретима Михаиловић и Штеркер су се договарали о немачкој помоћи четницима (оружје, муниција, опрема, болнице) и о заједничкој борби против Народноослободилачке војске Југославије у њеном наступању ка западним границама земље. Сем тога, посредно је до априла 1945. одржавао радио везу са Рудолфом Нојбахером, представником немачког министарства спољних послова, код Команде Југоистока, како наводи др Бранко Петрановић.

Браниоци Михаиловића често потезу тезу - да се Черчил лако и брзо одрекао „првог герилца Европе", кога је чак и Тито преварио! Међутим, Черчил је био изразито одлучан и доследан током целог Другог светског рата. И Черчил и Велика Британија придржавали су се прокламоване политике, одн. ратне стратегије садржане у његовом говору од 22. јуна 1941. године (када је Хитлерова Немачка напала Совјетски Савез). Тада је Черчил, поред осталог, изрекао једну снажну поруку:

„Сваки човек и свака држава који корачају с Хишлером, наши су непријатељи. Сваки човек и свака држава који се боре против нацизма, имаће нашу помоћ..."²²

Под „удар" те Черчилове максиме морао је неминовно доћи и Михаиловић који се готово две године „шлеповео" као некакав савезник, а у ствари био колаборант и са немачким, и са италијанским и са бугарским окупаторима.

Како су Михаиловића као свог колаборанта (истина не увек) ценили и највиши немачки генерали и маршали упечатљиво говори и процена генерал-фелдмаршала Максимилијана фон Вајкса, команданта немачких трупа Југоистока, који је 20. августа 1944. године упозоравао Хитлера:

„Михаиловић је најизостигнутији елемент у борби против партизана, која се у овом часу Немци ни по коју цену не могу одрећи...”²³

Такорећи, до последњег даха, Михаиловић је колаборирао са окупатором. Крајем фебруара 1945. године он води интензивне преговоре са агентима Вилхема Хетла о заједничкој борби Вермахта (немачке војске) и његове „Југословенске војске у отаџбини”. Том приликом он истовремено обавештава ОК¹ како је из своје команде „протерао све Енглеze”.²⁴

Дакле, нису тачне оцене појединих историчара, а нарочито Дражених послератних бранилаца (др Веселин Ђуретић, па „заљубљеник” у Дражу амерички публициста Мартин Дејвид, затим поједини наши публицисти и, на крају, политичари попут Војислава Шешеља и Вука Драшковића) да се Михаиловић састао са Немцима само једанпут и то у Дивцима 11. новембра 1941. године и преговарао. Разуме се, он је по међународном праву имао право да се састаје са непријатељем и да са њим преговара али он није само преговарао. Он је увек, у свих шест случајева, не само преговарао, него нудио савез са окупатором, тражио од њега и оружје, муницију и много шта друго и то да се бори искључиво против оног дела свога народа који је био у другој војној формацији - Народноослободилачки партизански одреди, одн. Народноослободилачка војска Југославије. Још на првом састанку са представницима немачког команданта Србије, 11. новембра 1941, Михаиловић је, поред тога што је тражио муницију и оружје, изјавио - „да се неће борити против Немаца чак и кад буде нападнут” од њих. Увек је пактирао са окупатором на тим састанцима или покушавао да пактира. Није ништа остало ни од његове „линије” да се он „не експонира”, да се „не офира”, да лично избегне бруку и срамоту у коју је гурао своје потчињене, да се не појављује пред Немцима, да лично не потписује споразуме. И поред тога што је у колаборацију „увалио” многе своје команданте и сам се у њу заглибио и морао је изгубити сваки углед и пропасти. Због колаборације са окупаторима, у првом реду, одрекли су га се и западни савезници. То је био први и основни чинилац Дражиног краха.

Напомене

1. Извештај Абверове јединице 381 од 20. децембра 1943. Т-313, ролна 488, снимак 249. Цитира Ј. Томашевић, н.д. стр. 292.

2. Латас-Целебнић, н.д. стр. 292.

3. *ИсГно*, стр. 293.
4. ПРО (Публик Рекорд Офис - ФО - Форинг Офис - Централни државни архив Велике Британије); *Тајна и јавна сарадња*, стр. 103.
5. А ВИИ, Ча, к.18, рег. бр. 9/7.
6. *Тајна и јавна сарадња*, стр. 53-54.
7. *Ишо*, стр. 108.
8. *Ишо*
9. АВИИ, 2/1-20,276.
10. ПРО, ФО 371/442 52, П 5680/8/92
11. АВИИ, 4/1-56,277
12. Никола Миловановић, *Издаја*, „Слобо Љубве“, Београд 1983, стр. 288 (факсимил Вучковићевог писма Остојићу).
13. *Исто*.
14. *Исто*, стр. 328.
15. Звонко Вучковић, *Од отпора до грађанског рата*, стр. 120-123, Београд 1990.
16. Латас-Целебцић, н.д. стр. 290.
17. НАВ, Мф-Т-120, П.780,371759-760, превод са немачког, објављено у Зборнику XIV, 3, стр. 956-7.
18. Дража Михаиловић пред судом, стр. 264, Београд 1946.
19. *Тишо-Черчил сирџо Шајно* (приредио Душан Бибер), стр. 163-164, Архив Југославије, Београд, „Глобус“, Загреб, 1981.
20. Зборник, XIV, 4, стр. 376.
21. *ИсШо*, стр. 378.
22. Винстон Черчил, н.д. стр. 334, том III.
23. НАВ-Т-311, Р 195, С 963-964.
24. **ОЗА Кне&гбarchry, В 67/101.**

Непрекидно пријатељство са Бугарима

Мало је познато да је Михаиловић почео сарадњу и са бугарским окупатором још крајем 1941. или на почетку 1942. године. У то време на Равну гору долазила су двојица бугарских официра - потпуковник Захријев и један пуковник чије име није познато. Договорали су се са Михаиловићем о односима и сарадњи између бугарских окупационих трупа и четника у борби против народноослободилачког покрета. Ти први контакти обновљени су маја 1942. године, када је бугарски генерал Иван Маринов, командант дивизије у Ћуприји, тражио „везу“ са Михаиловићем. Међутим, како је у међувремену Маринов премештен у Македонију, а Михаиловић отишао у Црну Гору до сусрета није дошло. У то време Михаиловић је одредио мајора Радослава Ђурића, као свога делегата, за успостављање веза са бугарским окупаторским штабовима и затражио да се један „ђенералштабни мајор“ бугарске војске стално налази у штабу мајора Ђурића и чак да му се додели једна радио-станица, како би успоставио директну везу са Михаиловићем.¹ Нешто касније, 25. септембра 1942. године, Михаиловић је тражио од мајора Ђурића да „хвата везу“ и са генералом Станчевим, који је био официр за везу са немачком командом у Београду.² Ђурић је ускоро известио да је генерал Станчев „шовиниста и потпуно одан Борису“, али да у Београду чини услуге Михаиловићевим људима и да их везује за себе.³ После тих контаката Михаиловић је „дошао у везу“ и са генералом Арсеним Николовим, командантом бугарског окупационог корпуса (са седиштем у Нишкој Бањи), као и са командантом бугарске 24. дивизије (штаб у Краљеву, касније у Ужицу) генералом Симоном Симовим. Везе са већином бугарских официра и генерала одржавао је, по Михаиловићевим инструкцијама, и потпуковник Љубо Јовановић, познатији по надимку „Патак“.

Четничко-бугарска сарадња у борби против Народноослободилачке војске нарочито је појачана крајем 1943. године, у време када су четници као колаборанти Немаца и Италијана, почели губити поверење у западне савезнике (и савезници у четнике). У то време долази до најширег окупљања свих окупационих и квислиншких снага, међу њима и четника, ради вођења заједничке борбе против Народноослобо-

дилачког покрета, односио Народноослободилачке војске Југославије. Низом споразума, које у име немачке команде Југоистока припрема и спроводи обавештајни официр фон Вреде, обједињују се снаге окупатора Немаца и Бугара, Српског добровољачког корпуса (СДК), Српске државне страже (СДС) и четника Михаиловића. У време интензивне сарадње четника и бугарског окупатора крајем 1943. године снаге Народноослободилачке војске Југославије ослободиле су велики део Санџака, северне Црне Горе и дела западне Србије. Мајор Војислав Лукачевић, Михаиловићев човек „који је стекао велико искуство у колаборацији са Италијанима и Немцима у бици на Неретви”, сада је његов делегат за успостављање сарадње са Немцима и Бугарима у Србији. Он је 1. новембра писао команданту бугарске јединице из састава 24. дивизије која је водила борбу против 4. крајишке бригаде у рејону Чајетине на Златибору, да и његови „четници оперишу против комуниста”. Затим: „Обавештен сам да је Ваша колона кренула правцем Ужице - Чајетина - Борова глава и даље напред у циљу борбе против комуниста...”. Лукачевић се даље нада да ће бугарски окупаторски војници „својим војничким и братским држањем утрти пут ка бољем разумевању у будућој братској сарадњи...”⁴ Ускоро, 3. новембра, Лукачевић писмом тражи оружје и муницију од команданта те бугарске дивизије генерала Симова. Генерал Симов је пред Државном комисијом потврдио те контакте са Лукачевићем и навео: „Код мене је у име четника долазио и неки инг. Младеновић са рудника Лиса”. Младеновић је иначе био и агент Гестапоа и блиско је сарађивао са немачким обавештајцем из западне Србије фолксдојчером Зигфридом Фидлером.⁵ Генерал Асен Николов, командант бугарског окупационог корпуса пред истражном комисијом је говорио још опширније о бугарско-четничкој сарадњи: да је знао где се налазе Михаиловић и његови четници, да су и он и Немци могли да ухвате Михаиловића, али су међусобно сарађивали и помагали се. И на крају, да су Михаиловићеви представници долазили у његов штаб, да је он четницима давао оружје и муницију, да је Михаиловићев опуномоћеник одлазио у Софију. Карактеристично место у том исказу Николова је: „Дражиновци код нас, Бугара, грде Немце, а код Немаца нападају Бугаре...”⁶

Истовремено, Михаиловић је обавештавао Лукачевића и друге његове команданте „да Немци и Бугари не дирају наше делове”.

У „Распису свима у Србији” наређивао је командантима корпуса - да успоставе везе са бугарским окупаторским јединицама ради заједничке борбе против НОП-а.

У окупираном Београду везе са бугарским окупаторима одржавали су мајор Алекеандар Саша Михаиловић и генерал Светомир Ђу-

кић. Александар Михаиловић јављао је из Београда Дражи 13. децембра 1942. године:

„Сваки дан онекујем овде (у Београду, прим. Ј.Р.) два бујарска официра који долазе као Представници бугарске војске. Чим стићу послаћемо вам их каналом преко Генерала Ђукића...”⁷

У време продора јачих снага Народноослободилачке војске Југославије у пределе Златибора и Таре, у јесен 1943. године, дошло је до широког садејства између немачког и бугарског окупатора и четника. О тој сарадњи четника и окупатора Михаиловића је извештавао командант четничког Златиборског корпуса капетан Душан Радовић Кондор:

„Ноћу 17/18. ов. м-ца око 21,30 часова комунисти су јачим снагама напали Бугаре и Немце у Кремнима и после осмочасовне борбе заробили око 1.800 Бугара и 200 Немаца”. Затим јавља да се бугарске трупе повлаче у неред, да „беже главом без обзира”, да део Бугара води борбе против партизана у Биосци и да су и четници „ступили у борбу код Биоске из правца Кнежевићи”.⁸

Кад су се делови 2. пролетерске дивизије, у зиму 1944. године, пробили у рејоне Ивањице и Јавора, супротставили су им се у истом фронту: Немци, Бугари, љотићевци и четници. Предраг Раковић је јављао Михаиловићу о намерама окупатора, тј. да планирају да „партизане ликвидирају са Бугарима, Српском државном стражом и да им помогну четници Д.М.” А Калабић је сутрадан, 16. јануара, извештавао: „На Јавору код Кушића и Катића још се воде борбе између комуниста с једне и четника, пољске страже, Немаца и Бугара с друге стране. Комуниста има око 3.500. Опкољени су и сада би их требало дотући”. Командант Драгачевске четничке бригаде, капетан Давид Симовић, извештавао је „да је са Бугарима напао непријатеља (т.ј. партизане, прим. Ј.Р.) у селу Маскови и заузео Маскову”, затим на Катиће, па закључује: „У нападу на Катиће помогли су нас Бугари који су се одушевљавали нашим јунаштвом. Сви бугарски војници и официри викали су 'Живео Дража'. Неки Вас познају из Софије. Бугарски потпуковник молио је моје војнике да Вас поздраве...”⁹

Капетан Митић командује са 1.200 окупаторских војника

Током продора 2. пролетерске и 5. крајишке дивизије према Ибру и у Драгачево, затим према Косјерићу и Тари још потпуније је дошло до изражаја борбено садејство Бугара и Немаца са четницима. Сви су били заједно у истом фронту. Кад су 25. и 26. марта потпуно по-

ражени Бугари и четници, повукли су се у ужи рејон Ивањице. Тада је капетан Милорад Митић, један о четничких координатора акција са окупаторима, јављао Михаиловићу да је један бугарски батаљон, који је из Ариља пошао у помоћ Бугарима и четницима у рејон Ивањице, потпуно разбијен у Клисури. Митић наводи да су окупаторски војници (и Немци и Бугари), „мањи од маковог зрна“, да беже „као преплашена деца“, а да их он храбри да издрже! Па на крају, закључује:

„У ствари, ја сада командујем одсеком Прилике - Буковица. Има око 1.200 људи без наших,¹⁰ Шарено „савезничко друштво“, нема шта!

Извештај војноуправног команданта Србије генерала Фелбера од 27. марта 1944. године веома илустративно приказује окупаторско-четничку колаборацију, посебно изражену између четника и Бугара. Он обавештава Команду групе армија „Ф“ да су се две партизанске дивизије пробиле према Ибру, да су разбиле бугарске трупе и четнике код Ивањице. У то време генерал Фелбер формирао је групу „Шредер“, у коју су ушле немачке, бугарске, СДК, СДС јединице и четници Михаиловића. Тада су на сектору Рашка - Ушће, у саставу групе „Шредер“ концентрисни: 4 четничка корпуса, 3 батаљона из бугарске 24. дивизије, 2 батаљона Немаца...¹¹

О величини и значају те операције, као резултат окупаторско-четничке колаборације, сведочи и бугарски генерал Николов:

„Највећа акција која је предузета од стране наших трупа била је почетком 1944. године и коју смо ми звали 'Ибарском' или 'Морача' по партизанском генералу Морачи. У овој акцији наше трупе учествовале су заједно са немачким добровољачким и четничким одредима Драже Михаиловића“.¹²

Четничким јединицама ангажованим у борбама против 2. и 5. дивизије командовао је генерал Мирослав Трифуновић, четнички командант Србије, али је „све конце“ држао Михаиловић. Он је саопштавао Трифуновићу распоред немачких и бугарских трупа, јављао о новим акцијама које окупатори предузимају у другим крајевима Србије. Посебним наређењем од 10. априла 1944. године, одредио је пуковника Јеврема Симића „Дршку“ као делегата његове команде за „координатора“ садејстава између Златиборског и Пожешког четничког корпуса и бугарских трупа. „Дршка“ је то успешно обављао. Докле је досезала та колаборација са окупатором уверљиво сведочи „објава“, споменута у овом спису, за поручника Милића Мајсторовића (издата 12. априла 1944. године). У тој „објави“, поред осталог, записано је да му се „издаје с шим да може слободно да се креће сам или са својом војском по Шерену који је уТоворен са нашим савезницима Немцима и БуТаоима (подвукао Ј.РЛ и аа V име киља Петоа II Каоаћорћевића

одузима реквизицију и коље све партизанске јаШаке и симнаШизере збо! чеТа ће добиШи чин мајора".¹³

Четничко-бугарска колаборација остварена је и у Топличко-јабланичкој операцији коју су изводили удружени: Немци, Бугари, СДК, СДС и четници у лето 1944. године. Михаиловић је за ову операцију посебно оформио Четврту групу јуришних корпуса (састава пет корпуса) којом је командовао мајор Драгослав Рачић.

Михаиловић „горко жали" због инцидента Бугари - четници

Једна од последњих неславних савезничких борби Бугара и четника вођена је крајем лета 1944. године, на Златибору, односно обронцима Чиготе и на Палисаду против делова 1. пролетерске дивизије. После тешких тродневних борби „савезници" су потучени до ногу. 0 губицима његове дивизије у тим борбама генерал Симов је изјавио:

„Овде ми је такође уништен скоро батаљон, јер су наши губици били око 120 људи..."¹⁴

Међу „савезницима" - четницима и бугарским окупаторима, повремено, долазило је и до инцидената. Често су, по среди, били бахатост једних или других, пијанчења, свађе, а ређе самосталне одлуке појединих четничких старешина. Један од тих инцидената догађа се у јесен 1943. године кад су четници разоружали групу Бугара у возу Вишеград - Ужице. Други се догађао код Грамаде, недалеко од Ниша, у првој половини јануара 1944. године. Тада су пијани четници Младена Младеновића, команданта Чагарског корпуса, разоружали 40 Бугара, али су их Бугари - „савезници" противакцијом надмудрили, повратили оружје и „убили 20 четника, које су затекли пијане". Михаиловић је, 1. фебруара 1944. године, одмах после инцидента у Грамади, запретио Младеновићу:

„ОбавешШен сам са поуздане сШране да не посШунаШе по даШим вам инструкцијама за везу са БуТарима, већ напротив ометате плодан рад".

Сутрадан га већ позива на одговорност:

„Направили сте велику Трешку што сте разоружали БуТаре на Грамади ", на му наређује - да хитно дође у штаб ради саслушања и смене\¹⁵

Још један Михаиловићев потез потврђује чињеницу колико је четницима било стало до колаборације са Бугарима - окупаторима. У

недатираном писму Михаиловић пише извесном бугарском генералу, који се налазио у рејону Ужица, (вероватно Симову), поводом инцидента између четника и Бугара и извињава му се због „непријатне ствари“, коју су Немци смислили (што потврђује ону бугарску опаску - да четници пред Бугарима грде Немце, а пред Немцима нападају Бугаре), и овако закључује:

„Горко жпшг случај и сви кривци биће стројо кажњени ради ВаилеГ задовољења“. На крају упозорава Генерала на будност и опрезу, на ако буде у опасности нуди му заштиту и показује пут којим треба да дође у четничку Врховну команду.¹⁶

Све до краја фашистичке Бугарске, септембра 1944. године, трајала је колаборација између Михаиловићевих четника и бугарских окупационих трупа у Србији. Резервни поручник, професор Живота Тодоровић Гемето, шеф пропаганде Шумадијских четничких корпуса, добио је, 23. јуна 1944. године, специјално писмено овлашћење да у Михаиловићево име „води преговоре са представницима бугарске окупационе војске која се налази на територији Краљевине Југославије“ и коме је „дао усмена обавештање и упутства“. ¹⁷ Тодоровић је водио преговоре о закључивању војног савеза између бугарских окупатора и четника на највишем нивоу у време кад су окупаторске и квислиншке снаге са четницима настојале да у Топличко-јабланичкој операцији разбију снаге Народноослободилачке војске у Србији. ¹⁸ Капитулација Бугарске спречила је потписивање четничко-бугарског савеза. Тако је пропао покушај професора Тодоровића да из Краљева доведе генерала Симова - код Михаиловића да потпишу „војни савез“. Пред сам крах сваког савезништва и пораза професор је дојавио Михаиловићу: „Сматрам да ће Симов моћи да сврши ствар. Гледаћу на сваки начин да га сутра поведем ка Вама“. ¹⁹

Докле су досезале колаборација и пријатељство бугарског окупатора и четника, посебно сведочи писмо које је Михаиловић упутио пуковнику Дамјану Велчеву, 28. августа 1944. године. Једна реченица из тог писма казује све о томе да су бугарски окупатор и четници били у истом фронту. Михаиловић пише:

„...БуТарске окупационе трупе у Србији дале су мноГо доказа пријатељства буТарскоГ народа према Србима...“²⁰

После толико злочина које су починиле бугарске окупационе трупе око Ниша, Лесковца, у Топлици и Јабланици - посебно у Бојнику - у Западној Србији (око Ужица, Бајине Баште, Пожеге, у Драгачеву), после убистава, прогона у логоре, паљевина села и пљачки Михаиловић отписује „на господин пуковник о.з. Велчев“ - да **СУ 6У-**

гарске окупационе трупе дале много доказа пријатељства према српском народу?! Сумње нема - Михаиловић-се тотално ослањао на окупатора!

Напомене

1. Бранко Латас, *Сарадња бујарских окупаторских трупа и нетника у борби Против НОВЈ и партизанских одреда Југославије*, „Војноисторијски гласник 2/73", стр. 251-252.
2. А ВИИ, Ча, 15Б, рег. бр. 13/1.
3. *Исто*, рег. бр. 37/1
4. *Исто*, Ча, к.149, рег. бр. 16/1. Види и Б. Латас, н.р., стр. 257-258.
5. *Исто*, к. 261, рег. бр. 56/1,28/8.
6. *Исто*, к. 261, рег. бр. 50/1.
7. *Исто*, к. 267, рег. бр. 8/1.
8. Б. Латас, н.р. стр. 262,36. XIV, књ. 3, стр. 111
9. А ВИИ, к. 276, рег. бр. 12/1, д. 786. Види и Зборник XIV, књ. 3, стр. 277 и 285.
10. А ВИИ, Ча, рег. бр. 14/5.
11. Зборник XIV, 4, док. 37. А ВИИ, Ча, к. 26, рег. бр. 24/1.
12. А ВИИ, к. 261, рег. бр. 50 1/2.
13. *Исто*, к. 28, рег. бр. 47/1.
14. *Исто*, к. 161, рег. бр. 56-1/2. Зборник 1,11, док. 18, 29 и 115.
15. А ВИИ, Ча, рег. бр. 13/1.
16. *Исто*, Ча, рег. бр. 31/7; Б. Латас, н.р. стр. 264.
17. *Исто*, Ча, к. 18, рег. бр. 16/7.
18. Петар Вишњић, Немачка офанзива на ослобођену територију у Јужној Србији средином лета 1944, У10 7/70.
19. А ВИИ, Ча, к. 20, рег. бр. 16/17.
20. Јован Павићевић, Драгољуб Дража Михаиловић агент Вермахта, стр. 155, Београд 1995.

Колаборација са усташама „у име краља Петра II“ који се већ одрекао Михаиловића

Иако је Михаиловић у својој „стратегiji“ прокламовао један од циљева своје „борбе“ као - спасавање српског народа, он се, кад је проценио да му је од користи, удруживао и са истребљивачима српског народа. То је чинио не само са Немцима, Италијанима и Бугарима - окупаторима, него и са Павелићевим усташким командама. Иако то, само на први поглед, изгледа нестварно и невероватно, ипак ту има и логике. И једни и други, усташе отворено и од почетка рата, а четници нешто касније и постепено, према приликама понекад и кришом, стављали су се под окриље окупатора. Од окупатора су добијали оружје и муницију (четници, разумљиво, повремено, усташе стално) и другу опрему, па су се сврставали у исти фронт са њим. И склапали су међусобне споразуме - о заједничкој борби против Народно-ослободилачког покрета.

Бројни су споразуми између четничких одреда на територији НДХ са Павелићевим командама и властима, нарочито, у Босни. Један од првих споразума те врсте склопио је бивши учитељ Урош Дреновић, командант четничког одреда „Кочић“ у Мркоњић-Граду 27. априла 1942. године. Споразум су, у име четника, потписали: Урош Дреновић и Тоде Митровић, а са стране НДХ: бојник Емил Ратај, котарски предстојник Марко Јунгић и представник Котарског суда Константин Урумовић. После потписаног споразума Дреновић је потписао и посебну изјаву:

„Потписао сам изјављујем да сам увијек признавао Независну Државу Хрватску, али да сам ошито у шуму да спасим Јоли животи народа у овом крају, као и себе, који су неодговорни људи понели немилице убијати и пљанкаши. Уједно изјављујем да ћу са својим наоружаним људима, када они ошито заједно са хрватском војском, према наређењима војног заповједништва, направити овај Шеришорј, од комунистичких банди, савиши се на потпуно располагање са својим наоружаним људима домобрансшву

Очевидно, Дреновић се овом изјавом, а и каснијим поступцима, са својим четницима потпуно ставио у службу НДХ и окупатора.

После Дреновића још знатан број четничких команданата су током 1942. године направили споразуме са Павелићевим снагама. Командант четничког одреда „Мањача“ Вукашин Марчетић, командант батаљона Јован Мишић и командир чете у батаљону пука „Мањача“ Петар Савановић, потписали су споразум у Бања Луци 15. маја 1942. године са НДХ. Са стране НДХ тај споразум су потписали велики жупан Сана и Лука др Петар Гвоздић, заповедник бањалучког округа пуковник Иван Брозовић и усташки стојерник Марко Бељан.²

Даље се ређају слични споразуми (регистровано их је 12 током 1942. године) потписани у Липцу (Озрен) 22. маја, опет у Бања Луци 23. маја, у Лопарима (код Тузле) 30. маја, опет у Бања Луци 9. јуна, у Прњавору 14. јуна, у Зеници такође 14. јуна, опет у Лопарима 15. јуна, па у селу Врацима (код Зенице) 31. августа и у селу Црнељеву (код Бијељине) 12. октобра 1942. године. Све те споразуме, са стране НДХ, потписали су которски предстојници, по један домобрански и по један -два усташка официра. Са четничке стране потписивали су официри - команданти одреда и батаљона, ређе чета. Основне одредбе свих споразума биле су: да четнички одреди у Босни обустављају сва дејства против оружаних снага НДХ и органа усташких власти, четнички одреди се обавезују да воде борбе против партизана (са оружаним снагама НДХ - домобранима или усташама, или самостално), од оружаних снага НДХ четници добијају војну и материјалну помоћ, четнички одреди признају НДХ као државну организацију, а тиме Србе, односно четнике проглашавају за поданике НДХ. Ти четнички одреди водили су замашне војне акције са оружаним снагама НДХ против партизанских јединица. Током тих операција четнички одреди су били у сталној вези са Дражином Врховном командом, док су немачке команде такође одобравале те споразуме, па су и они користили четничке одреде у борбама против народноослободилачких одреда и бригада.³

По својим одредбама карактеристичан је споразум од 22. маја, који су потписали старешине три већа четничка одреда („Краљ Петар II“, Озренски и Требавски). Потписали су га: Цвијетин Тодић (командант), Цвијетин Ђурић (начелник штаба) и Бранко Станић командант, поп Саво Божић, начелник штаба Петар Антуновић и саветник Ђоко Милошевић. У име усташке државе потписали су: велики жупан при председништву Владе НДХ др Милан Бадовинац, командант усташко-домобранске дивизије пуковник Богдан Матејић и усташки потпуковник Иван Шојат. У име одреда „Краљ Петар II“ потписали су опуномоћеници - делегати из Требавског одреда. Тај споразум је предвиђао прекид свих непријатељстава четника против НДХ, заједничку сарадњу усташа и четника у борбама против партизана као и

контролу четничке власти од стране органа НДХ. Предвиђено је да НДХ снабдева четнике муницијом, затим да се пружа потпора члановима палих хранилаца - четника. Четници су у потпуности признавали усташку власт и били уграђени у састав усташко-домобранских војних формација. Предвиђено је и лечење и пружање помоћи рањеним четницима под истим условима како су лечени усташе и домобрани. У 4. делу споразума, тачка 8. записано је да ће се „припадницима четничких постројби признати награде и одликовања уколико се истакну у борби против партизана..." Овим се долазило у сасвим апсурдну ситуацију - да су четници истовремено добијали одликовања и од екс краља Петра II и од Поглавника НДХ Анте Павелића! То је свакако својерстан куриозитет и један од правих „бисера" колаборације четника Михаиловића са непријатељима српског народа - усташама који су били суровији и од немачког и италијанског окупатора. Докле је ишла четничко-усташка сарадња сведочи решење Мировинског одсјека Интендантског уреда усташко-домобранског заповједништва копнене војске за исплату пензије четничком команданту Јовану Мишићу (један од потписника четничко-усташког споразума од 15. маја 1942. године у Бања Луци - у име четничког одреда „Мањача"). У решењу стоји да Мишић станује у Бања Луци у Шехалића улици бр. 11 и да му мировина за март 1943. године износи 501 куну!⁴

Свим тим споразумима четнички одреди, односно сви четници су признавали „Врховништво Независне Државе Хрватске". Четнички команданти као држављани НДХ „изражавају лојалност и оданост њеном поглавнику и приврженост Независној Држави Хрватској", како пише у споразумима. Речено јасним језиком - признавали су усташку државу и њену власт!

Четници Северне Далмације и Лике остварили су пуну сарадњу са Италијанима, а касније и са Немцима, те усташама и апаратом читаве НДХ. То су чиниле четничке „војводе" Момчило Ђујић, Мане Роквић, Стево Рађеновић и други. И по тим споразумима четници су од НДХ добијали муницију, храну, одећу и обућу, лечили се у њиховим болницама, погинули у борбама против партизана сахрањивани о трошку државе НДХ, а за успехе у борбама добијали награде... Четници су изражавали лојалност НДХ и поглавнику Анти Павелићу. На бројним документима из тих споразума о сарадњи могу се наћи истовремено: печат са четничком мртвачком главом, печат са усташким „II" и печат са шаховским пољем НДХ!

О томе колико је четничко-усташка колаборација у Босни била широка сведоче и подаци који су четнички одреди сарађивали са НДХ:

Требавски командант (Саво Божић), Озренски (Цвијетин Тодић), Зенички (Голуб Митровић), одред „Борје“ (Р. Радић), пук „Мањача“ (к-т Вукашин Марчетић), батаљон Обилић (Ј. Тешановић). У Босни је јула 1942. формиран Главни Штаб који је признао све уговоре између појединих одреда и НДХ.

Молба Степинцу и писмо Павлићу - за помоћ

У тој четничко-усташкој сарадњи један докуменат, вероватно непознат, представља Михаиловићево унапређивање и одликовање, у име краља Петра II, једног усташког официра, „команданта хрватских одреда у области Вареша“. Реч је о усташу Мати Матићевићу, резервном поручнику. У време кад је боравио у Округлици код Вареша, у кореспонденцији, Михаиловић је почео усташе да назива „браћом“! У писму „брата“ Мати Матићевићу, од 29. студеног, чак је и чист српски језик „подесио“ усташком жаргону, ваљда да им „не пара уши“. У писму се то добро осећа:

„...Ми Вас, брате Мато, свџ сада сматрамо у тајнојсарадњи са нама, а ако успијемо да наша сарадња буде јавна бити ће то од највише! значаја за цијели наш народ...“

Даље је Михаиловић „обавијестио“ свога „брата“ Мату да ће се „на нашем састанку ријешити питање о Вашем називу и Вашем чину...“

Убрзо после тога, већ 1. децембра 1944. године, дакле само два дана након упућивања писма Матићевићу, издаје наредбу „начелника Штаба Врховне команде“, (коју је краљ Петар II укинуо још августа те године), којом је „Врховни командант Њ. В. краљ Петар II унапредио, по стеченом праву и за ратне заслуге резервног пешадијског поручника Мату Матићевића у чин резервног пешадијског капетана II класе“. А краљ се још 12. септембра тотално одрекао Михаиловића и наредно четницима - да се прикључе Народноослободилачкој војсци Југославије под Титовом командом!

Истог дана, 1. децембра, посебном наредбом Михаиловић је, опет у име краља Петра II, одликовао Матићевића Орденом белог орла:

„ На мој предлој Врховни командант Њ. В. краљ Петар II, према похвалној наредби армијској рата од 1. децембра 1944. Јодине, одликовао је ОРДЕНОМ БЕЛОГ ОРЛА V РЕДА СА МА ЧЕВИМА резервној пешадијској капетана II класе Мату Матићевића...“.

Каква брука и каква лакрдија! Каква лаж! Све у име краља Петра II! И све три наредбе, односно писмо и две наредбе, у року од два

дана! И то је једно од Михаиловићевих „вратоломија“. Сарађиваће и са црним ђаволом, па и са усташама, да би спасао своју кожу, односно, како је говорио, да би „спасавао српски народ“?!

Мало је познато широј јавности да се крајем рата, на крају баладе, кад су четничке лађе тонуле, Дража Михаиловић у снисходљивој колаборацији, обратио усташама, па и лично упутио писма кардиналу Алојзу Степинцу и поглавнику Анти Павелићу. Било је то у пролеће, априла 1945. године. У агонији која га је пратила још од средине 1944. године, кад су га сви напустили, кад му више није било ни америчког пуковника Мак Дауела, кад му се неумитно приближавао „судњи час“, Дража је погазио и последњи атом поноса - обратио се за помоћ поглавнику НДХ Анти Павелићу, несумњиво највећем крвнику српског народа и идејном творцу геноцида над њим и поглавару католичке цркве у Хрватској, надбискупу и верном сараднику Павелићевом, др Алојзију Степинцу.

У писму Степинцу, које је Дража упутио преко загребачког адвоката др Ранка Брашића (четничка веза са Павелићем у Загребу) истиче се опасност од партизана, односно од комунизма и „моли за помоћ“.

„Осећајући у овим часовима потребу да, поред осталих и Вашој Преузвишености, као духовном вођи хрватског народа, скренем пажњу на све страхоте евентуалног комунистичког освајања хрватског простора, мени је част да у прилогу доставим Вашој Преузвишености један мемоар у коме су изложена моја Тледишта на садашњи војни и политички положај...

Без обзира на све ове моменте и околности које су нас или које би нас могле делити, ја сматрам за своју дужност да замолим и Вашу преузвишеност, да уложи сав свој утицај и све своје напоре у циљу активирања свих националних снага хрватског народа у борби противу бољшевизма. Упућујем Вам ову молбу, ја желим да верујем, да ће Ваша Преузвишеност, идући стопама својих великих претходника, одговорити свим овим историјским дужностима и задацима, који се пред Вашу Преузвишеност постављају у данашњим тешким временима...“⁶

И писмо Анти Павелићу Дража упућује преко адвоката Ранка Брашића, који у мору четничких шифара носи надимак „Б-У“!

То писмо има и своју предисторију. У априлу је било планирано да дође до личних сусрета Драже Михаиловића и Анте Павелића - на Павелићеву иницијативу. Дража тај позив, због деморализације његових четника, није директно прихватио (његова околина и војска су били колико-толико морално посрамљенији од команданата), већ је на

састанак и договор упутио своју делегацију. У писму Михаиловић пише Брашићу, одн. господину „Б-У“:

„Врховна команда 15. априла 1945. Јодине

Поштовани Јоспдине БУ,

Захвалан сам Вам за обавештења која сте ми учинили о резултату Ваших разговора са Екселенцијом, у циљу вођења једне заједничке борбе противу партизана. У посебним актима, који су Вам заједно са овим писмом уручени, садржане су потребне одлуке у појледу довршења ових разговора и закључења једној жељеној аранжмана. Мени је, међутим, жеља да се овим писмом позабавим искључиво питањем учињеној ми предлоја од стране Екселенције за моју личну посету и директној уређења овој народној посла, те Вас лепо молим да будете љубазни и да Екселенцију упознате са садржајем њејовим.

1. У првом реду Вас молим да у моје име захвалите Екселенцији за љубазности и позиву који ми је преко Вас упутио. Чисто принципијелни разлози израђени током ове четири Јодине, не допуштају ми, на жалост, да се овоме љубазном позиву одазовем.

2. Свакако ми је стало да Екселенцију убедите, да у конкретном случају моја лична безбедност не долази под питање, јер, ја сам апсолутно уверен да би ми Екселенција, на своме подручју, пружио безусловну сигурност и обезбеђење.

3. Током ове четири Јодине ја се ниједном приликом нисам одвајао од својих трупа. Ту околност су моји команданти, које сам одмах упознао са садржином предлоја Екселенције, истакли и изричито ме молили да ни у овој прилици не одступам од устаљене традиције трупа и да избејнем свако уношење немира у њихове редове.

Молећи Вас да будете веран тумач ових разлоја пред Екселенцијом, ја користим ову прилику, да преко Вас Екселенцију умолим, да Јоспдини официрима, којима сам вођење прејовора поверио, поклони пуно поверење и да на тај начин омогући успешно завршење овоја посла на корист оба народа. Молим Вас исто тако, да подвучете моју решеност да се у провођењу пројектовања споразума, заједно са својим потчињеним командантима и трупама, стриктно придржавам свих утаначења, која Јоспода делејати у име Врховне команде буду прихватили. Са своје стране, ја изражавам своју наду и дубоко уверење, да ће тим истим духом држања војничке часне речи бити прожети Екселенција, Њејови команданти и трупа.

Саопишишавајући садржину овога писма Екселенцији, молим Вас да му изволише изразити моје поштовање.

Вама захваљујем на пожртвовању и напорима, што их уноси-
ше у остварење овога по народ корисног посла и верујем да ће-
ше и у будуће у свакој прилици и на сваком месту умеће да по-
служише и интересима наше отаџбине чије Вам признање, надам
се, неће изостати.

Срдачно вас поздравља

Ваши

Генерал Драг. М. Михаиловић¹

Михаиловићева делегација у априлу 1945. „тражи спас“ - од Павелића

Очевидно, требало је створити „један жељени аранжман“ за „заједничку борбу против партизана“ и то са Антоном Павелићем, једним од највећих ратних злочинаца Другог светског рата. Дража је тако, вођен својом сулудом стратегијом ишчекивања, и у савезу са Павелићем настојао да „спасава српски народ“ са његовим највећим гробаром! Зато је хитно упутио своју делегацију у Загреб на разговоре са Павелићем. Делегацију су сачињавали: генерал Светомир Ђукић, четнички командант тзв. Северних покрајина (Војводина и Славонија), Владимир Предавец, син Јосипа Предавца, бившег народног посланика и потпредседника Хрватске сељачке странке, а придодат им је и капетан Нешко Недић, командант Ваљевског четничког корпуса. О тим разговорима са Павелићем своје записе оставио је генерал Ђукић у емиграцији, (у Бразилу). Серију његових чланака објавио је месечник „Српска застава“ од децембра 1954. до маја 1955. године. О мисији генерала Ђукића такође су у емиграцији писали Лубурић и Павелић. У једном запису Ђукић сведочи:

Кад се већ назирао неизвесан крај и Англосаксонци надирани преко Италије ка Бренеру, генерал Дража, мој непосредни командант, поверио ми је мисију да скупим у везу са савезничком војском у Италији, а успућ, пролазећи кроз Загреб, да испитам могућност сарадње војних јединица Павелићевих и наших, као и предузимање мера за заштити српског живља на хрватској територији“

Ко је био и шта је „радио“ генерал Светомир Ђукић, као Дражин командант северних покрајина, сведочи извештај делегата Вр-

новне команде за Војводину пуковника Драгомира Радовановића, који почиње са „драги Чича“ (Дража, пр. Ј.Р.) од 22. августа 1944. године, па наводи да је капетан Лапчевић, командант Колубарског корпуса „за последњих месец дана стално радио са немачким командантом из Шапца“ (пуковник Југенфелд, пр. Ј.Р.), „јавно са њим седео, обилазио Купински кут наравно да су у овом погледу суделовали генерал Ђукић и мајор Орел ...Капетан Лапчевић, генерал Ђукић и мајор Орел могли су и требали су да раде, али само тајно, а никако јавно сваког дана седети у кафани у с. Ушће Поред Пута Обреновац-Шабац, још генерал Ђукић са генералском капом...“⁹ (Подвукао Ј.Р.).

Разговори су вођени 17,18. и 22. априла. Први састанак, 17. априла, одржан је у Банским дворима, у Горњем граду, коме су са усташке стране присуствовали: Анте Павелић, његов министар унутрашњих послова Андрија Артуковић, усташки генерал Анте Мошков, и пуковник Јосо Рукавина. Други састанак био је 18. априла, а усташкој делегацији придружио се и Вјекослав Лубурић Макс један од оснивача и команданата Јасеновачког логора. Дражина делегација тражила је спасавање четничке болнице у Планини Вунјаку, ослобођење око 1.200 четника из усташког заробљеништва код Босанског Шамца, а Посебно Помоћ у муницији, храни и лековима и добила. На трећем састанку, одржаном 22. априла постигнут је споразум између четника и усташа о свему траженом. Ипак, треба рећи: међупауза (од 18. до 22. априла) од три дана „дата је“ да би Лубурић, по Павелићевом наређењу, пренео „директиву“ о ликвидирању четничке групе Дражиног команданта Павла Ђуришића - који су на усташку „часну реч“ преварени и ликвидирани у Старој Градишки, одн. у Јасеновцу. Док су вођени преговори у Загребу, Дража је повео остатак својих четника - у Србију, у коју је, после годину дана, доспео као заробљеник. Дражин командант Северних покрајина генерал Ђукић и вођа делегације за преговоре са Павелићем, са усташама, побегао је у Аустрију.¹⁰

Одиста, бедан покушај Михаиловића, „спаситеља српског народа“, кога узалуд покушавају да спасавају неки ревизионисти - назови историчари или шовинисти. Покушај да нађе савезника у Анти Павелићу један је од најружнијих, морално најнижих, Михаиловићевих погеза у тражењу савезника!

Напомене

1. А ВИИ 2/2,234; Зборник, XIV, 1, стр. 215-218.
2. А ВИИ 3/2,234.

3. *Тајна и јавна сарадња четника и окупатора*, стр. 57-59.

4. *Тајна и јавна сарадња четника и окупатора*, стр. 57-58. Факсимил споразума од 27. априла 1942. (са усташким печатом Мркоњић града) објављен је у књизи Латаса и Целебдића, стр. 157-158, као и факсимил пропуснице коју је усташки пуковник Иван Брозовић издао поручнику Вукашину Марчетићу, четничком команданту одреда (касније пука) „Мањача“, К. 234, рег. бр. 19-2.

5. *Политика*, 28. август 1962, *Како је ухваћен Дража Михаиловић* (Гојко Бановић и Коста Степановић).

6. *Зборник*, XIV, 4, стр. 989. Факсимил писма Драгољуба Михаиловића Степинцу објављују Латас и Целебдић, н.д. стр. 407. и Никола Миловановић у Тајном архиву УДБ-е, стр. 127. Неки историчари оспоравају оригинал писма Михаиловића упућених Степинцу и Павелићу, али графолози су доказали да је потпис оригиналан.

7. *Зборник*, XIV, 4, стр. 984-985.

8. Боривоје Карапанџић, н.д. стр. 436-439.

9. *Зборник*, XIV, стр. 143. Приликом преноса посмртних остатака генерала Ђукића, Дражиног команданта северних покрајина, из Немачке у Југославију 2002. године -*указане су му највише војне почаси* Ћ

10. А ВИИ, к-9, Записник о саслушању усташког пуковника Анте Мошкова. Др Бранко Петрановић, *Србија у другом светском рату*, стр. 665, ВИНЦ, Београд 1992. Види и Бранко Латас, *Унишћење четника у завршној етапи раша*, ^10 бр. 1/86, стр. 114-116.